

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

ROMAS GULIOKAS

MAGISTRO DARBAS

SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMAS

Darbo vadovas Lekt. dr. Vitalija Venckuvienė

KAUNAS, 2016

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

Smulkaus žemės ūkio verslo konkurencingumo didinimas

Įmonių valdymas

MAGISTRO DARBAS

Magistrantas

Romas Guliokas, VMGŽVL-5gr.

2016 m. gruodžio mėn. 18 d.

Vadovas

Lekt. dr. Vitalija Venckuvienė

2016 m. gruodžio mėn. 18 d.

Recenzentas

Doc.

2016m. gruodžio mėn. d.

KAUNAS, 2016

**PATEIKIAMO MAGISTRO DARBO
AUTORIAUS GARANTINIS RAŠTAS**

AUTORIUS ROMAS GULIOKAS

patvirtina, kad pateiktas magistro baigiamasis darbas

SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMAS

yra savarankiškas autorinis darbas, kuris:

- yra atliktas mano paties/pačios ir nebuvo pateiktas gynimui šiame ar kitame KTU fakultete arba kitoje aukštojoje mokykloje;
- darbe nėra teiginių ar medžiagos, kuri galėtų pažeisti kito fizinio ar juridinio asmens intelektualinės nuosavybės teises;
- visi darbe naudojami šaltiniai yra cituojami ir pateikiami literatūros sąrašė.

Autorius ROMAS GULIOKAS

(parašas)

(data)

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
SANTRUMPOS.....	6
SANTRAUKA.....	8
Guliokas R. (2016). Augmentation of the Competitiveness of Small Agricultural Business. Master's Work in Management (Study Programme 621N22001). Supervisor lect. dr. V. Venckuvienė. Kaunas: School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.	9
SUMMARY.....	9
ĮVADAS.....	10
1. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO PROBLEMATIKA.....	11
2. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO TEORINIAI ASPEKTAI/SPRENDIMAI.....	19
2.1. Makroekonominiai veiksniai.....	19
2.1.1. PESTLE analizė.....	19
2.1.2. Globalizacijos įtaka smulkiam žemės ūkio verslui.....	26
2.2. Mikroaplinkos tyrimas.....	30
2.3. Smulkaus žemės ūkio subjektų konkurencingumas.....	35
2.4. Esamos priemonės ir parama smulkių žemės ūkio subjektų veiklai ir plėtrai.....	41
3. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO METODOLOGIJA.....	46
4. TYRIMAI IR JŲ REZULTATAI. ŽŪV KONKURENCINGUMO DIDINIMO ALTERNATYVŲ VERTINIMAS.....	48
4.1. Interviu apžvalga.....	50
4.2. Naujos veiklos modeliai.....	51
4.2.1. Naujas bendras prekės ženklas Lietuvoje ir ES.....	54
4.2.2. Centralizuotos gamybos vietos ir logistikos centrai.....	56
4.2.3. Bendra elektroninė duomenų bazė – parduotuvė.....	59
4.2.4. Nauji veiklos finansavimo modeliai.....	63
4.2.5. Naujų veiklų lyginamoji analizė.....	65
4.3. Tyrimų rezultatai ir diskusija.....	68
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	75
LITERATŪRA.....	78
PRIEDAI.....	84

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Daugiafunkcinis žemės ūkis.....	16
2 pav. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumo didinimo schema.....	39
3 pav. M. Porter penkių konkurencinių jėgų modelis smulkiems žemės ūkio subjektams.....	40
4 pav. Metodologinis modelis.....	47
5 pav. Santykis tarp programinės įrangos ir jos vartotojų.....	61

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Ūkių skaičius, bendras žemės plotas ir vidutinis ūkio dydis.....	32
2 lentelė. Darbo sąnaudos įvairių ES šalių žemės ūkyje.....	32
3 lentelė. Rizikos rūšys ir jų specifiškumas žemės ūkyje.....	34
4 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų SSGG analizė (angl. – SWOT).....	36
5 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų GGSS (angl. – TOWS) matrica.....	38
6 lentelė. Bendros duomenų bazės pirmavaizdžio algoritmas.....	60
7 lentelė. Naujų veiklų trūkumai ir privalumai.....	66
8 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų naujų veiklos finansavimo modeliai, jų trūkumai ir priežastys bei privalumai.....	67
9 lentelė. Ūkininko Romo Gulioko sutrumpinta pelno ir nuostolių ataskaita 2009-2015 metų laikotarpiu.....	69
10 lentelė. E-parduotuvės susikūrimo įkainiai.....	70
11 lentelė. E-parduotuvės įsigijimo įkainiai.....	70
12 lentelė. E-parduotuvės nuomos įkainiai.....	70
13 lentelė. Būtinų IT įrangos vidutinės kainos.....	71
14 lentelė. TEO interneto įsivedimo, įrangos ir interneto įkainiai.....	71
15 lentelė. Gamybinių patalpų nuomos ir įsigijimo vidutinės kainos.....	72
16 lentelė. Įrangos skerdienos perdirbimui ir mėsos gaminių paruošimui įsigijimo vidutinė kaina.....	73

SANTRUMPOS

BPD - Bendrasis programavimo dokumentas

BŽŪP- Bendroji žemės ūkio politika

BVP- Bendras vidaus produktas

EBPO- Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EDV - Ekonominio dydžio vienetas

EK- Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

ES-2 – Europos Sąjungos šalys (Bulgarija, Rumunija)

ES-10 – Europos Sąjungos šalys (Bulgarija, Čekija, Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija)

ES-12 – Europos Sąjungos šalys (Belgija, Danija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Airija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Portugalija, Ispanija, Jungtinė Karalystė)

ES-15 – Europos Sąjungos šalys (Austrija, Belgija, Danija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Airija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Portugalija, Ispanija, Švedija, Jungtinė Karalystė)

ES-27 – Europos Sąjungos šalys (Austrija, Belgija, Bulgarija, Kipras, Čekija, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Olandija, Lenkija, Portugalija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija, Švedija, Jungtinė Karalystė)

ES-28 – Europos Sąjungos šalys (Austrija, Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekija, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Olandija, Lenkija, Portugalija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija, Švedija, Jungtinė Karalystė)

EVRK- Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius

EŽŪOGF – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas

GMO- genetiškai modifikuoti organizmai

GPS - Globalinio pozicijavimo sistema

IRT- Informacinės ir ryšių technologijos

IT – Informacinės technologijos

JT – Jungtinės tautos

KPP - Kaimo plėtros planas

LAEI - Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

LLRI- Lietuvos laisvosios rinkos institutas

LŠŪS - Lietuvos šeimos ūkininkų sąjunga

LŪS- Lietuvos ūkininkų sąjunga

MPŪV- mažiau palankios ūkininkauti vietovės

MŽŪO- Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija

NMA- Nacionalinė mokėjimų agentūra

PESTLE- P - Political, E - Economic, S - Social, T - Technological, L – Legal, E - Environmental.

PLNP- Pereinamojo laikotarpio nacionaline parama

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

SAPARD (angl. *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) – specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programa

TILS-„Transparency International“ Lietuvos skyrius

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

ŪADT- Ūkio apskaitos duomenų tinklas (angl. FADN)

ŪGPV – ūkių grynoji pridėtinė vertė (angl. FNVA)

ŽŪ – Žemės ūkis

ŽŪB- Žemės ūkio bendrija

ŽŪIKVC - Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras

ŽŪM-. Žemės Ūkio ministerija

ŽŪPGF- Žemės ūkio paskolų garantijų fondas

ŽŪV – žemės ūkio verslas

SANTRAUKA

Darbo pavadinimas: Smulkaus žemės ūkio verslo konkurencingumo didinimas.

Raktiniai žodžiai: Smulkaus žemės ūkio verslas, konkurencingumas, ūkininkai, žemės ūkis.

Darbo objektas – Smulkaus žemės ūkio verslo konkurencingumo didinimas.

Darbo tikslas – įvertinti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų esamą situaciją, jų konkurencingumą Lietuvos ir ES rinkose, pasiūlyti naujus konkurencingumo didinimo būdus ir priemones.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo problematiką;
2. Nustatyti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo veiksnius;
3. Sudaryti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo vertinimo metodologiją.
4. Atlikti pasirinkto smulkaus žemės ūkio verslo subjekto konkurencingumo didinimo atvejo analizę.

Svarbiausi rezultatai. Smulkaus žemės ūkio verslo subjektai, net ir gaudami ES bei nacionalinę paramą negali konkuruoti su žemės ūkio bendrovėmis ir stambiaisiais ūkininkais. Norint išsaugoti kaimo vietovių gyvybingumą ir kaimo bei rajonų miestelių žmonių užimtumą, reikia rasti ir įdiegti naujus būdus bei priemones, leisiančius smulkaus žemės ūkio verslo subjektus tapti konkurencingais tiek Lietuvos, tiek užsienio rinkose.

Svarbiausios išvados. Smulkaus žemės ūkio verslo subjektai neturi galimybių išlikti rinkoje aktyvūs bei gyvybingi, nes: didžioji dalis ES ir nacionalinės paramos atitenka stambiesiems ūkininkams bei žemės ūkio bendrovėms, sunku patekti su savo produkcija į prekybos tinklus, nes pastarieji siūlo kainas, žemesnes už produkcijos savikainą, gamybos, transportavimo ir sandėliavimo kaštai yra žymiai didesni nei didžiųjų žemės ūkio verslo subjektų, negali pasiūlyti rinkai didelių kiekių standartizuotos ar tokios pačios kokybės produkcijos, sunkiai prieinamos techninės ir technologinės naujovės dėl apyvartinių lėšų trūkumo.

Svarbiausi praktiniai pasiūlymai smulkaus žemės ūkio verslo subjektų gyvybingumo ir aktyvumo atkūrimui:

- Kooperacija visuose veiklos etapuose – dalinantis ŽŪ technika ir įranga, patirtimi ir žiniomis, žaliavos pardavime ir perdirbime, produkcijos gamyboje ir pardavime.
- Bendro prekės ženklo ir bendros elektroninės duomenų bazės-parduotuvės sukūrimas.
- Centralizuotų gamybos vietų ir logistikos centrų įsteigimas.
- Naujų veiklos finansavimo modelių pritaikymas.

Guliokas R. (2016). Augmentation of the Competitiveness of Small Agricultural Business. Master's Work in Management (Study Programme 621N22001). Supervisor lect. dr. V. Venckuvienė. Kaunas: School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

SUMMARY

Title: Augmentation of the Competitiveness of Small Agricultural Business.

Keywords: small agricultural business, competitiveness, farmers, agriculture.

The object: augmentation of the competitiveness of small agricultural business.

The purpose of this paper: to evaluate the present situation of small agricultural business subjects, their competitiveness in Lithuanian and EU markets, to suggest new ways and measure for the augmentation of competitiveness.

The main tasks:

1. Reveal the problems of the competitiveness of small agricultural business subjects;
2. Set the factors of the augmentation of competitiveness of small agricultural business subjects;
3. Design new instruments for the augmentation of competitiveness of small agricultural business subjects;
4. Perform the analysis of the augmentation of competitiveness of the chosen small agricultural business subject.

The main results. Small agricultural business subjects even receiving National and EU support can't be competitive with agricultural companies and big farmers. It's necessary to find and implement new means in order to maintain the vitality and the employment of the population of the rural areas and help small agricultural business subjects to become competitive in Lithuanian and foreign markets.

The main conclusions. Small agricultural business subjects have no chances to stay active and vital because: the main part of EU and National support goes to big farmers and agricultural business subjects, it's difficult to get through with the production to the shopping centers, because the latter offer prices lower than the cost of goods, the costs of transportation and storage are much higher than big agricultural subjects have, also they can not offer the market big quantities of standardized and same quality production, due to the lack of the working means the technical and technological innovations are barely available.

The main practical suggestions to the reinstatement of vitality and activeness of small agricultural business subjects:

- Co-operation is all activities – sharing the agricultural machinery and equipment, experience and knowledge, in refining and selling raw materials, producing and selling the production.
- Design of generic brand and e-data base and e-shop.
- Establishment of centralized production sites and logistics centers.
- Implementation of new funding models.

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvoje žemės ūkio paskirties žemė sudaro beveik 60 proc. visos Lietuvos teritorijos, o kaime vis dar gyvena nemaža dalis šalies gyventojų, todėl žemės ūkis yra svarbus ekonominiu, etnokultūriniu ir socialiniu požiūriu. Ūkininkų veikla yra daugiafunkcinė, pradedant žaliavų auginimu, maisto ir ne maistui skirtų žemės ūkio produktų gamyba, ir, baigiant kraštovaizdžio vadyba, gamtos saugojimu ir puoselėjimu, turizmu. Dėl anksčiau ES vykdomos ilgalaikės Bendrosios žemės ūkio politikos (toliau tekste BŽŪP) vidutiniai ir dideli ūkiai stambėjo smulkiųjų sąskaita, todėl kaimo vietovių ekonominis gyvybingumas sumenko ir jo atstatymas yra itin svarbus, kurį galima padaryti tik per smulkius žemės ūkio subjektus.

Mokslinė problema. BŽŪP yra ruošama visai Europos Sąjungai ir 20 metų prioritetu buvo laikomas žemės ūkio subjektų stambinimas bei smulkių ūkių minimizavimas, todėl didžioji ES paramos dalis atiteko dideliems ir vidutiniams ūkiams bei ūkio bendrovėms. Tačiau šalis narė atkreipė dėmesį, jog smulkių ūkių sumažėjo nežymiai, o socialinė ir verslo galimybių atskirtis ŽŪ subjektų tarpe labai išaugo. Naujam finansiniam laikotarpiui 2014-2020 metams pasiūlytos naujos paramos priemonės kaimo vietovių gyvybingumui ir verslumui atstatyti, tačiau, kaip matyti vien tų priemonių nepakaks. Kiekviena šalis narė, išnaudodama informacines technologijas bei pozityviają globalizacijos pusę, gali pasiūlyti naujų ir papildomų priemonių, leisiančių padidinti smulkių ūkių konkurencingumą ir padėsiančių geriau įsisavinti ES paramą, sudarydama sąlygas jiems tapti pilnaverčiais rinkos dalyviais.

Darbo tikslas – išanalizavus mokslinėje literatūroje pateiktus tyrimų rezultatus, mokslines bei ES publikacijas ir statistinę informaciją, pasiūlyti naujų ekonominių veiklų, finansavimo modelių bei IT sprendimų galimybes, jas įvertinti ir išanalizuoti bei pateikti rekomendacijas.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo problematiką;
2. Nustatyti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo veiksnius;
3. Sudaryti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo vertinimo metodologiją.
4. Atlikti pasirinkto smulkaus žemės ūkio verslo subjekto konkurencingumo didinimo atvejo analizę.

Tyrimo objektas – Smulkaus žemės ūkio verslo konkurencingumo didinimas.

Darbo metodai - mokslinės literatūros, statistinės informacijos analizė, interviu su smulkiais ūkininkais, duomenų sisteminimas, atvejo analizė.

1. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO PROBLEMATIKA

Lietuvoje vyrauja smulkūs ūkiai (iki 10 ha), sudarantys beveik 83 proc. visų ūkių. Jų tarpe - labai smulkūs ūkiai (3-10 ha), kurių yra beveik 46 proc., užimantys 35 proc. dirbamos žemės naudmenų. ES-10 šalyse 10–20 ha ūkiai yra laikomi smulkiais, o ES-15 šalyse – pvz. Olandijoje, Belgijoje, Danijoje, kur žemė brangi, toks ūkis yra vidutinis. Palyginus su ES šalimis mūsų smulkūs ūkiai žemės ūkio produkciją gamina dvigubai didesniame žemės ūkio naudmenų plote, nes dideliu našumu pasigirti negali, tačiau jie vienam hektarui sukuria daugiau produkcijos nei didesnieji bei laiko daugiau gyvulių tam pačiam plotui nei stambieji ūkiai, kurie daugiausiai augina grūdines kultūras.

Naujajame 2014-2020 metų finansavimo laikotarpiui BŽŪP daug dėmesio skirs smulkių ūkininkų finansavimui įvairiose paramos programose ir priemonėse, nes dėl anksčiau vykdomos ilgalaikės politikos didžioji paramos dalis nuėjo didiesiems ūkininkams bei paskatino vidutinių ir didelių ūkių stambėjimą smulkiųjų sąskaita. Laiku atkreipus dėmesį į kaimo vietovių tuštėjimą ir darbo jėgos migraciją ir emigraciją bei pastebėjus kaimo vietovių ekonominę stagnaciją, tikimasi naujomis priemonėmis pristabdyti jau vykstančius negatyvius procesus ir dalinai atstatyti pusiausvyrą tarp miesto ir kaimo, didžiųjų ir smulkiųjų ūkių. Tačiau šiuo metu vykdoma nacionalinė politika kartu su įvairiomis kitomis priežastimis (ekonominis nuosmukis, bedarbiystė, emigracija, sumažėjusi perkamoji galia) smulkūs ūkininkai ir toliau susiduria su finansinėmis, darbo jėgos, logistikos, darbo priemonių, švietimo, gamybos, išteklių bei produkcijos realizavimo problemomis. ES ir JT primygtinai prašo atkreipti dėmesį į smulkius ir šeimų ūkius ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje, nes tokių subjektų kaimo vietovėse yra didžioji dalis, aprūpinanti darbo vietovėmis nemažą procentą kiekvienos šalies gyventojų.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis smulkaus žemės ūkio verslo dalyviai dažniausiai yra smulkūs ūkininkai arba šeimos ūkiai, kurie pasaulyje sudaro 90 procentų visų ūkių, o 2010 metais ES-28 – iš 12.2 mln ūkių - net 97 procentus. Ekspertai prieš 20 metų teigė, jog smulkūs ūkiai neturi ateities ir jie greitu laiku išnyks. Iš pradžių BŽŪP smulkūs ūkiai buvo ignoruojami, nes jie buvo įvardijami kaip ``ES žemės ūkio modernizacijos trukdžiai`` ir dalis smulkių ūkių buvo priversti susijungti arba iš vis pasitraukti iš ŽŪ veiklos (Hubbard, 2009). Tačiau netgi ES-15 narių tarpe smulkių ūkių skaičius sumažėjo nežymiai, o Airijoje nuo 1973 ūkių struktūra beveik nepakito (Hubbard, 2007).

Skirtingi kriterijai yra naudojami ``smulkaus ūkio`` apibrėžimui ES, nes ginčijamasi kas turi apibrėžti, koks ūkis yra smulkus – ar remiantis tam tikrais fiksuotais dydžiais ar įvertinus ūkio funkcijas ir tikslus, tačiau bendru sutarimu yra naudojamos žemės ūkio naudmenos, ekonominio dydžio vienetas (EDV), darbo jėgos indėlis, parduodamos produkcijos kiekis ir paties ūkio sąnaudos.

Deja, šie kriterijai yra priklausomi nuo ūkininkavimo tipo ir neatspindi realios ūkio ekonominės situacijos. Šeimos ūkiui apibrėžti naudojami ir kiti kriterijai, vienas jų - 50 procentų ir daugiau visų ūkio darbų atliekami šeimos narių. 2010 metais 94.8 proc. visų ES-28 ūkių sudarė šeimų ūkiai, kuriuose dirbo tik ūkininko šeimos nariai, jie aprūpino darbu 80.3 proc. darbuotojų nuolat dirbančių žemės ūkyje, kultivavo 56.5 proc. visos dirbamos žemės ir augino 55.4 proc. visų ūkinių gyvūnų. 2015 metais ES paskelbta studija apie ūkininkų pajamas šalyse narėse rodo, jog šeimos ūkių pajamos priklauso ne tik nuo ūkininkavimo veiklos (homogeninė ar heterogeninė), sezoniškumo įtakos, ūkio produkcijos (žaliavos ar pagaminti produktai), galimybės sandėliuoti produkciją bei pardavimo būdų (turi nuolatinius pirkėjus ar ne) ir kainos, bet ir nuo ES paramos, vidaus ir išorės politikos. SEB banko Lietuvos makroekonomikos apžvalga apie ES žemės ūkyje dirbančių ūkių pajamas parodė:

- šeimos ūkiai turi gauti papildomų, su ūkininkavimu tiesiogiai nesusijusių, pajamų, kad išlaikytų savo finansinį stabilumą;
- ūkininkai nėra žemiausias pajamas gaunanti socialinė grupė daugumoje ES šalių;
- didžiausios šeimos ūkio pajamos yra ES-15, žemesnis – ES-10 ir pats žemiausias ES-2;
- visose ūkininkavimo tipuose mažiausias pajamas gavo mažiausi ūkiai, t.y. pajamų dydis tiesiogiai susijęs su ūkio dydžiu;
- ūkiai, auginantys grūdines kultūras turėjo didžiausias pajamas, o mažiausias – mišrios veiklos ūkiai;
- ūkininkaujantys mažiau palankiose vietovėse gavo mažiau pajamų, net ir įvertinus specialią paramą, nei ūkininkaujantys palankiose vietovėse;
- ūkių, užsiimančių grūdinėmis kultūromis ir daržininkyste, pajamos buvo labiau nepastovios, nei ūkių, užsiimančių sodininkyste bei kitomis ilgalaikėmis kultūromis (kai vidutinis ūkio pajamų svyravimas per 3-jų metų laikotarpį yra ± 30 proc., tai per metus stambiam ūkiui gali būti apie 55 proc., o smulkiam – apie 38 proc.);
- pajamų lygis ūkiuose yra labai skirtingas - 20 proc. darbo jėgos sukuria 78 proc. šeimos ūkio pajamų. 2010-2012 metais vidutinės pajamos buvo neigiamos didesnei daliai ūkių darbo jėgos, todėl pajamos iš kitos, nesusijusios veiklos, buvo būtinos, kad išlaikyti ūkius gyvybingais;
- žemės ūkio darbuotojų pajamos (darbo užmokestis) 2004-2012 metais pastoviai didėjo tik ES-2 (išskyrus 2008 m.) ir ES-10 (išskyrus 2009 m.);
- didžiausias valandinis darbo užmokestis buvo vėnininkystės sektoriuje, o mažiausias – gyvulių ganyme ir daržininkystėje.

Taigi, mažiausias pajamas gauna mažiausi ir mišrūs ūkiai, jų augimas taip pat yra pats mažiausias, tačiau įvykus dideliems pokyčiams rinkoje, jie mažiausiai ir nukenčia finansiškai, o

ūkininkaujantiems mažiau palankiose vietovėse nepadaeda ir ES parama. ES studijoje pateikti duomenys parodo tiesioginį ryšį tarp ūkio dydžio ir gaunamų pajamų, todėl rekomenduoja smulkiems ūkiams plėstis, nors yra įžvelgiama grėsmė, jog didesnė dalis smulkių ūkių, turinčių iki 3ha žemės naudmenų (ES-27 tai sudaro tik 3 proc. visų žemės naudmenų), bus absorbuota didžiųjų. Kita smulkiųjų išlikimo galimybė yra atsisakyti tokios ūkinės veiklos, kuri yra tiesiogiai priklausoma nuo ūkio pajamų, tačiau pati mažai jų generuoja. Išlaikyti stabilias ūkio pajamas ir patenkinamą darbo užmokestį kiekvienam smulkiame ūkyje dirbančiajam, yra rekomenduojama ūkiui rasti papildomos veiklos (diversifikacija), kuri nebūtų tiesiogiai susijusi su pagrindine veikla, tačiau būtų nesunkiai su ja suderinama. Kaip rodo empiriniai duomenys bei ūkių, diversifikavusių savo veiklą, gyvybingumo padidėjimas, papildomi ūkio veikloje dalyvaujančių asmenų mokymai bei naujos ES programos, skirtos kaimo vietovių vystymui ir smulkių ūkių veiklos diversifikavimui, padeda surasti naujas veiklas, puikiai derančias su ūkininkavimu ir duodančias ūkiams naujų klientų ir papildomų pajamų, leidžiančių palaikyti ūkio finansinį stabilumą metų eigoje.

Latvijos valstybinio agrarinės ekonomikos instituto atliktas tyrimas atskleidė, jog žemės naudmenų ir darbo jėgos prieinamumas nėra kliūtis smulkių ūkių veiklos vystymui. Smulkių ūkių plėtra ir augimas yra labiau priklausomi nuo galimybės organizuoti ŽŪ produkcijos perdirbimą ir produktų gamybą, investicijų būtinybė, dideli reikalavimai gamybos sektoriui ir produkcijos konkurencingumas bei realizacijos pastovumas. Norint gerai organizuoti visą grandinę nuo ``žemės iki šakutės`` reikia turėti specifinių žinių, o atlikta apklausa atskleidė, jog tik ketvirtadalis Latvijos smulkių ūkininkų turi išsilavinimą susijusį su ŽŪ, o 2/3 visų ūkininkų turi tik ūkininkavimo patirtį. Todėl, norint pagerinti Latvijos smulkių ūkių ekonominį efektyvumą ir gyvybingumą, yra siūlomos 2 strategijos: ŽŪ veiklos (dalinės ar pilnos) intensyvinimas ir ūkio veiklos diversifikavimas, ją papildant veiklomis, tiesiogiai nesusijusiomis su ŽŪ. O smulkių ūkių konkurencingumui pagerinti siūlomi 4 žingsniai: ūkininkų mokymai (švietimas, tobulinimasis); verslo planų sudarymas; verslo planų įvertinimas; verslo plano įgyvendinimas.

Smulkiems ūkiams reikalinga įvairiapusė parama, apimanti mokymus, ūkio veiklų parinkimus, atitinkančių tam tikros rinkos poreikius, jų analizę ir įvertinimą, nuolatinį konsultavimą marketingo ir finansinio raštingumo klausimais, nes neturint būtinų žinių, kaip išgyventi rinkos sąlygomis vien ES paramos neužtenka (Leimanea, et al, 2013) Statistiniai ŽŪ verslo subjektų duomenys rodo, jog smulkus ūkis yra mažiausiai finansiškai stabilus, dažnai net neturintis pelno, ūkio veikloje dirbantys šeimos nariai gauna itin mažą darbo užmokestį, ūkio veikla dažniausiai yra mišri, todėl ūkis dažniausiai neturi finansinių išteklių moderniai ŽŪ technikai įsigyti ir negali įsirengti savo produkcijos perdirbimo bei sandėliavimo vietos, be to nuolat turi problemų su užaugintos produkcijos realizavimu (išskyrus kai kuriuos sektorius). Tačiau smulkūs ūkiai yra svarbūs ekonominiu, socialiniu, kultūriniu ir aplinkosaugos aspektu, nes jie sukuria daug darbo vietų, palaiko kaimo vietoves

gyvybingas, išsaugo kultūrų ir gyvūnų įvairovę, rūpinasi kultūriniu paveldu, turi mažesnę chemizacijos lygį ir daugiau ekologiškų ūkių, dalyvauja ES gamtos (floros ir faunos) saugojimo programose. Csáki ir Forgács (2009) išreiškia didelį rūpestį dėl smulkių ūkių išlikimo, nes:

- tiekimo grandinėse smulkių ūkių sąnaudos yra žymiai didesnės nei stambiųjų;
- smulkūs ūkiai neturi pakankamai apyvartinių lėšų net ir būtinoms investicijoms;
- smulkiame ūkyje reikia daugiau darbo jėgos nei stambiame;
- smulkūs ūkininkai dažniausiai yra vyresnio amžiaus žmonės, todėl dėl savo konservatyvių pažiūrų yra mažiau linkę priimti naujoves arba keistis;
- smulkūs ūkininkai įtariai žiūri į bet kokios formos kooperaciją, kuri leistų įgyti derybinį pranašumą įeinant į rinką ir stengiantis joje išlikti;
- smulkūs ūkiai dažnai būna apriboti vietovės infrastruktūros (keliai, komunikacija).

Įvairiose šalyse atlikti tyrimai rodo, jog įvairūs ŽŪ produkcijos perdirbėjai ir platintojai mieliau rinkdavosi stambius ūkius, padėdami jiems logistikoje bei investicijose. Tačiau stambūs ūkiai dažniausiai augina tik pagrindines ŽŪ gėrybes, o rinka reikalauja įvairovės ne tik asortimente, bet ir kokybėje. Tokią įvairovę gali pasiūlyti smulkūs ūkiai, kurie tam tikro sektoriaus ribose gali lengviau keistis, reaguodami į rinkos pokyčius, jei, sudarant veiklos ir verslo planą buvo numatyta daugiafunkciškumo galimybė (pvz. ŽŪ technika ar perdirbimo įranga numatyta nedidelio našumo ir daugiafunkcinė). Taip pat pastebėta tam tikra „segmentacija“ ŽŪ produkcijos perdirbimo įmonių tarpe, t.y. stambios perdirbimo įmonės daugiausiai perka žaliavas iš stambių ūkių, o smulkesnės – iš vidutinių ir / ar smulkių ūkių. Reikia pastebėti, jog daugumoje valstybių valdžios vykdoma politika įveda daug ir įvairių reikalavimų, kurie vienaip ar kitaip paveikia smulkius ūkius. Pagrindiniai tokie apribojimai yra: kokybės standartai; veterinarijos, fitosanitarijos ir kt. reikalavimai; rinkos reguliavimas (dažniausiai dalinis); konkurencijos reguliavimas (antimonopolinis); subsidijos tam tikriems sektoriams ar jų dalyviams pagal tam tikrus kriterijus: įvairūs ES reikalavimai, apribojimai, direktyvos.

Kaip rodo praktika dalis tokių reikalavimų smulkiam ūkiui gali būti sunkiai įvykdomi, pvz. perdirbant savo produkciją pasiekti tam tikros kokybės standartų, neturint reikiamos įrangos ir įgūdžių bei žinių tai kokybei nustatyti ar patikrinti. Todėl valstybės agrarinė politika, turi įvertinti visų ŽŪ dalyvių įvairovę, skirtumus ir privalumus, bei savo politika sudaryti sąlygas vienodai dirbti tiek dideliems, tiek mažiems ūkiams. Kaip nurodo Swinnen (2005), „valstybės strategija turi stimuliuoti vidaus augimą per tiekimo grandinės palaikomą vystymosi procesą, tuo pačiu garantuodama ir smulkių ūkių, kurie susiduria su esminiais apribojimais, įtraukimą į šį procesą, kuriame turėtų būti bent 4 komponentai:

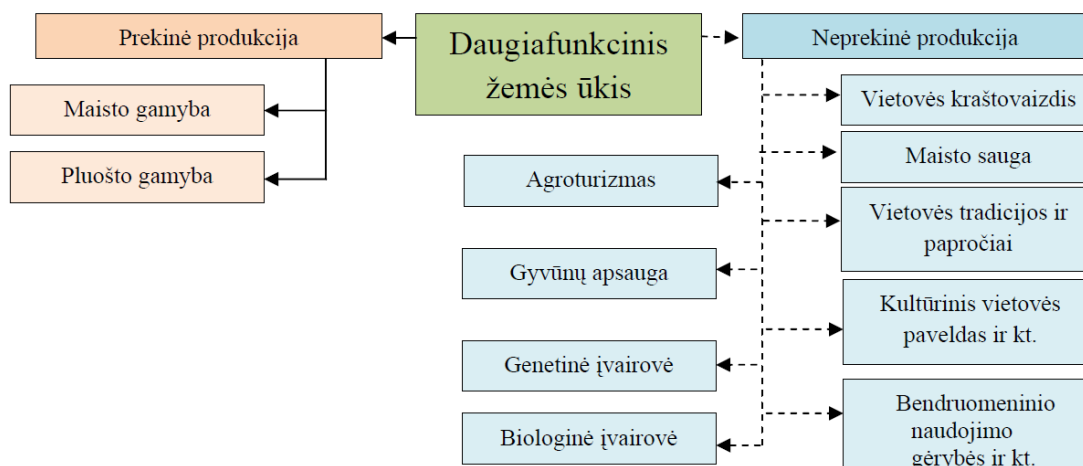
1. sukurti terpę privačių investicijų dalyvavimui tiekimo grandinės koordinavimo skatinime;

2. garantuoti smulkių ūkių dalyvavimą;
3. garantuoti sąžiningą smulkių ūkių įtraukimą;
4. remti smulkius ūkius kooperacijoje, kad jie sėkmingai galėtų atitikti standartus ir dalyvauti tiekimo grandinėje.

Csáki ir Forgács (2009) pastebi, jog smulkūs ūkiai susiduria su tomis pačiomis problemomis ir apribojimais, nepriklausomai nuo šalies ir egzistuojančių paramos schemų, todėl rekomenduoja didinti finansinę paramą smulkiems ūkiams, pagerinti jų galimybę gauti finansavimą lengvatinėmis sąlygomis, pagreitinti kaimo vietovių infrastruktūrų vystymą, remti ir skatinti smulkių ūkininkų kooperaciją ir jų dalyvavimą tiekimo grandinėje, ūkiuose skatinti veiklas, tiesiogiai nesusijusias su ŽŪ.

Lietuvoje ūkiai kooperuojasi itin neaktyviai palyginus su Latvijos ir Lenkijos žemdirbiais, kurie aktyviau jungiasi į gamintojų grupes, tokiu būdu stiprindami savo padėtį rinkoje, gaudami didesnę pridėtinę vertę prekių judėjimo grandinėje ir sėkmingiau pasinaudodami nacionaline bei ES parama. Kaip rodo kitų šalių praktika, reikia nemažai laiko, kad pakistų kaimo vietovių gyventojų nuomonė apie kooperaciją ir apie bendradarbiavimo naudą, o istorinė atmintis padėtų numatyti galimas problemas, trukdžius nesklandumus. Naujojo laikotarpio ES bendroji žemės ūkio politika numato paramą gamintojų grupėms ir organizacijoms. Smulkių ūkininkų mokymai ir konsultavimas padėtų jiems apsispręsti bei įtikinti kooperavimosi nauda, o kaimyninių šalių ūkininkų geroji patirtis ir sėkminga tokių kooperatyvų finansinė veikla parodytų, jog smulkiems ūkiams kooperacija gali būti galimybė išlikti aktyviems ir pelningiems rinkoje (Ramanauskas, et al, 2012). ES-12 ypač populiari ir stipri yra ūkininkų kooperacija, kuri padeda sandėliuoti ir realizuoti žemės ūkio produkciją, ypač vaisius, uogas ir daržoves, padėdama gauti didesnes pardavimo kainas, tuo pačiu, pajamas bei pelną. Kadangi „lauko daržovių auginimas ir nedideliuose plotuose žymiai padidina ūkio pelną“ - tai kooperacija turėtų būti svarbi šeimos ūkiams ir smulkiems ūkininkams. (Gapšys, et al, 2013) Tačiau, kol kas mažų ūkių savininkai nedrąsiai kooperuojasi (apie 6 proc.), nors Šeimos ūkininkų sąjungos vadovas V. Juodsnukis juos kviečia, skatina ir drąsina, teigdamas, jog Europoje kooperatyvų yra dešimteriopai daugiau.

2015 metais Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto paskelbta mokslo studija „Lietuvos ūkininkų ūkių gyvybingumo pokyčiai“ atskleidė, jog „Lietuvos ūkininkų ūkių ekonominio gyvybingumo rodiklių palyginimas pagal pasirinktus požymius iki stojimo į ES ir dabar rodo situacijos pablogėjimą: sumažėjo verslo ekonominis patrauklumas, išaugo priklausomybė nuo gamybos subsidijų.“ Tyrimas parodė, jog labiausiai pažeidžiami yra gyvulininkystės ir mišrios gamybos ūkiai, ūkiai turintys žemės naudmenų iki 10ha ir tie ūkiai, kuriems vadovauja vyresnis nei 45 metų žmogus, neturintis įpėdinio, trokštančio tęsti ūkinę veiklą. Daugiausiai perspektyvų išlikti turi ūkiai, turintys žemės naudmenų 100 ha ir daugiau, bei auginantys javus (Jurkėnaitė, 2015).

1 pav. Daugiafunkcinis žemės ūkis. (Biliukevičiūtė, 2009)

Viena iš galimybių smulkiems ūkiams išlikti gyvybingais ilgalaikėje perspektyvoje yra daugiafunkcinis žemės ūkis, nes kaimo vietovės yra heterogeninės, kas leidžia vykdyti ne tik auginti ir gaminti maistą bei pluoštą, bet ir užsiimti papildoma veikla, tokia kaip natūralios aplinkos, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės sauga, kaimo vietovių gyvybingumo palaikymas, kultūrinio paveldo išsaugojimas ir skatinimas. (Biliukevičiūtė, 2009)

Žemės ūkio veiklos daugiafunkciškumas yra apibrėžiamas įvairiai ir ganėtinai skirtingai, tačiau tai yra ir veikla tiesiogiai susijusi su žemės ūkiu, kuriančia prekinę produkciją, ir kartu veikla, kurianti ne prekinę produkciją, apimančią kultūrinę, ekonominę ir socialinę sferą.

2013 metų antroje pusėje vyko daug diskusijų apie smulkiųjų ūkininkų padėtį, jų įtaką šalies žemės ūkio išlikimui bei ateities perspektyvas, nes ligi šiol didžiausią ES paramos dalį įsisavindavo stambieji ūkininkai, kurie tesudaro tik 3 proc. visų ūkininkaujančių. Šeimos ūkininkų sąjungos vadovas V. Juodsnukis teigia, jog “dėl realių finansinių problemų mažiems ūkiams sunku buvo pasinaudoti parama. Bankai nedavė kreditų, nes smulkūs ūkiai negalėjo parodyti savo finansinių srautų, neturėjo galimybių vesti buhalterinę apskaitą. Visa parama pasinaudojo didieji ūkiai ir žemės ūkio bendrovės”. Negaudami paramos, smulkūs ūkiai negali įsigyti būtinos įrangos, ir tai yra viena iš žemo našumo priežasčių. Žemės ūkis yra rizikingas ir lėtai atsiperkantis verslas, nes gamyba yra sunkiai reguliuojama dėl ilgo gamybos ciklo ir sezoniškumo, kapitalo apyvarta lėta, priklausomai nuo veiklos pobūdžio investicijų poreikis gali būti didelis, žemės produktų paklausa santykinai neelastinga. Todėl tiesioginės išmokos ir kompensacinė parama turi svarbią reikšmę smulkiems mišrios gamybos ūkiams. Buvo tikimasi, jog didėjant tiesioginėms išmokoms ir gaunant kompensacinę paramą, per keletą paskutinių metų smulkūs pusiau natūriniai ūkiai galės sukaupti didesnę kiekį lėšų, būtinų ūkiui stambinti (žemei įsigyti, pastatams, technikai ir kt.).

Tačiau tiesioginių išmokų ir kompensacinės paramos nepakanka, todėl, dažnai, ūkininkaujantys kreipiasi į finansų ir kredito įstaigas su prašymais papildomam finansavimui. Žemės ūkio paskolų

garantijų fondo duomenimis (ŽŪPGF) per tris 2016 m. ketvirčius kredito įstaigoms buvo suteiktos 174 garantijos už 18,6 mln. Eur (2015 m. tam pačiam laikotarpiui - 147 garantijos už 25,7 mln. Eur.) Nuo 1997 m., per visą Fondo veiklos laikotarpį buvo suteiktos 4973 garantijos už 824,2 mln. Eur, o kredito įstaigos paskolino 1,1 mlrd. Eur. 80 proc. visų ŽŪPGF klientų sudaro ūkininkų ūkiai, kurie daugiausiai pirko naują ir naudotą žemės ūkio techniką (28 proc. visų kreditų), bei „skolinosi trumpalaikiam turtui įsigyti ir statybai bei rekonstrukcijai (po 19 proc.), žemės ūkio paskirties žemei įsigyti (11 proc.), taip pat - pieno ūkio įrangai, miškų ūkio technikai, biologiniam turtui įsigyti.“ 64 proc. visų klientų sudarė ūkininkų ūkiai, kurie veiklai pradėti ar ją plėsti bei modernizuoti gavo daugiau pusę visų kreditų su garantija (155 ūkininkai). Žemės ūkio paskolų garantijų fondas jau veikia 16 metų ir per šį laikotarpį jo paslaugomis pasinaudojo daugiau kaip 4 tūkst. žemdirbių ir kaimo verslininkų, pasiskolinę 1,9 mlrd. Lt.

Kozlovskaja A. (2012) pastebi, kad „ūkininkų ūkiai savo veiklą didele dalimi finansuoja savomis lėšomis. Tik apie 20 proc. visų finansavimo šaltinių sudaro gauta parama investicijoms ir kreditai.“ Taigi, ūkininkai mažiau naudoja paskolų ir daugiau investicinės paramos, dažniau skolindamiesi ilgesniam terminui ir skolintas lėšas intensyviau naudojant ilgalaikėms investicijoms. Dėl įvairių priežasčių smulkūs ūkio subjektai (ūkininkai ir žemės ūkio produkcijos gamintojai) mažiau naudojami paskolomis nei stambiaji ūkininkai ir ŽŪB, todėl jiems yra itin svarbu teikti tikslingą paramą, skatinti apyvartinių lėšų kreditavimą, skatinti mikropaskolų teikimą, labiau įtraukiant kredito unijas.

Apibendrinant, galima teigti, jog dalis šių smulkaus žemės ūkio subjektų problemų atsirado dėl nenuoseklios ir neapgalvotos žemės ūkio politikos, nevienodos galimybės įsisavinti ES bei nacionalinę paramą, verslo vadybos žinių trūkumo, ribotų finansavimo galimybių. Žemo našumo smulkūs ūkiai pasigenda valstybinio požiūrio į regionų vystymą ir pastebi, jog gyvulininkystės sektoriuje yra labai daug valstybės įsteigtų arba kontroliuojamų įmonių, ir mano, kad visas gyvulininkystės valdymas yra monopolizuotas ŽŪM ir pripažįsta, jog:

- sudėtingas apyvartinių lėšų kreditavimas;
- nepakankamai įvertina savo ūkio galimybes investuoti, skolintis (mokumo problemos);
- dėl didelės emigracijos vis sudėtingiau rasti darbuotojų;
- nemoka parduoti savo ūkiuose užaugintą ar perdirbtą produkciją;
- nepakankamai dėmesio skiria savo ūkio veiklos ir palyginamajai (angl. - benchmarking) analizei, planavimui (vadybai);
- per mažai naudoja buhalterinę apskaitą;
- neefektyviai naudoja savo turtą (žemę, ŽŪ techniką ir kt.);
- sudėtinga išsinuomoti techniką, o išsirinkti naują ir atitinkančią ūkio pajėgumus, trūksta žinių ir įgūdžių;

- sunku perprasti griežtus ir aukštus NMA reikalavimus teikiamai ES paramai (trūksta žinių dalyvauti programose, o pagal laimėtus projektus įsisavinti teikiamas lėšas);
- ūkininkaujant mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (MPŪV) neteisingai pasirenka veiklos kryptis ar kryptys, atitinkančias vienos ar kitos vietovės gamtines sąlygas, dėl to atotrūkis tarp ūkininkaujančių geroje ir nenašiose žemėse – akivaizdus;
- silpna įsikūrusių kooperatyvų veikla, išlieka nenoras juos steigti;
- kol kas ūkininkai nedalyvauja partnerystės projektuose.

Lietuvoje smulkių žemės ūkio subjektų situacija yra panaši, kaip ir likusioje ES. Žemės ūkio veikloje dalyvaujančių subjektų stambėjimas išbalansavo darbo jėgos ir pajamų rinką bei atvedė Lietuvos žemės ūkį prie pramoninio chemizuoto ir automatizuoto žemės ūkio. Tokiu būdu didžioji dalis ES paramos nuėjo į didžiųjų bendrovių sąskaitas, o smulkūs ir vidutiniai ūkiai liko su minimalia parama, senais padargais, dirbamos žemės trūkumu, žemomis produkcijos supirkimo kainomis ir bedarbyste kaime. Be to buvęs draudimas parduoti užsieniečiams žemės ūkio paskirties žemę, privedęs iki referendumo ir sukėlęs daug emocijų, buvo apipintas daugybe apribojimų, kelia nerimą visiems, nes paveiks žemės ūkio veikloje dalyvaujančių ir ketinančių dalyvauti subjektų planus. Dažnos produkcijos eksporto problemos į Rusijos rinką smarkiai paveikė Lietuvos žemės ūkį: bet reikia tikėtis, jog šie draudimai kartu su naujomis ES paramos priemonėmis (pvz. pereiti prie produkcijos gamybos, partnerystė ir kooperacija) padės Lietuvos ūkininkams peržiūrėti savo veiklą, ją papildyti naujomis veiklomis ar pertvarkyti ir tokiu būdu susikooperavus su kitais ūkininkais kartu atrasti kelius į naujas perspektyvias rinkas. Lietuvos valdžia taip pat operatyviai reaguoja į rinkos pokyčius ir norėdama padėti augintojams bei gamintojams įžengti į naujas rinkas, pati padeda jų ieškoti ir imasi net imasi drąsių sprendimų (ritualinis skerdimas). Įvertinus esamas priemones, aišku, jog valdžios paramos reikės, nes IT technologijų įtraukimas į žemės ūkio verslo kasdienę veiklą, jos koordinavimą, naujų paslaugų teikimą yra gyvybiškai būtinas. Greitas informacijos pateikimas ir prieinamumas leis geriau planuoti ir organizuoti visų subjektų, dalyvaujančių žemės ūkio veikloje, darbą, vykdyti sandorius ir gauti teisingą atlygį.

Taigi, prisitaikant prie besikeičiančios situacijos ne tik vietinėje rinkoje, bet ir tarptautinėse, Lietuvos žemės ūkis palaiapsniui keičiasi, vildamasis, jog galės lygiaverčiai konkuruoti pasiūlydamas pasauliui aukštos kokybės produktų ir gaminių, leisiančių ne tik išlikti aktyviems, bet ir būti pelningiems, tačiau kiekviena ES valstybė turi apsispręsti, ar toliau stambinti ūkius, ar išsaugoti ir smulkiuosius.

2. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO TEORINIAI ASPEKTAI/SPRENDIMAI

2.1. Makroekonominiai veiksniai

Lietuvoje žemės ūkio paskirties žemė sudaro beveik 60 proc. visos Lietuvos teritorijos, o kaime gyvena trečdalis šalies gyventojų, todėl žemės ūkis yra svarbus ne tik ekonominiu, bet ir etnokultūriniu bei socialiniu požiūriu. 2013 metais žemės ūkyje ir susijusiose veiklos rūšyse dirbo tik apie 8,4 proc. visų dirbančiųjų, o žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė (A pagal EVRK, 2 red.) sukūrė beveik 2-3 proc. šalies bendrojo vidaus produkto (išskaitant duomenys), darbo vietas kas devintam dirbančiajam ir netoli penktadalio viso Lietuvos eksporto. Eksportą sudaro ne tik apdirbta produkcija (cukrus, gėrimai, pieno, mėsos bei grūdų pusgaminiai bei gaminiai), bet ir gyvi gyvuliai, sėklos, augaliniai ir gyvuliniai riebalai. “Eurostat” duomenimis Lietuva ir Latvija patenka tarp pirmaujančių valstybių pagal darbuotojų žemės ūkyje skaičių – nuo 6 iki 10 proc. Tiesa, žemės ūkyje ir susijusiose veiklos rūšyse užimtų gyventojų dalis, palyginti su užimtų gyventojų skaičiumi šalyje nuolat mažėja – 2007 metais buvo 9,5 proc., o 2012 – jau tik 7,7 proc., 2016 – šiek tiek pakilo – 8 proc.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2015 metais žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės dalis nuo BVP sudarė 3,3 proc., o Lietuvos ūkininkų ir šeimos ūkiai pagamino apie 73 proc. visos žemės ūkio produkcijos: 83 proc. augalininkystės ir 64 proc. gyvulininkystės. Palyginus ūkių, įregistruotų Ūkininkų ūkių registre, skaičių, bendrą žemės plotą bei vidutinį ūkio dydį, galima daryti išvadą jog panašios proporcijos buvo ir ankstesniais laikotarpiais bei turėtų išlikti ir ateityje, t.y. pagrindiniai žemės ūkio produkcijos gamintojai yra smulkūs ir vidutiniai ūkiai, o ne stambios žemės ūkio bendrovės.

Nors, Lietuvos kaime gyvena tik trečdalis šalies gyventojų, tačiau ekonominiai ir socialiniai iššūkiai, kylantys iš gyventojų senėjimo, emigracijos, socialinės atskirties problemų bei sparčių vartojimo ir gyvenimo būdo pokyčių, yra tie patys. Todėl makro aplinkos analizė leis geriau suprasti, kokiose sąlygose žemės ūkio veikla yra vykdoma, ar stabili verslo aplinka, kokių pokyčių galima tikėtis bei kaip jie gali paveikti visą žemės ūkį ar atskirus sektorius bei dalyvius, kaip sumažinti nepalankių pokyčių įtaką, o dažnai ir kaip juos panaudoti, atskleidžiant naujas galimybes, įgyjant arba išsaugant, konkurencinį pranašumą.

2.1.1. PESTLE analizė

Lietuvos, kaip ES narės, verslo aplinka formuojama atsižvelgiant ne tik į bendrą ES ilgalaikę strategiją, leidžiamas direktyvas bei įstatymus, bet ir į vietinius veiksnius, kurie anot P. Kotler ir kt. (2003), sudaro makro aplinką. Todėl autorius apžvelgs politinius - teisinius, ekonominius, socialinius-

kultūrinius, techninius (technologinius), bei ekologinius Lietuvos makro aplinkos veiksniai, kurie veikia smulkų žemės ūkį bei turės įtakos ir ateityje šiam verslui.

Politiniai – teisiniai veiksniai. Ką tik praėjusių rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą metu Lietuvos rinkėjai savo simpatijas ir įgaliojimus atidavė „Valstiečių ir Žaliųjų sąjungai“, tokiu būdu „nubausdami“ socialdemokratų ir konservatorių bei visiškai pašalindami „Darbo“ ir „Tvarka ir teisingumo“ partijas. Taigi Lietuvos politinis ir ekonominis gyvenimas atiteko į visiškai naujų Seimo narių ir naujos koalicijos rankas, kuri pareiškė, kad jokių netikėtų ir staigių pokyčių nebus, tačiau bus daug pokyčių, kurie turėtų ištaisyti ankstesnių valdžių klaidas. Socialdemokratų pamėgtas darbo grupes, keičia profesionalų komandas nes R. Karbauskio teigimu ekonominės politikos sprendimai turi būti neskuboti ir gerai apgalvoti. Ar naujos valdančiosios daugumos sprendimai bus racionalūs ir naudingi visuomenei bei valstybei, parodys laikas. SEB banko prezidento patarėjo soc. m. dr. G. Nausėdos nuomone „tolerantišką gyventojų požiūrį į tokią staigių judesių vengimo politiką palaiko optimistiškos makroekonominės naujienos. Nors spartesnį BVP, vidutinio darbo užmokesčio didėjimą ar nedarbo lygio mažėjimą pirmiausiai lemia objektyvūs veiksniai, aktyviais viešųjų ryšių veiksmis šias žinias galima „parduoti“ elektoratui kaip valdančiųjų partijų nuopelną.“

Nuo 2014 metų ES prasidėjo naujasis finansinis laikotarpis, tuo pačiu, ir naujoji žemės ūkio strategija, truksianti iki 2020 metų ir smarkiai paliesianti nacionalinį žemės ūkį. Numatoma finansinė parama 2014–2020 metais bus apie 10 proc. didesnė nei buvusiam laikotarpyje. Lėšų paskirstymo skaidrumas ir efektyvumas bus tikras iššūkis valdančiajai daugumai bei tarnyboms, nes daug įmonių, gavusių ES paramą ankstesniais laikotarpiais, šiuo metu yra bankrutavusios. „Swedbank“ buvusį lėšų paskirstymą vadina paramos iššvaistymu, nes jis „sukūrė vienkartinį impulsą BVP augimui, tačiau nepadidino potencialaus augimo ir nepaspartino realios Lietuvos konvergencijos (tiek kiek galėjo paspartinti).“ Be to, pagal naujausius „Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS) tyrimo rezultatus, Lietuva pagal korupciją viešajame sektoriuje gavo 61 balus iš 100 galimų ir užėmė 32 vietą iš 168 valstybių, t.y. ir vėl įvertinta geriau nei penai, tačiau ir vėl gana prastai.

Įvertinus BŽŪP politikos reformą po 2013 metų bei atsižvelgus į Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“, žaliąją knygą „Lietuvos kaimo ateitis“ ir strategiją „Europa 2020“, galima teigti, jog tiek ES, tiek Lietuva turi ilgalaikę bendrijos bei šalies vystymo strategiją, todėl teisinė aplinka ES lygmeny ateinančiam septynerių metų laikotarpiui turėtų išlikti stabili, tačiau nacionalinė teisinė aplinka dažnai kelia nerimą verslui, nes nėra nuoseklumo bei ilgalaikių tikslų. Įstatymai yra keičiami, kaskart pasikeitus valdžiai, o politinės ambicijos verčia griebtis emocijomis pagrįstų reformų, kurios sukelia sumaištį visose srityse ir turi neigiamų ilgalaikių padarinių.

Pasaulio Ekonomikos Forumo preliminarinioje Globalaus konkurencingumo ataskaitoje 2016-2017 Lietuva užima 36 vietą iš 138, t.y. palyginus su ankstesniais metais, situacija šiek tiek gerėja. Problematiškiausi faktoriai 2016-2017 metams, kaip ir anksčiau, išlieka tie patys jau ne pirmus metus

– valdžios biurokратиškumas, mokesčių lygis, darbo santykių reguliavimas, mokesčių reguliavimas, finansavimo galimybės ir korupcija. (žr. priedą 1). „Swedbank” vyriausiasis ekonomistas N. Mačiulis rekomenduoja pertvarkyti švietimą, didinti darbo rinkos lankstumą, skatinti gimstamumą, reemigraciją bei imigraciją, mažinti darbo mokesčius, suvaldyti “šešėlinę” ekonomiką, efektyviau valdyti valstybės įmones, mažinti valstybės valdomų įmonių nuosavo kapitalo dydį, pertvarkyti “Sodra”, peržiūrinti socialines ir sveikatos apsaugos garantijas, sumažinti viešąjį sektorių ir tobulinti valstybės valdymą, siekiant ekonominės politikos nuoseklumo.

Lietuvos valstybė jau ir iki narystės ES rėmė žemės ūkį. ŽŪM teigimu, Lietuva, kaip ir kitos ES narės, naudojosi ir naudoja ES fondų parama kaimo plėtrai. Beje, pagal su Europos Komisija (EK) suderintas valstybės pagalbos schemas ES šalys iš valstybės biudžeto lėšų gali papildomai teikti paramą tam tikriems sektoriams.

Ekonominiai veiksniai. JAV fondas "The Heritage Foundation" drauge su dienraščiu "The Wall Street Journal" skaičiuoja ekonominės laisvės indeksą, pagal kurį 2016 metais Lietuva pasaulyje užėmė 13-ą vietą iš 166, pagerindama ankstesnių metų rezultatus bei aplenkdamą Latviją ir Lenkiją, kurios atitinkamai užėmė 36-ą ir 39-ą vietas. Lietuvos aukštesnę poziciją lėmė sėkmingos pastangos suvaldyti valstybės finansus. Apžvalgoje teigiama, jog Lietuva gali gerinti rezultatus ir ateityje, tačiau turėtų paspartinti verslo, darbo jėgos, monetarinės, fiskalinės ir prekybos laisvės, kovos su korupcija srityse reformas. Skaičiuojant šį indeksą, įvertinamos teisinės valstybės egzistavimo sąlygos (teisė į nuosavybę, laisvė nuo korupcijos); vyriausybės funkcijos (fiskalinė laisvė, vyriausybės išlaidos); reguliavimo efektyvumas (laisvės, darbo jėgos ir monetarinė laisvė) bei rinkos atvirumas (prekybos, investicijų ir finansinė laisvė). Lietuvos laisvosios rinkos instituto (LLRI) vyresnysis ekspertas V. Žukauskas pastebi, kad Lietuvoje verslo sąlygos nuo 2006 ne gerėjo, o priešingai – po truputį blogėjo ir jokių esminių pakeitimų padaryta nebuvo. LLRI vyresnysis ekspertas teigia, kad „tose šalyse, kur ekonominės laisvės yra daugiau, žmonės yra turtingesni, uždirba daugiau pajamų, yra sveikesni ir gyvena ilgiau.“

Lietuvos bankas teigia jog “šiomet Lietuvos ūkio augimą daugiausia lemia vidaus paklausa”, kuri ėmė sparčiau augti metų pradžioje ir, kaip prognozuojama, iki metų galų turėtų gerokai padidėti. Be to, prie ūkio augimo prisideda privatus vartojimas, nes padidėjus darbo ir turto pajamoms, pagerėjo namų ūkių finansinė padėtis. Metų pradžioje pakeltas minimalusis darbo užmokestis, paveikė beveik penktadalio sandomų darbuotojų pajamas, o vidutinis darbo užmokestis padidėjo beveik 2 proc. SEB banko nuomone Lietuvos ekonomika pereina prie labiau subalansuoto augimo nuo eksportu grįsto. “Artimiausioje ateityje vidaus rinkos vaidmuo, skatinamas spartesnio vidutinio darbo užmokesčio didėjimo, žemo palūkanų normų lygio ir optimistiškų gyventojų lūkesčių, turėtų didėti. Infliacinis spaudimas turėtų išlikti silpnas bent iki šių metų pabaigos, o santykinis kainų

stabilumas leis Lietuvai lengviau įgyvendinti atitinkamą Maastrichto kriterijų ir pretenduoti įsivesti eurą 2015 m.”

Lietuvos bankas pranešė, jog „2016 m. Lietuvos realusis BVP padidės 2,6 proc. – pastebimai daugiau nei 2015 m. (1,6 proc.). Tolesniu laikotarpiu, būtent 2017 m., ūkio plėtra turėtų dar paspartėti, nes ją turėtų didinti gerėsianti daugelio pasaulio regionų ekonominė raida. 2016 m. infliacijos rodiklis prognozuojamas didesnis. Šiuo metu numatoma, kad 2016 m. infliacija sudarys 0,9 proc. (ankstesnės prognozės atitinkamas rodiklis – 0,5 proc.), o 2017 m. – 1,9 proc. (1,8 proc.)“ ir prognozuoja, kad „pastebimiau didėti eksportas vėl pradės ateinančiais metais, kai labiau didės užsienio paklausa.“ Numatoma Lietuvos ekonomikos raida ateinantiems metams rodo, jog Lietuvos bankas nėra linkęs optimistiškai pervertinti šalies galimybių ir laikosi konservatyvios, t.y. minimaliai pesimistinių prognozių scenarijaus (žr. priedą 2).

„Swedbank“ 2016 m. lapkričio mėn. ekonomikos apžvalgoje teigiama, kad Lietuvos ekonomikos augimas pirmąją metų pusę siekė 2,0 proc., t.y. mažiau nei buvo prognozuota (2,5 proc.), „tačiau tai yra laikina tendencija“, teigia N. Mačiulis. Jis mano, jog „nerimauti neverta. Iš tikrųjų ekonomika ne stagnuoja, o galima išvelgti net jos perkaitimo ženklų – atlyginimų augimas privačiame sektoriuje viršija 9 procentus, o produktyvumas neauga. Beveik nekeičiame 2017 ir 2018 metų augimo prognozių – BVP ir kainų augimas spartės, bet greitai susidursime su rimtais iššūkiais.“ Priežastis – mažesnis eksporto ir lėtėjantis apdirbamosios gamybos augimas. Vidaus paklausa po truputį stiprėja ir tikimasi, jog ši tendencija išliks ir kitais metais. „Swedbank“ prognozuoja, jog BVP augimas 2017 metais turėtų siekti 2,8 proc., o 2018 metais ir vėl nukris iki 2,5 proc. Ekonomistų teigimu infliacija yra mažesnė, nei buvo prognozuota. Priežastys įvairios, tačiau lemiamą įtaką turėjo sumažėjusios naftos, kai kurių žaliavų bei produktų kainos. Prognozuojama, jog žaliavų kainų mažėjimo tendencija dar išliks, o labiausiai brangs paslaugos, todėl ir vidutinė metinė infliacijos prognozė 2017 metams – 3,0 proc., o tai yra normalus rodiklis, rodantis jog Lietuva vis dar artėja prie ES vidurkio. (žr. priedą 3).

Viena didžiausių Lietuvoje išliekančių problemų yra vis dar aukštas nedarbo lygis. Lietuvos statistikos departamento ir darbo biržos duomenimis nedarbo lygis nuolat mažėja ir trečiąjį ketvirtį sudarė 11,1 proc., iš jų – didžioji dalis bedarbių yra šalies darbingo amžiaus žmonės. Ekonomistai įžiūri tiesioginę priklausomybę tarp nedarbo ir vidutinio darbo užmokesčio lygio (naujas požiūris į patobulintą Phillipso kreivę), t.y. kuo nedarbo lygis aukštesnis, tuo lėčiau didėja atlyginimai, o pasiekus tam tikrą kritinę ribą – net mažėja. Nors šių metų pradžioje minimalus atlyginimas ir buvo šiek tiek pakeltas, ir nors jaučiamas kai kurių profesijų ir kvalifikacijų darbuotojų trūkumas, tačiau tai nesukėlė visuotinio atlyginimų pakėlimo. Beje, darbdaviai neskuba pasinaudoti galimybe ir neturinti darbo jaunimu. Jaunimo užimtumo lygis šiek tiek pagerėjo mieste, tačiau kaime – pablogėjo. Potencialas vis dar yra, nors emigracija 15-24 metų jaunimo tarpe vis dar didėja, kurią pristabdyti

galėtų jaunimo įdarbinimas, jį perkvalifikuojant ar apmokant, bei suteikiant daugiau socialinių garantijų. (žr. priedą 4).

Gyventojų užimtumas pagal ekonominės veiklos rūšis rodo, jog populiariausias yra paslaugų sektorius, o kaip rodo įsidarbinimo galimybių barometras žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė yra sąrašo gale ir lenkia tik žurnalisto profesiją. Dažniausiai žemės ūkio veikla tampa arba išsigelbėjimu nuo bedarbystės, arba papildomu užsiėmimu šalia pagrindinio darbo. Tačiau pasaulyje gyventojų skaičius didėja, todėl ir maisto produktų bei žemės ūkio produkcijos poreikis didėja. Ir nors Lietuvoje gimstamumas mažėja, bei didėja jaunų ir darbingų žmonių emigracija, Lietuva turi puikias perspektyvas žemės ūkio produkcijos bei maisto produktų gamyboje ir eksporte. Žinant, kad žaliavas parduoti neapsimoka, reikia ūkininkus pratinti prie minties, jog norint išlikti ir turėti pelną, reiks išmokti rinkai pateikti galutinį, paruoštą vartojimui produktą. Be to, kylant gyvenimo lygiui ir keičiantis žmonių mitybos įpročiams, ūkininkai, ypač smulkūs ir vidutiniai, gali greičiausiai ir lengviausiai prisitaikyti prie rinkos pokyčių. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) ir Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija (MŽŪO) prognozuoja, kad maisto vartojimas vienam gyventojui sparčiausiai didės Rytų Europos, Azijos ir Lotynų Amerikos šalyse. EBPO prognozuoja, jog iki 2022 metų iš žaliavų labiausiai didės paklausa grūdiniams kultūroms, o iš maisto produktų – cukrui, mėšai ir pieno produktams. Įvertinus ES planus atsinaujinantiems energijos šaltiniams, tiek smulkus, tiek stambus Lietuvos žemės ūkio dalyvis turi puikias perspektyvas susiplanuoti savo veiklą, ar tai koncentruojantis į specializuotą kultūrą ir / ar ūkinių gyvūnų auginimą, ar diversifikuojant ją, norint išvengti staigių rinkos pokyčių bei sezoniškumo įtakos. Vienas iš pagrindinių smulkaus ūkio privalumų yra tas, kad jie gali pasiūlyti didžiulį asortimentą natūraliai bei ekologiškai išaugintos produkcijos.

Lietuvos Žemės ūkio ministerijai ruošiant Lietuvos žemės ūkio kaimo ir plėtros 2014 – 2020 metų strateginės kryptis buvo įvertintas kaimo gyventojų užimtumo žemės ūkio sektoriuje mažėjimas, nes „žemės ūkio veikla iš svarbiausiojo kaimo gyventojų pajamų šaltinio tapo tik vienu iš daugelio, ir pastarąjį dešimtmetį vienam kaimo namų ūkio nariui duoda apie 1/4 pajamų“. Akivaizdu, jog būtina skatinti pajamų iš alternatyviosios veiklos gavimo būdus ir jų plėtrą, nes žemės ūkis nebėra pajėgus suteikti tvirtą pagrindą kaimo ekonomikai. Informacinių technologijų prieinamumas bei inovacijų naudojimas gali prikelti kaimą naujam gyvenimui, tuo pačiu pakeičiant žemės ūkio sektoriaus vietą kaimo ekonomikoje.

Socialiniai – kultūriniai veiksniai. Empirinis tyrimas, kurį atliko I. Luobikienė ir E. Butkevičienė, „išryškino gyventojų sociokultūrinio portreto bruožų įvairovę. Kaimas atsiskleidė kontraversiškai, kaip idealizuojamas gamtos, tylos, švaraus oro, vandens ir maisto kampelis ir kaip tylus, stagnatiškas užkampis, kuris save primena tik iškilus socialinėm problemom. Dėl mažėjančios gyventojų reprodukcijos ir didėjančios emigracijos Lietuvoje gyventojų skaičius mažėja, deja Lietuvos

statistikos departamentas prognozuoja, kad ateityje gyventojų ir toliau kasmet mažės po 0,3–0,4 proc. Per paskutinius šešis metus kaimo gyventojų skaičius sumažėjo žymiai sparčiau nei mieste dėl didesnės natūralios gyventojų kaitos, didelio nedarbo, mažų atlyginimų ir nepakankamai gerų gyvenimo sąlygų. Panaši situacija yra ir su demografiniu senatvės koeficientu, kuris pastaruosius 6 metus nuolat didėjo ir padidėjo penktadaliu. Darbo jėgos tyrimai rodo, kad Lietuvoje per pastaruosius 5–7 metus 25–54 metų amžiaus grupėje, sudarančioje daugiau kaip 75 proc. visos darbo jėgos, kiekvienais metais sumažėdavo po 3,8 tūkst. gyventojų, daugiausia kaime. ŽŪM pastebi, kad „Po 10 metų darbingo amžiaus gyventojų bus dar mažiau, todėl sumažės ir į darbo rinką ateinančių gyventojų skaičius. Į žemės ūkį pritraukti miesto gyventojų bus sunku, nes žemės ūkis yra nepatrauklus. Bus sunku pritraukti ir darbo jėgos iš trečiųjų šalių, kadangi imigrantai paprastai telkiasi didžiuosiuose miestuose.“ Pasak ekonomisto N.Mačiulio, „didinant šalies gyventojų skaičių galima būtų sekti Graikijos, Portugalijos ir Latvijos pavyzdžiu, kai ne ES piliečiams investavusiems į NT toje šalyje suteikiamas leidimas gyventi. Dar geriau, pasak jo, būtų sukurti finansines ir kitokias paskatas šiems piliečiams registruoti patentus Lietuvoje.“

ŽŪM teigimu „Pastarąjį dešimtmetį žmoniškojo ir socialinio kapitalo formavimas ir didinimas kaime tapo viena iš svarbiausių kaimo politikos krypčių.“ Šiuolaikinėje visuomenėje vis daugiau dėmesio turi būti skiriama kaimo kultūrinio paveldo raidos veiksniams. Todėl, Žemės ūkio ministerija, įgyvendindama Ilgalaikę tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, realizavimo skatinimo strategiją ir programą nuo 2008 metų, kartu su Seimo Kaimo reikalų komitetu organizuoja konferenciją „Lietuvos tautinis paveldas: dabartis ir perspektyvos“. Konferencijos metu aptariamos tradicinių amatų plėtros aktualijos ir galimybės, diskutuojama apie tautinio paveldo produktų sertifikavimo dalykus. Besidomintieji šia veikla gali supažindinti su teikiamos paramos tautiniam paveldui puoselėti galimybėmis. Sėkmingas kaimo gyventojų bei jų grupių įsitraukimas į naują veiklą pagal LEADER metodą padeda gerinti gyvenimo kokybę Lietuvos kaime, ir didina kaimo gyventojų atsakomybę už gamtos išsaugojimą ir gyvenamosios aplinkos puoselėjimą. Be to sėkmingas kaimo gyventojų įsitraukimas į naujas veiklas efektyviai prisideda prie švietimo, užimtumo didinimo ir darbo vietų kūrimo, bendruomeninių, ne pelno siekiančių iniciatyvų ir skatina vis intensyvesnį vietinio, regioninio ir tarptautinio bendradarbiavimo projektų kūrimą ir įgyvendinimą. Tokiu bendradarbiavimo iniciatyvų pagrindu siekiama išsaugoti kultūrinį ir tautinį paveldą bei palaikyti vis dar gyvas liaudies tradicijas.

Techniniai (technologiniai) veiksniai. Nors žemės ūkio paskirtis – maisto produktų gamyba, tačiau ji taip pat ir šiuolaikiška, t.y. naudojami naujausiais mokslo atradimais, išradimais ir rekomendacijomis. Glaudus žemės ūkio ir mokslo bendradarbiavimas tampa ypač aktualiu, norint saugoti ir tausoti gamtą, atsisakant intensyvaus ir chemizuoto žemės ūkio bei siekiant pagaminti kokybiškus maisto produktus už prieinamą kainą. Pažangios technologijos, derinant jas kartu su

tradiciniais įgūdžiais, techninėmis žiniomis bei marketingo ir vadybos naujovėmis, suteikia žemės ūkio plėtrai ir maisto produktų gamybai naują impulsą, palengvindamos gamybos ir pardavimo procesus. Puikus pavyzdys yra tiksloji žemdirbystė, kuri naudoja palydovinės agregatų padėties nustatymo sistemą (GPS), technikos gamintojų pasiekimus ir perspektyvias augalų auginimo technologijas. Nauda yra visapusiška, nes gamtos išteklių yra naudojami tvariai, agrobiologinės aplinkos išsaugojimas padidėja, be to mažėja degalų sąnaudos, taupomos sėklos, trąšos (apie 7 proc.) bei augalų apsaugos preparatai (apie 50 proc., o kartais ir net iki 90 proc.), o derlius gaunamas apie 6 proc. didesnis. Žurnalas „Mano ūkis“ pastebi, jog „tiksliosios žemdirbystės metodų taikymas yra tuo efektyvesnis, kuo didesni laukų plotai ir kuo nevienodesnės atskirų plotelių dirvos savybės.“ Smulkiems ūkininkams rekomenduojama perkant ar nuomojant modernią techniką kooperuotis. Panašiai yra ir gyvulininkystės sektoriuje, kur produktyvumas priklauso ne tik nuo visaverčių pašarų ir gyvulių veislių, bet ir nuo modernių šėrimo, gyvulių laikymo, melžimo technologijų, kurios leidžia sumažinti sąnaudas. O naujos technologijos biodujų gamyboje padeda ne tik išspręsti taršos problemas, bet ir sukuria papildomą pridėtinę vertę. Tačiau ši sritis, kol kas yra tik minimaliai išnaudojama vienetinių ūkininkų.

Informacinės ir ryšių technologijos (IRT) tampa vis svarbesnės kasdieniame žmonių ir įmonių (įstaigų) gyvenime, Lietuvos kaime IRT tapo labiau prieinamos, nes jos tapo pigesnės, be to, aprūpinus miestus, IRT įrangą ir paslaugas teikiančios įmonės, pasuko į kaimą. Eurostat duomenimis daugiausia (94 proc.) namų ūkių su interneto prieiga 2011 m. buvo Nyderlanduose, Lietuvoje – 64,7 proc. (iš jų 71,8 proc. – mieste), o mažiausiai jų buvo Bulgarijos (45 proc.). Pagrindinės priežastys, dėl kurių namų ūkiai neturi interneto prieigos namuose – nėra poreikio, nurodė didžioji dalis miesto ir kaimo gyventojų. Informacinės ir komunikacinės technologijos atlieka svarbų vaidmenį plėtojant rinkodarą (naujų rinkų paiešką, duomenų apie produktus, jų kainas, galimas nišas rinkoje, konkurenciją), vartotojų aptarnavimą (tiesioginį produktų pardavimą) ir kitos informacijos sklaidą.

ES fondų suteiktos paramos schemas ir finansuojamos iniciatyvos padėjo nukreipti dalį lėšų į kaimo vietovių vietos infrastruktūros ir pagrindinių vietos paslaugų plėtrą. Infrastruktūros atnaujinimas tiesiogiai lėmė kaimo bendruomenių narių laisvalaikį ir aktyvesnį jų dalyvavimą kultūriniame regione ir šalies gyvenime. Kaimo vietovių ekonominio augimo potencialo išnaudojimas ir kaimo vietovių tvarumo skatinimas padės atkurti ir atnaujinti kaimų kultūrinį bei gamtos paveldą ir kaimo kraštovaizdžius, bei susijusią žemės ūkio ir kitą veiklą. Žemės ūkio ir miškų sektoriaus konkurencingumo skatinimui padeda pradėtos pavyzdinės žemės ūkio ir miško valdų struktūros ir infrastruktūros gerinimo iniciatyvos. Be to pagausėjusios investicijos į kaimo turizmo infrastruktūros plėtrą padidino kaimo vietovių patrauklumą ir prisidėjo prie kaimo ekonomikos augimo.

Ekologiniai veiksniai. ES kaskart ruošdama bendrą tam tikro laikotarpio strategiją, numato įvairias programas, kurios skatina šalis ir jų gyventojus tausoti gamtą, išteklius, šviestis bei lavintis,

keisti nusistovėjusį beatodairiškai vartotojišką požiūrį į supančią aplinką. Aplinkosaugos klausimai tampa svarbiu visuomenės diskusijų objektu, vykstanti „žalioji revoliucija“, pradeda keisti ne tik žemės ūkyje gaminamų produktų asortimentą ir jiems pagaminti reikalingų žaliavų bei priedų struktūrą, bet ir žmonių mitybos įpročius. Žmonės pageidauja valgyti kuo šviežesnę maistą, rinkti produktus, pagamintus aplinką tausojančiais gamybos būdais, be genetiškai modifikuotų organizmų (GMO) Auga ekologiško, aukštos kokybės, funkcinio maisto paklausa, be to populiarėja požiūris, kad reikia maitintis tuo, kas auga netoliese, nes toks pasirinkimas tausoja gamtą ir mažina logistikos kaštus. Kaip rodo tyrimai, vidutinis statistinis Lietuvos pirkėjas pirmenybę teikia lietuviškiems maisto produktams ir tai yra akstinas vietiniams ūkininkams ir toliau auginti ir gaminti maistą.

Lietuva, įstodama į Europos Sąjungą, tuo pačiu ir prisijungė ir prie 1992 metais Buveinių direktyvos, kuri vėliau virto Europos ekologiniu tinklu „Natura 2000“, kuris apima apie 13 proc. Lietuvos teritorijos, iš kurios daugiausia žemės ūkio paskirties žemė. Todėl šis saugomų teritorijų tinklas yra itin svarbus ūkininkams, nes sukelia papildomų nepatogumų, apribodamas jų ūkinę veiklą. Ūkininkai, suvokdami, kad žemės ūkis yra vienas iš viešųjų gėrybių kūrėjas, kraštovaizdžio formuotojas, sutinka įgyvendinti agroaplinkosaugos ir kraštovaizdžio tikslines priemones, juolab, kad yra galimybė gauti papildomą finansinę paramą (išmokas). Natūraliai, atsiranda ir domėjimasis aplinkosauga, nes žemės ūkio produktų gamybos intensyvinimas, didėjantis naudojamų trąšų ir kitų cheminių priemonių kiekis didina aplinkos (žemės, oro ir vandens) užterštumą. Baltijos jūros užterštumas skatina visas šalis bendromis pastangomis nagrinėti ir spręsti aplinkosaugos problemas. Tačiau, norint sumažinti taršą ir žalą aplinkai, reikia papildomų investicijų, kas brangina produkciją ir mažina jos konkurencingumą, arba reikia skatinti aplinką tausojančių žemės ūkio produkcijos gamybos būdų (ekologinis ūkininkavimas) plėtrą.

Taigi, norint sukurti šiuolaikišką ir konkurencingą Lietuvos smulkų žemės ūkį ir kaimą, neužtenka vien bendros žemės ūkio politikos ES lygiu, bet reikia ir vietinių reformų, kad formuojant kaimo politiką, būtų išlaikytas kompleksinis požiūris ne tik į kaimo bendruomenių, bet ir į individų poreikius.

2.1.2. Globalizacijos įtaka smulkiam žemės ūkio verslui

Didėjanti integracija ne tik tarp valstybių, bet ir tarp rinkų mažina barjerus socialiniams ir kultūriniais ryšiams, padeda sparčiau plisti idėjoms ir naujoms technologijoms, tačiau kartu su nauda ateina ir grėsmės valstybių suverenumui, jų ekonominiam ir socialiniam tvarumui. Tyrimų ir konsultavimo įmonė „Biomass research“ 2013 metais paskelbė Biomasės tyrimų ataskaitą, kurioje teigia, jog „Globalizacija yra dinaminis reiškinys, o skirtingais laikotarpiais globalizacijos eigai darė įtaką skirtingi veiksniai ir jų grupės.“ Globalizacijos pasekmes ypač stipriai pajuto ir Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojai, 2001 m. Lietuvai įstojus į PPO. Ir nors, PPO, siekdama sukurti visoms valstybėms vienodas prekybos taisykles, kurių pagrindinė sąlyga – nediskriminavimas, reikalauja savo

narių laikytis nacionalinio statuso ir didžiausio palankumo statuso principų, vartotojams šie principai dažnai reiškia prastą kokybę už rinkos kainą, kuri nebūtinai turi būti mažiausia. Tai puikiai atsispindi šviežių vaisių ir daržovių pasirinkimo galimybose didžiuosiuose šalies prekybos centruose, t.y. dažnai net vaisių ir daržovių sezono metu parduotuvėse galima rasti kinietiškus česnakus, argentinietiškus obuolius ar bulves iš Kubos. Nediskriminavimo sąlyga, sudaranti lygias teises verslininkams prekiauti, leidžia diskriminuoti vietos gamintojus bei dempinguoti jų produkcijos realizavimo kainas, nors viešai deklaruojama, kad visiems sąlygos yra vienodos. Tokie reiškiniai stebimi ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, nes daugelio verslininkų tarpe vienintelis kriterijus – varomoji jėga yra pelnas. Dėka populiarėjančių judėjimų už natūralų, sveiką ir vietinį maistą, po truputį kyla ir vartotojų sąmoningumas, nors globalinė maisto sistema vis vien tampa bendra rinka, kurioje žemės ūkio gamybos pokyčiams didžiausią įtaką daro vartojimo, mitybos įpročiai, maitinimosi mados bei laiko stygius.

ES, planuodama žemės ūkio sektoriaus ateitį, atsižvelgia į didžiųjų pasaulio šalių (Kinijos, Indija, Rusijos, Brazilijos ir t.t.) žemės ūkio gamybos vystymosi tendencijas bei būsimus poreikius, įskaitant agrarinių produktų prekybos globalizacijos aspektus. Nėra jokios abejonės, kad maisto produktų gamyba ir eksportas į tokias šalis didės, todėl bendra ES žemės ūkio strategija reikalinga tam, kad mūsų ūkininkai išliktų ir jų veikla būtų pelninga globalioje rinkoje. Lietuvos Respublikos Seimo Kaimo reikalų komiteto biuro vedėjas R. Abugelis ironizuoja, jog „urbanizacija, industrializacija, liberalizacija ir globalizacija taip pakeitė civilizaciją, kad laikas galvoti apie lokalizaciją.“ T.y. žmonės ar net tautos paskutiniaisiais dešimtmečiais kraustėsi per daug ir per dažnai, ir tai kelia vis daugiau rūpesčių. Pagal Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos (JTO MŽŪO) 2016 m. birželio mėn. ataskaitos duomenis ES, būdama viena iš didžiausių maisto ir maisto produktų augintojų, gamintojų bei eksportuotojų, yra ir viena iš didesnių žuvies, jautienos, avienos, aliejinių ir kai kurių grūdinių kultūrų, šviežių bei perdirbtų vaisių ir daržovių, riešutų, kavos, arbatos bei paruošto maisto importuotojų. Panaši padėtis yra daugelyje pasaulio šalių, t.y. šalys, turinčios puikias sąlygas auginti maistą, dažnai tampa didelės dalies maisto importuotojomis dėl aibės priežasčių, nors prieš keletą dešimtmečių globalizacija daugelio buvo vertinama kaip visuotinės gerovės galimybė. Tikrovė pasirodė kitokia, t.y. pasaulyje stiprėjant globalizacijai nuolat didėja skurdas. Tarptautinės korporacijos, perkėlusios gamybą į menkai išsivysčiusias šalis, sumažino gamybos kaštus, didžiąją dalį pajamų ir visą pelną perkeldamos į ekonomiškai stiprias šalis – „investuotojas“. Tokiu būdu globalizacija formuoja legalią baudžiąvą, nes „atvėrus sienas laisvam prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimui į rinką plūsteli pigūs produktai, su kuriais vietiniams gamintojams sunku, o kartais, dėl anksčiau minėtų aplinkybių, neįmanoma konkuruoti.“ (Petrauskaitė-Senkevič, 2011) Rinkoje tikimybę išlikti turi tik didžiausi, kurie ateityje gali tapti monopolistais. L. Petrauskaitė-Senkevič analizavo ir tyrė ar globalizacija darė įtaką Lietuvos paukštininkystės sektoriaus užsienio prekybai ir ūkių

struktūros raidai ir padarė išvadą, jog „tiriamuoju laikotarpiu paukštininkystės ūkiai stambėjo – smulkiųjų liko ženkliai mažiau, o didžiųjų skaičius išaugo. Adekvačiai pakito ir paukščių skaičius ūkiuose.“ (Petrauskaitė-Senkevič, 2011) Panaši situacija yra ir Lietuvos kiaulininkystės sektoriuje – ūkiai pradėjo stambėti, vis mažiau kiaulių auginama smulkiuose ūkiuose. Todėl yra teigiama, jog išaugo tokios sektoriaus ūkinės veiklos internacionalizavimo laipsnis. (Svitojus, 2010)

Taigi, kaip teigia doc. habil. dr. A. Guogis „globalizacija pradeda grasinti visuomenės sveikatai, žmogaus teisėms, išsilavinimui, pakankamam medicinos lygiui ir ekologiškai pusiausvyrai,“ (Guogis, 2004) nes stiprūs verslai tampa dar stipresniais, o mažiesiems – sunku išlikti intensyvios tarptautinės prekybos amžiuje, net ir pertvarkius savo verslą bei gavus įvairias paramas. Globalizacija verčia žemdirbius specializuotis, didinti produktyvumą nes prekybos atvirumo sąlygomis, gaminama daugiau tų produktų, kurių gamyboje gamintojas ar šalis turi lyginamąjį pranašumą. Todėl, žemės ir maisto ūkiui vis stipriau integruojantis į tarptautines rinkas, jis tampa vis labiau priklausomas nuo globalių procesų bei jautrus neramumams ar konfliktams net ir tolimuose kraštuose. (Vinciūnienė et al, 2011)

Globalizacija kartu su augalinių kultūrų naudojimu energijos išgavimui smarkiai išplėtojo naują tendenciją visame pasaulyje – žemės ūkio paskirties žemės naudojimą ne maisto gamybai. LR Seimo Kaimo reikalų komiteto biuro vedėjas R. Abugelis praneša, jog pasaulyje „prognozuojama, kad po penkerių metų daugiau kaip pusė Europos Sąjungoje išaugintų rapsų bus skirti biodyzelino gamybai.“ Biomės tyrimus atliekantys Nyderlandų mokslininkai pastebi, jog nuo 2000 metų pasaulyje dirbamos žemės plotai sumažėjo 48 mln. hektarų – daugiausiai - 31 mln. ha sumažėjo JAV, ES, Kinijoje ir Pietų Afrikoje, vienintelė Brazilija padidino savo dirbamos žemės plotus 12 mln. hektarų, tačiau šis padidėjimas nėra džiuginantis, nes tai daroma miškų sąskaita. (žr. priedą 5) Biomės tyrimo ataskaitos 1301 išvadose teigiama, jog 2000 – 2010 metų laikotarpiu pasaulyje papildomai žemės naudmenų buvo skirta 12 mln. hektarų biomės auginimui, kai urbanizacijos tikslais žemės ūkio paskirties žemės buvo parasta 31 mln. hektarų (JAV, ES, Kinija ir Pietų Afrika). Taigi, ataskaitoje teigiama, jog atsinaujinančių energetinių šaltinių auginimas nekelia grėsmės maisto auginimo bei dirbamos žemės plotų mažėjimui, palyginus su kitomis priežastimis – urbanizacija, infrastruktūrų plėtimas, turizmas, naujų miškų įveisimas.

Dar viena globalizacijos pasekmė - genetiškai modifikuotų augalų auginimas. Nuo 1996 m. komerciniais tikslais genetiškai modifikuotus augalus augina tik 28 šalys (iš jų 5 – ES), tačiau jų plotas jau sudaro 170 mln. hektarų. Pirmaujančių gretose – JAV (beveik pusė pasėlių), Brazilija, Argentina, Indija, Kanada ir Kinija. Nors dauguma šalių priešinasi GMO kultūroms ir kaip atsvarą rekomenduoja ekologišką ūkininkavimą, kuriuo pasaulyje užsiima 160 valstybių dalis ūkių, kurių bendras žemės ūkio naudmenų plotas užima 37 mln. hektarų. Ūkininkavimo sąlygos atskirose šalyse labai skirtingos, kiekviena valstybė stengiasi užtikrinti kaimo gyventojų užimtumą ir atitinkamą

ūkininkų pajamų lygį, apsirūpinimas savo gamybos maistu yra ypatingos svarbos nacionalinio saugumo elementas.

Atsvara globalizacijai, jos plitimui ir neigiamoms pasekmėms gali būti smulkių vietos verslų skatinimas ir rėmimas, kuris pajvairintų prekių ir paslaugų asortimentą, didintų vietos gyventojų užimtumą, ypač kaimo vietovėse, bei skatintų vietinių prekių ir produktų (pvz. maisto) naudojimą. Visa tai turėtų teigiamos įtakos bedarbystės mažinimui ir pasaulio klimato kokybės gerinimui bei užterštumo mažinimui. ŽŪM informavo, jog „Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 2014 metus paskelbė Šeimos ūkininkavimo metais. Šios iniciatyvos pagrindinis tikslas – skatinti, stiprinti, plėsti ir išlaikyti šeimos ūkininkavimą ir šeimos žemės ūkį, įskaitant augalininkystę, gyvulininkystę, žuvininkystę ir miškininkystę, kaip socialiai reikalingą, kultūriškai priimtina, ekonomiškai gyvybingą, aplinkai tvarią ir politiškai svarbią sistemą visose pasaulio šalyse ir regionuose.“ Šeimos ūkiai taip pat yra svarbūs ir ES, nes labiausiai paplitęs ūkininkavimo modelis visose ES valstybėse narėse ir yra šeimos ūkininkavimas. Tačiau, norėdami išlikti gyvybingais ir konkurencingais, šeimos ūkiai turėjo arba plėstis, arba specializuotis. Taigi, anot ŽŪM norint „skatinti šeimos ūkių plėtrą, dėmesys telkiamas į tris prioritetines kryptis:

1. Akcentuoti šeimos ūkių modelio vaidmenį siekiant pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo tikslų.
2. Sukurti institucinę struktūrą, padedančią užtikrinti šeimos ūkių gyvybingumą.
3. Stiprinti šeimos ūkių padėtį maisto tiekimo grandinėje.“

Kaip matyti, JT Generalinė Asamblėja įvertinusi pasaulines globalizacijos pasekmes, kviečia šalis susitelkti ir aukščiausiu lygmeniu kurti strategijas, programas bei įrankius, leisiančius išsaugoti smulkius ūkius, tokiu būdu minimizuojant dalį neigiamų globalizacijos padarinių (bedarbystė, produktų įvairovės bei kultūrinio paveldo išsaugojimas, dalies aplinkosaugos problemų sprendimas ir kt.)

Šeimos ūkis turi daugiau privalumų nei didelės žemės ūkio įmonės, nes:

- ✓ harmoningai integruojasi kaimo vietovėse;
- ✓ svarbus funkcionuojančioms ekologinėms sistemoms, išsaugant kraštovaizdį ir kultūros paveldą;
- ✓ atitinka visuomenės interesus, teikdamas visuomenei reikalingas aplinkosaugos ir bendruomenės paslaugas (viešąsias gėrybes);
- ✓ prisideda prie kaimo vietovių socialinės, ekonominės ir aplinkos darnos kūrimo;
- ✓ atsparesnis, nes yra lankstesnis, prisitaikant prie išorinių sąlygų pokyčių bei dėl vyraujančių mišriojo žemės ūkio veiklos tendencijų;
- ✓ kuriama trumpa maisto tiekimo grandinė tarp gamintojo ir vartotojo bei vietinio maisto perdirbimo.

Tačiau šeimos ūkiai turi ir trūkumų, kurių neturi didelės žemės ūkio įmonės, tokių kaip:

- ✓ veikia skirtingomis ekonominėmis, agroekologinėmis ir socialinėmis sąlygomis;
- ✓ mažesnis lankstumas ir gebėjimas patekti į gamybos veiksnių rinkas;
- ✓ jiems reikia tikslingos paramos sistemos, atspindinčios įvairius šeimos ūkių ES poreikius;
- ✓ dažnai būdingas mažesnis konkurencingumas;
- ✓ technologiniai pasiekimai nėra taip greitai perkeliama iš mokslinio lygmens į ūkininkavimo praktiką, o grįžtamoji informacija apie ūkininkavimo praktinius poreikius nėra pakankamai susisteminta ir nėra savalaikiai teikiama iš ūkininkavimo praktikos į mokslinį lygmenį.
- ✓ šeimos ūkiai perduodami jauniems ūkininkams pagal labai skirtingus ir sudėtingus mechanizmus.

Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos 2014 m. balandžio mėn. paruoštos apžvalgos duomenimis pasaulyje yra daugiau kaip 570 mln. ūkių, iš kurių 500 mln. yra šeimos ūkiai. 475 mln. ūkių valdo mažiau kaip 2 ha ūkio paskirties žemės (jų tarpe 410 mln. ūkių turi tik 1 ha). Taigi, 84 proc. visų pasaulio žemės ūkių, kurių valda yra mažesnė kaip 2 ha dirbamos žemės, naudoja 12 proc. planetos ūkio paskirties žemę, o 16 proc. pasaulio žemės ūkių, esančių didesnių nei 2 ha, - 88 proc. planetos ūkio paskirties žemės.

Šie duomenys rodo, jog didžioji dalis žmonių, dirbančių ŽŪ, yra smulkūs ŽŪ subjektai ir, kad globalizacijos procesai juos veikia, nepriklausomai nuo šalies ir nuo ŽŪ veiklos, nes globalizacijos procesai yra palankesni stambiams ŽŪ subjektams, kurie turi įtakos pasiūlai, paklausai, kainų formavimui bei būsimoms ŽŪ kryptims. Smulkiems ŽŪ verslo subjektams belieka tik prisitaikyti prie rinkos pokyčių ir tikėtis, jog valdžios atstovai, formuodami ateities gaires, nepamirš, jog užimtumą galima skatinti ir atokiose kaimo vietovėse, tokiu būdu šalies gyvybingumą paskirstant po visą šalį, o ne koncentruojant jį tik didžiuosiuose miestuose.

2.2. Mikroaplinkos tyrimas

Žemės ūkio produktų rinka dėl savo specifikos yra beveik gryniosios konkurencijos rinka, nes yra labai daug produktų gamintojų bei pardavėjų, jie gamina ir tiekia rinkai nediferencijuotus žemės ūkio produktus, kliūčių patekti į rinką yra sąlyginai mažai, pasitraukti iš jos – taip pat nesudėtinga, bei yra daug žemės ūkio produktų pirkėjų – tarpininkų bei galutinių vartotojų. (Vitunskienė, 2013) Tačiau žemės ūkis yra kontroliuojama valstybės rinka, kurioje subsidijų bei įvairių išmokų pagalba natūralios sąlygos yra iškreipiamos tam, kad maisto augintojai galėtų išlikti globalioje rinkoje gyvybingi.

Mikroaplinka – tai ūkininkų pirkėjai, konkurentai, tiekėjai, tarpininkai, pagalbininkai, tai visuma jėgų, tiesiogiai darančių įtaką tiek smulkaus, tiek stambaus ūkio ar ŽŪ bendrovės veiklai, tai veiksniai, glaudžiai susiję su ūkiu ir veikiantys jos gebėjimus aptarnauti klientus. Nors dauguma marketingo specialistų pridurtų, jog mikroaplinka – tai ir visuma išorinių jėgų kurioms įmonė, siekdama savo

tikslų, gali daryti įtaką. Deja žemės ūkyje šis teiginys retai kada būna teisingas, nes retas ūkininkas ar žemės ūkio bendrovė gali daryti įtaka rinkai ar jos dalyviams, nebent tai būtų labai stambi įmonė ir / arba esanti monopolistė. (Girdžiūtė et al, 2011)

Žemės ūkio subjektai, jų veikla bei verslo rizika. 2016 metų liepos 1 dienai Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo verslo registre (toliau – Registras) buvo registruota 198 898 valdų, palyginus su ankstesniais metais valdų skaičius nuolat mažėja. Tokį ženklų įregistruotų Registre valdų sumažėjimą lėmė kelios priežastys. Pasikeitus valdų išregistravimo tvarkai, buvo išregistruotos tos valdos, kuriose kelerius metus nebuvo vykdoma žemės ūkio veikla, kurių duomenys neatitiko realios padėties, neaktualios, neatitinkančios Registro nuostatų reikalavimų valdos ir t.t. Dabar visos įregistruotos žemės ūkio valdos yra veikiančios, t. y. jų nariai vykdo žemės ūkio arba alternatyviąją veiklą.

Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenimis 2016 m. liepos 1 d. Lietuvoje vyravo valdos, kurių žemės plotas mažesnis nei 10 ha. Šios valdos sudaro 75,60 proc. visų valdų skaičiaus (palyginus su 77,18 proc. 2015 m. liepos 1 d.), 19,57 proc. atitenka valdoms, kuriose naudojami nuo 10 iki 50 ha žemės plotai (palyginus su 18,55 proc. 2015 m. liepos 1 d.), stambios valdos nuo 50 iki 100 ha sudaro 2,70 proc. ir virš 100 ha – 2,12 proc. visų valdų (atitinkamai 2,41 proc. ir 1,86 proc. 2015 m. liepos 1 d.). Stambiausios valdos yra Panevėžio ir Šiaulių apskrityse (25,83 ha ir 25,26 ha), o smulkiausios – Vilniaus (12,39 ha). Vidutinis Lietuvos valdos dydis - 16,66 ha. Nuo 2012 metų keitėsi valdų valdytojų statusas, t.y. fizinių asmenų skaičius mažėjo, o juridinių – didėjo (nuo 99,21 proc. iki 98,73 proc. ir nuo 0,79 proc. iki 1,27 proc. atitinkamai). Nors ir nežymiai, bet juridiniai asmenys po truputį pradeda valdyti vis daugiau valdų. Fiziniai asmenys, valdų valdytojai, pagal amžių nuo 41 iki 60 m. ir vyresni nei 60 m. amžiaus valdo panašiai valdų - 42,66 proc. ir 45,13 proc., mažiausiai aktyviai užsiimančių žemės ūkio arba alternatyviąją veikla yra asmenų, jaunesnių nei 40 m. amžiaus - 12,21 proc. (žr. priedą 6)

Palyginus valdų dydį su EU narėmis, matome, kad vidutinis valdos dydis Lietuvoje nėra nei labai mažas, nei didelis. Reikia pastebėti, jog valdų dydis Slovakijoje daugiau kaip 160 kartų didesnis nei Maltoje (575 ha versus 4 ha), kai EU vidurkis buvo 32 ha.

Ūkininkų ūkių registro duomenimis, Lietuvoje 2016 m. liepos 1 d. buvo registruoti 122 588 ūkininkų ūkiai. Jų valdomas bendras žemės plotas sudarė 1 148 143.69 ha, o vidutinis ūkio dydis siekė 9,37 ha. Ūkininkų ūkių skaičius šalyje nuo 2016 m. sausio 1 d. padidėjo 75 ūkiais, o vidutinis ūkio dydis nepakito.

1 lentelė. Ūkių skaičius, bendras žemės plotas ir vidutinis ūkio dydis. Sudaryta darbo autoriaus pagal www.vic.lt duomenis.

	Ūkių skaičius	Bendras žemės plotas, ha	Vidutinis ūkio dydis, ha
2011.11.01	108,817	1,079,453.96	9.92
2012.11.01	113,583	1,093,683.40	9.63
2013.11.01	116,182	1,119,682.30	9.64
2014.01.01	116,447	1,127,206.96	9.68
2016.01.01	122,513	1,147,833.05	9.37
2016.07.01	122,588	1,148,143.69	9,37

Pagal visų žemės ūkio subjektų deklaruotą ŽŪN plotą 2016 metais vidutinis ūkio dydis Lietuvoje buvo 21.15 ha, didesnis nei ankstesniais metais. Kasmet mažėja 5 ha ir 5.1–10 ha ūkių grupės. Per paskutinių kelerių metų laikotarpį šių grupių ūkių skaičius sumažėjo iki 8.4 proc. ir 16.6 proc. atitinkamai, nes Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, ūkiai stambėja dėl restruktūrizacijos procesų, ES paramos programų, įvairių apribojimų bei reikalavimų.

Lyginant ES atžvilgiu, Lietuvos žemės ūkio subjektai valdo daug žemės ūkio paskirties žemės, kurios vidutinė rinkos kaina sudaro 9 proc. nuo ES vidurkio ir yra 130 kartų pigesnė nei Maltoje ar 11 kartų mažesnė nei ES-27 vidurkis. LAEI teigimu „remiantis Ūkio apskaitos duomenų tinklo (ŪADT, angl. FADN) ir Eurostat duomenų bazių gamybos sąnaudų žemės ūkyje pagal skirtingas veiklos sritis duomenis, galima būtų teigti, kad Lietuva pasižymi vienu iš mažiausių sąnaudų lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis.“

Tarptautinės konferencijos „Darbo rinka Europos žemės ūkio sektoriuje: darbo užmokestis, darbo laiko lankstumas ir darbo sutartys“, surengtos 2013 m. lapkričio mėn. ES žemės ūkio darbdavių organizacijos GEOPA-COPA ir Lietuvos ūkininkų sąjungos (LŪS), metu Vokietijos ekonomikos instituto eksperto K. Šrioderio (C. Schroeder) buvo pristatytas tyrimas, kuris apibendrina informaciją apie darbo sąnaudas įvairių ES šalių žemės ūkyje.

2 lentelė. Darbo sąnaudos įvairių ES šalių žemės ūkyje. Sudaryta darbo autoriaus pagal Vokietijos ekonomikos instituto tyrimą.

Kriterijus, 2012 m.	Šalys	Papildoma informacija
Darbdavių skaičius.	Pirmaujančios - Ispanija, Italija, Prancūzija.	Ketvirtoje vietoje – Latvija (83 tūkst. darbdavių).
Nuolatinių ir sezoninių ŽŪ darbuotojų skaičius.	Pirmaujančios - Prancūzija, Vokietijai ir Latvija.	
Nuolatinių ŽŪ darbuotojų	Didžiausias Danijoje, Švedijoje, JK ir	Žemiausias - Latvijoje, Lenkijoje

valandinis atlygis.	Suomijoje (28-21 EUR).	ir Lietuvoje (4-3 EUR).
Darbo kaštai.	Min - Airija, Danija, Portugalija. Max - Ispanija, Austrija ir Suomija.	Airijoje 2 kart mažesni nei Lietuvoje. Lietuvos ir Belgijos darbdavių kaštai vienodi.
Terminuotos darbo sutartys.	Yra visose šalyse. Skiriasi trukmė. Nuo 30 - 60 dienų.	Lietuvoje - paslaugų teikimas pagal paslaugų kvitus.
Ribota darbo savaitė	Yra visose šalyse. Skiriasi trukmė.	Nuo 35 val. iki 40 val.
Viršvalandžių apmokėjimas.	Yra visose šalyse.	Dažniausiai laisvadieniai arba papildomas atlygiu.
Mokesčiai.	Yra visose šalyse. Tarifai skiriasi.	Italijoje yra įteisintas šeimos darbas, už kurį neatlyginama ir kuris neapmokestinamas.
Bendra apžvalga	Daugelyje šalių sistema yra paini ir daug biurokratijos.	

Tyrimo autorius K. Šrioderis (C. Schroeder) paaiškino, kad aukščiau pateikti duomenys priklauso nuo šalių įstatyminės bazės, socialinės apsaugos sistemos, įmokų skirtumų. Konferencijoje buvo pabrėžta, jog vienas iš BŽŪP tikslų turi būti žemdirbių aprūpinimas atitinkamomis pajamomis, nes vidutiniškai Europos Sąjungoje ūkių pajamos yra apie 60 proc. mažesnės palyginti su kitais sektoriais. Todėl ypač svarbios yra investicijos ir inovacijos bei rinkos apsauga nuo nesąžiningos importo politikos, kai į Bendriją įvežama ne tik pigesnę, bet ir prastesnės kokybės žemės ūkio produkciją iš trečiųjų šalių.

2015 metų respondentinių ūkininkų ūkių ir žemės ūkio bendrovių, kurie apima visas šalies savivaldybes, skirtingas gamtines zonas ir atspindi įvairias ūkininkavimo sąlygas, veiklos rezultatai parodė, jog bendrasis pelnas, tenkantis 1 litui išlaidų buvo didesnis ūkininkų ūkiuose nei žemės ūkio bendrovėse tiek pagal bendrą žemės plotą, tiek pagal ūkininkavimo tipą. Didžiausią bendrąjį pelną kartu su subsidijomis, tenkanti 1-am litui išlaidų turėjo ekologinės gamybos ūkiai (0,83), o mažiausias – daržininkystės ir sodininkystės žemės ūkio bendrovės (0,07). Bendrasis ūkininkų ūkių pelnas, palyginti su 2014 m. buvo didesnis 80 proc., o nedidelis subsidijų sumažėjimas žymios įtakos bendrajam pelnui su subsidijomis neturėjo – jis buvo šeštadaliu didesnis. Panašiai atrodo ir žemės ūkio bendrovių bendrasis pelnas su subsidijomis, tenkantis 1 ha žemės ūkio naudmenų – jis padidėjo 17,5 proc., nors subsidijos gamybai ir investicijoms sumažėjo nedaug. (žr. priedus 7 ir 8)

ES šalių narių ūkių grynoji pridėtinė vertė (ŪGPV – angl. FNVA) yra gaunama iš bendrojo pelno atėmus nusidėvėjimą. Ši vertė yra skaičiuojama vienam sutartiniam darbuotojui SD – angl. AWU) tam, kad gauti tikslesnius žemės ūkio darbo jėgos našumo duomenis. Pagal FADN duomenis didžiausią ŪGPV rodo Olandijos ūkiai, o mažiausią Bulgarija, Rumunija ir Slovakija. Priežastis – mažo našumo

mišrūs ūkiai ir daugiamečių kultūrų auginimas. Iš ES-27 žemiau vidurkio atsidūrė Graikija ir Portugalija dėl ypač didelio kiekio smulkių ūkių.

ES ūkių ekonominė situacija yra labai įvairi, todėl dažnai yra lyginami šalių grupių ES-15, ES-10, ES-2, ir ES-27 įvairių organizacinių struktūrų ūkio vienetų (asmeninis ar šeimos ūkis, žemės ūkio bendrovė ar kooperatyvas) duomenys. Remiantis Ūkio apskaitos duomenų tinklu (ŪADT – angl. FADN) žemės ūkyje veikiantys verslo vienetai yra skirstomi į 3 grupes: šeimos ūkiai (1), bendrovės (2) ir kiti ūkiai (3). 2003 metų duomenys rodo, kad ūkių grynoji pridėtinė vertė (ŪGPV – angl. FNVA) didžiausia buvo kituose grupių ES-15, ES-10, ES-2 ūkiuose, o žemiausia – šeimos ūkiuose. Visos ES mastu žemės ūkio bendrovės ir kiti ūkiai parodė panašų rezultatą, tačiau šeimos ūkių grynoji pridėtinė vertė išliko žema.

Kiekvieną verslą veikia kintanti aplinka, o žemės ūkis yra vienas iš jautriausių aplinkos pokyčiams, todėl ir rizika šiame versle yra didelė ir tik ją valdant, galima pasiekti norimus rezultatus bei priimti efektyvius sprendimus. Žemės ūkio veikla yra rizikingesnė už kitas veiklos sritis dėl darbų sezoniškumo, greito produkcijos gedimo, valstybinio reguliavimo, darbo su biologiniu turtu ir priklausomybės nuo gamtinių sąlygų. Rizikos, pasireiškiančios žemės ūkyje, vertinimas ir minimizavimas turėtų rūpėti ne vien tik ūkininkams, bet ir visai visuomenei, nes ši veikla aprūpina visuomenę pagrindiniu išgyvenimo šaltiniu – maistu. Globalizacija savotiškai gali padėti apsirūpinti maistu, tačiau tai ne išeitis, nes šalies priklausymas nuo išorinių maisto tiekėjų yra nacionalinė grėsmė, todėl kiekviena šalis pagal savo išgales turi maksimaliai auginti ir gaminti maisto. Dėl biologinio turto kintamumo, kuris susijęs su klimato kaita, priimta, jog žemės ūkio sektoriui yra būdingas gamybos kintamumas. Todėl, žaliavų ir produktų kainos kintamumas yra pagrindiniai rizikos šaltiniai. (Volkov, et al, 2012) Dažniausiai analizuojamas rizikos rūšis ir jų specifiškumo įvertinimas žemės ūkio sektoriuje.

3 lentelė. Rizikos rūšys ir jų specifiškumas žemės ūkyje. Sudaryta pagal Girdžiūtė, Slavickienė, 2011.

Rizikos rūšis	Rizikos apibūdinimas	Pasireiškimo žemės ūkyje specifika
Gamybos rizika	Gamybos procese gali kilti objektyvių kliūčių, kurios gali nulemti blogesnius, nei numatyta gamybos rezultatus.	Nenuspėjamas gamtos reiškinių poveikis, biologinio turto - augalų ir gyvulių elgsena: ligos, reakcija į trąšas, vaistus, pašarą.
Politinė rizika	Galimi nuostoliai dėl valstybės vykdomos politikos: karo, neramumų ar revoliucijų užsienyje, įvairaus politinio nestabilumo, embargo, blokados, boikoto pasireiškimai.	Vyriausybės priimami sprendimai gali būti nepalankūs žemės ūkio verslui. Įvairūs įvykiai užsienyje gali neigiamai paveikti žaliavų ir produktų eksportą bei importą.
Žmogiškoji	Rizika susijusi su žmogumi ir jo elgesiu	Jei ūkyje dirba tik pats ūkininkas ir jo šeimos

(asmeninė) rizika	(žmogiškasis faktorius).	nariai (neturi samdomų darbuotojų), tai vienam iš jų negalint atlikti savo pareigų, ūkis gali turėti didelių nuostolių ar net žlugti.
Kredito rizika	Pasireiškia, kai vienas iš verslo partnerių pažeidžia ar nevykdo savo įsipareigojimų (vėluojantis mokėjimas, visiškas neatsiskaitymas)	Pinigų srantai žemės ūkio įmonėse pasiskirto nevienodai dėl žaliavų / produktų sezoniškumo ir greito gedimo.
Ekonominė rizika	Tam tikri įvykiai šalies ekonomikoje gali turėti įtakos žemės ūkio verslo dalyviams, t.y. tam tikros šalies ekonominės sąlygos gali paveikti dalyvių galimybes vykdyti savo įsipareigojimus.	Šalies ekonominės sąlygos turi įtakos ir žemės ūkio verslui.

Taigi, žemės ūkyje gamybos rizika yra susijusi su politine ir ekonomine rizika, nes vyriausybės sprendimai ir žemės ūkio politika (dotacijos, subsidijos, mokestinė politika) turi įtakos žemės ūkio produktų rūšių auginimo ir gamybos pasirinkimui. Žmogiškasis faktorius yra itin svarbus, nes saugos reikalavimai produkcijai ir aplinkai yra aukšti ir privalomi, be to sauga darbe būtina dėl sudėtingų ir didelių mašinų bei įrengimų, kurie gali būti pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei. Kredito rizika yra susijusi su ekonomine rizika, kuri priklauso nuo valstybės politikos tiek žemės ūkio atžvilgiu, tiek bendros. Jobst, Mitra, Zenios (2006), bei Eidman (1985) teigimu, siekiant sėkmingai vykdyti žemės ūkio veiklą, būtina vertinti ir valdyti minėtąsias rizikos rūšis, o geriausias rezultatas būtų pasiekiamas jas vertinant integruotai, nes būtent integruotas rizikos vertinimas padeda priimti optimalius, savalaikius sprendimus“, kurie padės pasiekti norimų veiklos rezultatų ir leis minimizuoti nesėkmių galimybę. (Volkov, et al, 2012)

Smulkių ŽŪ verslo subjektų mikroaplinka yra daugialypė ir sudėtinga dėl didelio jos dalyvių skaičiaus, sudėtingo rinkos reguliavimo mechanizmo, nevienodų subsidijų skirtingiems ŽŪ sektoriams, sudėtingos žaliavų ir produktų sandėliavimo, pardavimo ir logistikos grandinės bei aukštų maisto higienos ir saugos reikalavimų.

2.3. Smulkaus žemės ūkio subjektų konkurencingumas

Smulkus ir šeimos ūkiai kartu su vidutiniais yra reikšminga socialinė – ekonominė grupė, vaidinanti svarbų vaidmenį šalies ekonomikoje. 95 proc. visų ūkių ES yra šeimos ūkiai, kurie gali būti ir itin maži (apie 1ha žemės) ir ganėtinai dideli (iki 100 ha). Europos Sąjungos žemės ūkio ir kaimo plėtros komisaras D. Čiolosas (D. Cioloş) pabrėžia, jog šeimos ūkiai yra pagrindas, ant kurio pastatyta bendra ES žemės ūkio politika, nes šie ūkiai ir toliau tvirtai kuria konkurencingą, augančią ir tvarią ekonomiką kaimo vietovėse.

Pagal „Eurostat“ duomenis, 2010 m. iš visų ūkių valdų 97 proc. priklausė vienam fiziniam asmeniui, kurių dauguma valdą buvo paveldėję ir ateityje paliks kažkuriam iš paveldėtojų. Nuo 2005 m. šeimos ūkių dalis nežymiai sumažėjo, nes ūkininkai pradėjo vienytis į kooperatyvus. Jų daugiausiai yra Prancūzijoje, Vokietijoje ir Suomijoje – iki 8 proc. Šeimos ir smulkūs ūkiai dažniausiai yra valdomi vieno žmogaus-savininko, kuris atlieka daug funkcijų – vadybininko, žemdirbio, techninio darbuotojo, marketingo specialisto, pardavimų vadybininko, rizikos vertintojo ir kitas. Be to smulkūs ūkiai dažnai užsiima keliomis veiklomis, t.y. tomis, kurioms nereikia daug žemės (augina kiaules, paukščius, daugiameses kultūras ir kita) ir ekonominiu požiūriu gali būti pakankamai dideli. Daugumoje ES šalių pastebima panaši tendencija – didesnės dalies smulkių ūkių savininkai yra vyresnio amžiaus vyrai, kurie yra mažiau linkę į investicijas ir inovacijas, o jaunųjų ūkininkų skaičius didėja labai lėtai dėl ribotos jų galimybės įsigyti ūkio paskirties žemę.

LAEI 2013 m. atliko tyrimą apie Lietuvos žemės ūkio sektorių konkurencingumą ir pastebėjo, kad „globalizacija iškelia būtinybę diskutuoti apie stiprėjančią konkurenciją ir šalies ūkio gebėjimą atlaikyti konkurenciją tiek vidaus, tiek užsienio rinkose.“ (Gapšys, et. al., 2013) Taigi, smulkių žemės ūkio subjektų konkurencingumą didinti reikia įvairiomis priemonėmis. Labiausiai smulkus ir vidutinio verslo konkurencingumą trikdo politinė aplinka, eksporto sąlygos, biurokratizmas, korupcija, mokesčių sistema (kaita, įvairovė, dydis), klientų mokumo sutrikimai.

4 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų SSGG analizė (angl. – SWOT). Sudaryta autoriaus.

<u>Vidinės stiprybės (S)</u>	<u>Vidinės silpnybės (S)</u>
<p>Susiformavusios tradicijos, sukaupta patirtis tradicinėse ŽŪ šakose;</p> <p>Lankstumas, pereinant nuo vienos ŽŪ produktų auginimo prie kitų;</p> <p>Galima didelė veiklos įvairovė;</p> <p>Jaunimas noriai diegia inovatyvias technologijas, augina naujas kultūras bei netradicines veisles ar visiškai naujas gyvūnų rūšis.</p>	<p>Žaliavų auginimas ir gamyba;</p> <p>Mažas produktyvumas, našumas, efektyvumas;</p> <p>Labai jautrūs supirkimo kainų svyravimams;</p> <p>Didelis gamybos sezoniškumas;</p> <p>Ribotos finansinės galimybės (apyvartinių lėšų stoka);</p> <p>Nepakankamos kreditavimo galimybės investuoti į ūkių modernizavimą, naujų technologijų diegimą;</p> <p>Žemas mechanizacijos lygis;</p> <p>Prastas verslo administravimas dėl vadybos žinių trūkumo;</p> <p>Nenoras jungtis į kooperatyvus ir dalyvauti partnerystės projektuose.</p>

<u>Išorinės galimybės (G)</u>	<u>Išorinės grėsmės (G)</u>
<p>Švietimas (trūkstančių žinių įgijimas);</p> <p>Galutinių produktų gamyba;</p> <p>Veiklos diversifikacija;</p> <p>Kooperacija;</p> <p>Partnerystė.</p>	<p>Diskriminacinis išmokų lygis, lyginant su ES-15;</p> <p>Nėra valstybinio požiūrio į regionų vystymą;</p> <p>Per didelis monopolizacijos lygis kai kuriuose ŽŪ sektoriuose;</p> <p>Stambiųjų ūkių dominavimas kai kuriuose regionuose;</p> <p>Brangi ŽŪ paskirties žemė;</p> <p>Nėra mažiems ūkiams skirtos multifunkcinės ŽŪ technikos arba ji brangi;</p> <p>Kvalifikuotų darbininkų stoka ir darbuotojų stoka dėl emigracijos;</p> <p>Sudėtinga ir nepastovi mokesstinė bazė ir buhalterinė apskaita;</p> <p>Per aukštas PVM neapdorotiems ir apdorotiems maisto produktams, lyginant su kitomis ES šalimis;</p> <p>Kredito įstaigų nenoras teikti paskolas;</p> <p>Prekybos įmonės teikia pirmenybę įvežtinei pigiai ŽŪ produkcijai;</p> <p>Nuolat kylanti kuro, trąšų, sėklų, pašarų ir maisto produktų kaina.</p>

Atlikus smulkiųjų žemės ūkio subjektų stiprybių – silpnybių – galimybių – grėsmių analizę pagal autoriaus ūkio veiklą, matyti, kad smulkūs ūkiai turi daugiau vidinių silpnybių ir išorinių grėsmių nei vidinių stiprybių ir išorinių galimybių. Įvertinus tai, kad valstybė yra primiršusi regionų vystymą ir leidusi dominuoti stambiems ūkiams kai kuriuose regionuose bei toleruoja netgi monopolines tendencijas kai kuriuose sektoriuose, vis tik smulkūs ūkiai nėra beviltiškoje situacijoje.

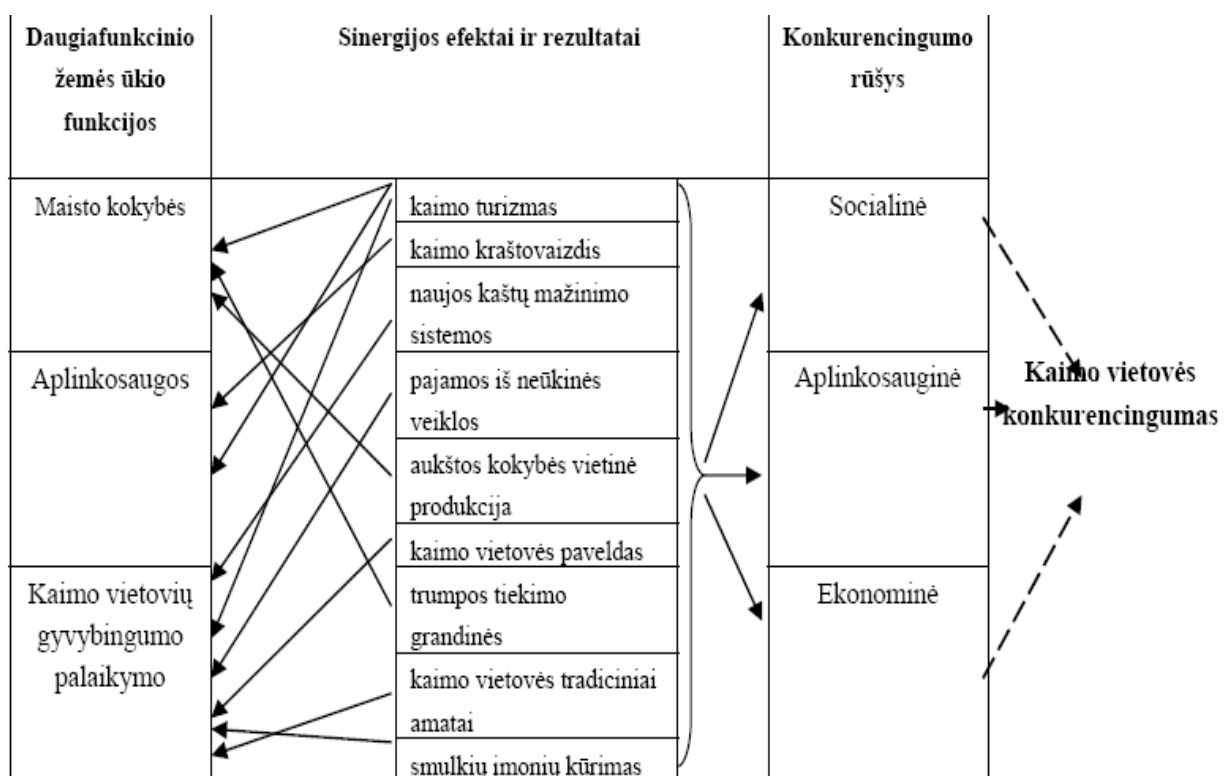
Ūkininkų ir jų šeimos narių turimos žinios ir sukaupta patirtis kartu su gebėjimu greitai pakeisti veiklos kryptį, įgijus naujų žinių, leis nesunkiai prisiderinti prie rinkos pokyčių ir poreikių. Jei smulkiųjų ūkių savininkai ir jų šeimos nariai noriai šviesis ir lavinsis bei supratę kooperacijos būtinybę, įgis drąsos jungtis į kooperatyvus arba į partnerystę, jie sugebės išlikti gyvybingi ir finansiškai stabilūs. Silpnybių pavertimas stiprybėmis, naujų galimybių paieška padės smulkiems ūkiams tapti pelningais ir atgaivinti kaimo vietoves, grąžinant jaunimą ne tik į žemės ūkį, bet ir į kitas veiklas kaimo vietovėse.

5 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų GGSS (angl. – TOWS) matrica. Sudaryta autoriaus.

<u>Stiprybių-Galimybių strategija</u>	<u>Silpnųbių-Galimybių strategija</u>
<p>Esama patirtis ir naujos žinios padėtų geriau tvarkyti ūkį, didinti našumą ir produktyvumą, rasti naujas tikslines grupes, naujų produktų gamyba tradicinių produktų ir technologijų pagrindu;</p> <p>Žinios, lengvas naujų veiklų įdiegimas leistų diversifikuoti ūkio veiklą, sumažindami sezoniškumo įtaką ir duodami papildomų pajamų ūkiui;</p> <p>Perdirbant savo ūkio produkciją iki galutinių produktų, galima gauti papildomų pajamų, sumažinti produkcijos nuostolius ir išvengti žemų žaliavų supirkimo kainų.</p>	<p>Lengviau pakeisti veiklos pobūdį, ypač labai mažuose ūkiuose;</p> <p>Naujų kultūrų, veislių, rūšių auginimas, dauginimas, veisimas;</p> <p>Ūkio produktų tiesioginis realizavimas, apeinant logistikos ir prekybos centrus;</p> <p>Šviežių natūraliai ir ekologiškai išaugintų ŽŪ produktų tiekimas artimiausiai esančiam vartotojui;</p> <p>Pagalba šeiminkėms – pusgaminių ir konservų ruošimas.</p>
<u>Stiprybių-Grėsmių strategija</u>	<u>Silpnųbių-Grėsmių strategija</u>
<p>Švietimas padėtų efektyviau ir našiau dirbti, pritaikyti naujoves, greičiau reaguoti į rinkos pokyčius, rasti naujas veiklos sritis, leisiančias sumažinti sezoniškumo įtaką.</p> <p>Galutinių produktų gamyba bei naujų (nesusijusių) veiklų įdiegimas leistų didinti užimtumą ir gauti didesnes pajamas;</p> <p>Kooperacija ir partnerystė leistų gauti aukštesnes pardavimo (supirkimo) kainas bei atlaikyti kainų svyravimus, lanksčiau prisitaikyti prie rinkos poreikių.</p>	<p>Ūkio pajamos per daug priklauso nuo subsidijų ir įvairių išmokų;</p> <p>Žinių trūkumas neleidžia teisingai įvardinti galimas išorines grėsmes ir suplanuoti ūkio veiklą, atsižvelgiant į realias savo galimybes;</p> <p>Lėšų trūkumas ir nenoras kooperuotis bei ieškoti partnerių, sumažina ūkių galimybes išlikti gyvybingiems ir finansiškai stabiliems.</p>

Kaimo vietovių gyvybingumo ir konkurencingumo išlaikymui daugelyje pasaulio šalių „daugiafunkciškumas žemės ūkyje tampa besąlygiškai svarbus elementas“, nes „daugiafunkcinis žemės ūkis vykdo ne tik pagrindinę žemės ūkio – gamybos funkciją (maisto ir pluošto gamyba), bet ir papildomas, kurios pirmiausia yra susijusios su žeme ir jos saugojimu (gyvūnijos ir augalijos natūralios aplinkos apsauga, biologinė įvairovė, kraštovaizdis), ir su socialiniais veiksniais (žemės ūkio bendruomenių gyvybingumas, maisto saugumas)“ (Biliukevičiūtė, 2008) Kaimo vietovių konkurencingumas vis dar suprantamas įvairiai, tačiau akivaizdu, kad tris esmines jo rūšis ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę Lietuvos kaimo vietovėse vis dar reikia stiprinti. K. Biliukevičiūtės sudaryta

mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumo skatinimo schema gali remtis ir visose vietovėse ūkininkaujantys, ypač smulkūs ir šeimos ūkiai.

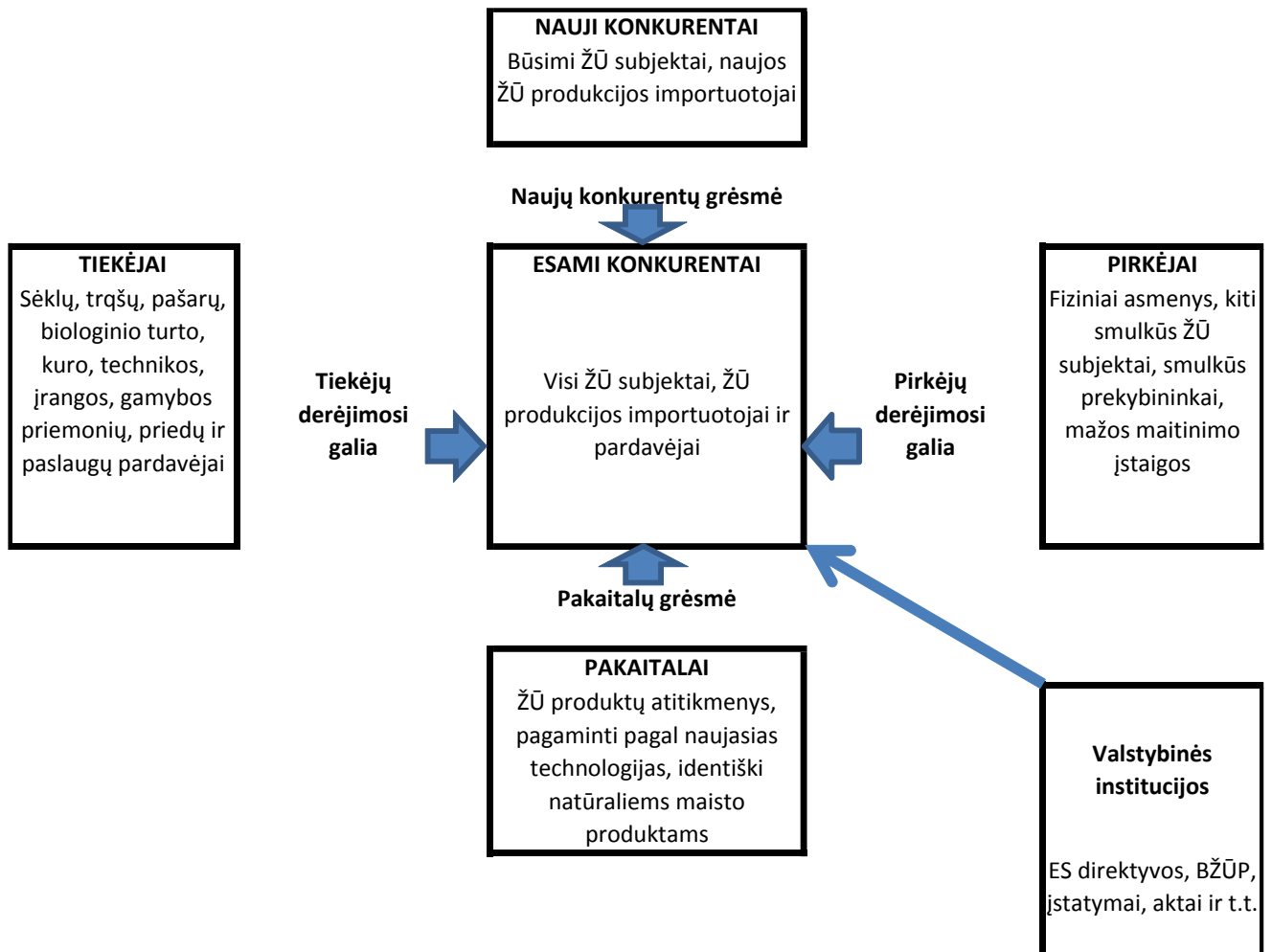

2 pav. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumo didinimo schema.

(Biliukevičiūtė, 2008)

Smulkūs ūkiai pereidami prie daugiafunkcinės žemės ūkio veiklos arba papildydami savo veiklą naujomis veiklomis (diversifikacija), praplės savo ūkio funkcijas, pakeldami ne tik savo konkurencinį pranašumą, bet taip pat ir tos vietovės, kurioje ūkis yra. Tokiu būdu, naujomis veiklomis (kaimo turizmas, ne maisto produktų gaminimas, tradicinių amatų išsaugojimas ir kt.) pasipildęs ūkis, ne tik augins ir gamins maisto produktus, rūpinsis ūkio aplinka, laikydamasis aplinkosaugos reikalavimų, bet ir gerins socialinę bei ekonominę aplinką, tokiu būdu keldamas visos vietovės konkurencingumą.

Vienu iš populiariausių konkurencingumo modelių išlieka M. Porter deimanto (5 jėgų) modelis. Remiantis šiuo modeliu, ir smulkus žemės ūkio subjektas gali identifikuoti savo privalumus ir trūkumus savame veiklos sektoriuje, išanalizuoti penkias konkurencines jėgas, kurios daro įtaką konkurencijai sektoriuje bei lemia jo veiklos pelningumą:

3 pav. M. Porter penkių konkurencinių jėgų modelis smulkiems žemės ūkio subjektams.

Sudaryta darbo autoriaus.

Kaip matyti iš 3 paveikslo, smulkiems žemės ūkio subjektams rinkoje nėra lengva, nes konkurentų yra labai daug, naujiems konkurentams įeiti yra vis lengviau dėl Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų bei buvimo įvairiose tarptautinėse organizacijose, be to pakaitalams arba pigiai produkcijai atkelti padeda esami ir nauji konkurentai. Smulkiems ūkiams yra be galo sunku daryti įtaką tiekėjams ir pirkėjams, t.y. iš tikrųjų, net ir būdami vieninteliais kažkokio produkto gamintojais, jie yra labiau veikiami tiekėjų ir pirkėjų, nei atvirkščiai. Šią situaciją pagerinti galėtų jungimasis į kooperatyvus ar partnerystę, kurie padidintų smulkių ūkių derybines pozicijas tiek perkant žaliavas, darbui reikalingas priemones ir kt., tiek realizuojant savo produkciją. Reikia pastebėti, jog verslo subjektai, maži ir dideli, veikiantys specifinėje žemės ūkio rinkoje, yra smarkiai veikiami vieno iš svarbiausių veiksnių, veikiančių ne tik Lietuvos, bet ir visos ES žemės ūkį – tai valstybinio reguliavimo. BŽŪP ne tik nurodo vystymo gaires, bet ir per ES direktyvas, įstatymus bei paramos programas formuojančias žemės ūkio kryptis, sudarydama palankesnes sąlygas vienoms žemės ūkio šakoms, o kitoms įveddama stipresnį reguliavimą, didesnį griežtesnių reikalavimų kiekį. BŽŪP kiekvienam naujam finansiniam laikotarpiui deklaruoja tam tikrus prioritetus, pvz. vieni iš prioritetų

naujam programavimo laikotarpiui 2014 – 2020 m. yra jaunų ir smulkių ūkininkų rėmimas bei kooperacijos skatinimas, kad išlaikyti kaimo vietas gyvybingas, gražinant į jas jaunas žmones bei verslus, tiesiogiai nesusijusius su žemės ūkiu ir maisto produktų gamyba.

Kaip teigia estų ekonomistai Reiljan, Hinrikus, et al, konkurencingumas pasireiškia keliuose lygiuose, kurie tarpusavyje susiję hierarchine tvarka, t.y. šalies ekonomikos konkurencingumas tiesiogiai priklauso nuo ūkio šakų konkurencingumo, kurios savo ruožtu – nuo įmonės konkurencingumo, o pastarasis – nuo darbuotojų išsilavinimo, žinių, galimybių, įgūdžių bei motyvacijos. Smulkaus ūkio konkurencingumas yra tiesiogiai susijęs su šeimos narių, dalyvaujančių ūkio veikloje, išsilavinimo, žinių, galimybių ir įgūdžių. Smulkiame ar šeimos ūkyje dirbantys šeimos nariai dažniausiai yra motyvuoti, nes daugumai ūkio pajamos būna vienintelis pragyvenimo šaltinis. Tačiau pasitaiko ir žemos motyvacijos lygio arba visai nusivylusių žmonių, kurie sunkiai dirbdami vos suduria galą su galu, nes neturi reikiamų žinių tinkamai ūkio veiklai pasirinkti ir ją vystyti. Smulkių ūkių gamybos apimtys yra nedidelės, lyginant su vidutiniais ir stambiais ūkiais, todėl konkurencinėje kovoje pralaimėtų. Tačiau smulkūs ūkiai, įvertinę savo galimybes, rinkos poreikius ir įgiję naujas žinias, pakėlę esamas kvalifikacijas ar įgyja naujas, ir pasirinkę sau tinkančią veiklą, gali veikti kartu su didesnių pajėgumų ūkiais, o per kooperaciją ir partnerystę, kažkuriose šakose ir lygiaverčiai konkuruoti ar būti didesnių ūkių partneriais.

Lietuvos smulkūs ūkiai turi sugebėjimus ir gali gaminti produktus, teikti paslaugas, tenkinančias net tarptautinių rinkų poreikius, užsitikrindami sau realias pajamas. Tačiau jie negali vienodomis sąlygomis konkuruoti su stambiais ūkiais ir ŽŪB. Viena iš didžiausių smulkių ūkių gyvybingumo palaikymo ir plėtros kliūčių yra galimybė gauti finansavimą iš išorinių šaltinių dėl kredito įstaigų reikalaujamo užstato bei aukštos kredito kainos. Todėl būtina per finansinės paramos formas skatinti smulkių ir šeimos ūkių gyvybingumą, kad jie plėtotų savo konkurencinius pranašumus (ypač lankstumą, dinamiškumą), siekiant gerinti ne tik jų, bet ir kaimo vietovių socialinę - ekonominę būklę (pvz. bendruomenių gyvybingumą, pajėgumą konkuruoti prekių ir paslaugų rinkoje).

2.4. Esamos priemonės ir parama smulkių žemės ūkio subjektų veiklai ir plėtrai

Visame pasaulyje žemės ūkis yra remiamas dėl tų pačių priežasčių – veiklos sezoniškumo, ilgo gamybos ciklo, didelės priklausomybės nuo oro ir klimato kaitos, produkcijos trumpo galiojimo ir greito gedimo, nemažo poreikio investicijoms, lėtos veiklos atsiperkamumo ir lėtos kapitalo apyvartos. Todėl, subjektai, užsiimantys žemės ūkio veikla yra finansiškai remiami per įvairias valstybines, tarptautines ir kitokias programas bei jiems sudaromos palankesnės verslo sąlygos nei kitų veiklų verslams.

Lietuvoje žemės ūkio plėtra aktyviai remiama nuo 1991 metų, ir nors smulkūs ūkiai taip pat galėjo pasinaudoti daugeliu nacionalinių paramos programų parama, tačiau dėl nevienodų galimybių, tik jų mažuma ją gavo. Lietuvai tapus ES nare, struktūrinės ir kompensacinės paramos priemonės vykdomos vadovaujantis Bendroju programavimo dokumentu (BPD) ir Kaimo plėtros planu (KPP), bei iš nacionalinio biudžeto finansuojamomis valstybinės paramos priemonėmis. Be minėtų programų ir paramos priemonių yra galimybė ūkininkams jungtis į kooperatyvus ar su kitais partneriais sudaryti jungtinės veiklos (partnerystė) sutartį.

ES programos ir Nacionalinė parama. 1962 m. prasidėjusi BŽŪP jau 50 metų yra gana sėkmingai vystoma. Jos reformos padidino žemės ūkio vertę rinkoje, padėdamos žemės ūkio produktų augintojams ir gamintojams atnaujinti savo verslo priemones, įdiegti naujas technologijas, pagerinti pajamas ir stabilizuoti jų srautus, integruojant įvairiapusių saugos mechanizmus, įskaitant ir aplinkosaugą, bei atgaivinant kaimo vietovių patrauklumą ir gyvybingumą.

2013 m. gruodžio mėn. buvo patvirtinti pagrindiniai 2014–2020 m. teisės aktai, tęsiantys ES BŽŪP pertvarką. Su ūkininkavimu yra susijęs ne tik maisto produktų gaminimas, bet ir kaimo bendruomenių gyvybingumo palaikymas, kraštovaizdžio ir gamtos išteklių racionalus naudojimas ir saugojimas, darbo vietų kaimo vietovėse išsaugojimas ir kūrimas.

„27 Europos Sąjungos valstybėse narėse yra apie 14 mln. ūkininkų, o dar 4 mln. žmonių dirba maisto produktų sektoriuje. Ūkininkavimo ir maisto produktų sektoriuje dirba 7 % visų dirbančiųjų; šis sektorius sukuria 6 % Europos bendrojo vidaus produkto.“ (EK, 2014) Deja, ūkininkavimas daugumai žmonių neatrodo patraukli veikla dėl nestabilių ir nedidelių pajamų (40 proc. lyginant su pajamomis ne žemės ūkio sektoriuje), nes ūkininkų skaičius nuolat mažėja, o ūkininkaujančiųjų amžius – didėja (prieš 40 metų šešiose ES šalyse steigėjose buvo 6 milijonai ūkininkų, o dabar – mažiau kaip pusė). Vidutinis ūkis ES turi 12 hektarų ūkio paskirties žemės, o net 70 proc. visų ūkių – mažiau nei 5 hektarus. „Eurostat“ duomenimis 2007 – 2009 metais ES buvo 14 mln. ūkininkų, 250 tūkst. maisto produktų gamintojų, 200 tūkst. didmenininkų ir 500 tūkst. mažmenininkų. Kaip matyti iš „Eurostat“ duomenų, iš visų maisto grandinės dalyvių daugiausia yra ūkininkų, tačiau didžiausia derybinė galia yra kelių bendrovių rankose, kurie valdo didesnę dalį mažmeninės prekybos vietų. Todėl naujojo laikotarpio BŽŪP orientuojasi į paramą ūkininkams, kad jų žinios ir derybinė galia maisto grandinėje pagerėtų su šiuolaikinių informacinių technologijų, rizikos valdymo, prekybos priemonių pagalba.

2014–2020 m. kaimo plėtros politikoje yra trys ES kaimo plėtros politikos ilgalaikiai strateginiai tikslai, kurie nustatyti, atsižvelgus į strategiją Europa 2020 ir bendrus BŽŪP tikslus:

- didinti žemės ūkio konkurencingumą,
- užtikrinti tvarų gamtos išteklių valdymą ir klimato politikos veiksmus,

- užtikrinti subalansuotą teritorinę kaimo ekonomikos ir bendruomenių plėtrą, be kita ko, kurti darbo vietas ir jas išlaikyti.

Kaimo plėtros programos turės būti grindžiamos bent keturiais iš šešių bendrų ES prioritetų, kurie yra suskaidyti į smulkesnes, tikslines sritis. Vėliau, poreikių teritorijai bus atlikta analizė ir nustatyti išmatuojami tikslai, kad galima būtų skirti kaimo plėtros programą, kurios prioritetai:

1. „skatinti žinių perteikimą ir inovacijas žemės ūkyje, miškininkystėje ir kaimo vietovėse;
2. didinti visų rūšių žemės ūkio perspektyvumą ir konkurencingumą ir skatinti novatoriškas ūkininkavimo technologijas bei tvarų miškų valdymą;
3. tobulinti maisto grandinės organizavimą, didinti gyvūnų gerovę ir geriau valdyti riziką žemės ūkyje;
4. atkurti, išsaugoti ir pagerinti su žemės ūkiu ir miškininkyste susijusias ekosistemas;
5. skatinti efektyvų išteklių naudojimą ir remti perėjimą prie klimato kaitai atsparios mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomikos žemės ūkio, maisto ir miškininkystės sektoriuose;
6. skatinti socialinę įtrauktį, skurdo mažinimą ir ekonominę plėtrą kaimo vietovėse. (EK, Žemės ūkis ir kaimo plėtra, 2014).“

Smulkūs žemės ūkio subjektai – smulkūs ir šeimų ūkiai, norėdami gauti paramą, didžiulėje gausoje programų ir dokumentų turi rasti sau tinkančią programą, kuri padėtų pelningai vystyti ūkio veiklą iš priemonės „Ūkio ir verslo plėtra“ - veiklos srities „Parama smulkiems ūkiams“: parama investicijoms, skirtoms ekonominės veiklos kūrimui ir plėtrai, parama ekonominės veiklos pradžiai, kaimo turizmo skatinimas, parama verslo kūrimui ir plėtrai ir perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos ir kitos.

Nacionalinė parama yra tampriai susijusi su ES finansavimo programomis. ES valstybės narės, įskaitant ir Lietuvą, gali ir toliau taikyti dabartinę vienkartinių išmokų už plotus schemą (VIPS) iki 2020 m. Šios išmokos mokamos iš nacionalinio šalies biudžeto ir yra vadinamos Pereinamojo laikotarpio nacionaline parama (PLNP).

Yra nemažai priemonių, tampriai susijusių su ES ir nacionaline parama, kurios smulkių žemės ūkio subjektų gyvybingumo sustiprinimui ir veiklos plėtimui galėtų būti naudingos, nes dalis jų yra stipriai remiamos ES 2014-2020 m. laikotarpyje. Tai – ūkių veiklos diversifikacija, perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos, kaimo turizmo vystymas, gamybos grupių plėtra ir kt.

Kooperacija. Žemės ūkio kooperatyvų steigimas yra remiamas ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europos Sąjungoje, nes smulkiems ūkininkams tik susibūrus į kooperatyvus yra lengviau išgyventi rinkos sąlygomis. Jie įstatymo nustatytą dalį pajamų turi gauti iš žemės ūkio veiklos: žemės ūkio produktų gamyba, įskaitant auginimą, derliaus nuėmimą, melžimą, gyvūnų veisimą, apdorojimas, apdirbimas, pirminis tvarkymas, paslaugos žemės ūkiui ir (arba) geros agrarinės ir aplinkosauginės žemės būklės palaikymas ir kt. Todėl žemdirbių kooperacija yra skatinama, tiekiant finansinę bei kitokią paramą. Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro (ŽŪIKVC) duomenimis 2005 m. pirmąją ir vienintelę

pripažinta žemės ūkio kooperatine bendrove (kooperatyvu) buvo „Žiemgalos linai“. Vėliau pripažintų žemės ūkio kooperatinių bendrovių skaičius ėmė didėti: 2006 m. – 4, 2014 – 2015 m. laikotarpiui – 7, o 2016 – 2017 m. laikotarpiui jau yra 32 pripažintos žemės ūkio kooperatinės bendrovės.

2011 m. buvo daugiausiai žemės ūkio kooperatyvų, vėliau jų ženkliai sumažėjo, nors 2012 m. JTO Generalinės Asamblėjos buvo paskelbti Tarptautiniais kooperatyvų metais. Kooperacijos plėtra Lietuvoje yra nepakankama dėl žemo ūkininkų organizuotumo lygio. Ūkininkai susibūrę į kooperatyvus, sėkmingai didina gamybos apimtį, užsitikrina geresnes produkcijos realizavimo sąlygas, taip pat galimybę gauti ES ir nacionalinę finansinę paramą. Ramanauskas, et al tyrimo metu nustatė, kad kaimyninėse šalyse (Lenkija ir Latvija) kooperuojasi daugiau stambesni ūkininkai, o smulkieji – vengia, nes jiems apsipungti kyla daugiau sunkumų. Yra rekomenduojama skirti didesnę finansinę paramą toms gamintojų grupėms ir gamintojų organizacijoms, kurios jungia „smulkius ir vidutinius žemės ūkio produkcijos gamintojus“ ir siekiant palengvinti jų „veiklos pradžią, tikslinga paramą administracinėms išlaidoms mokėti avansu“, be to „būtina stiprinti konsultantų, galinčių padėti žemdirbiams“ kooperuoti, kompetenciją. (Ramanauskas, et al, 2012) Kooperacija padeda ūkininkams:

- „Pigiau nusipirkti žaliavas ir gamybos priemones;
- Padidinti savo pajamas, sumažinant tarpininkų skaičių bei sudarant ilgalaikes pardavimo sutartis;
- Sumažinti tarpusavio konkurenciją bei didinti savo veiklos efektyvumą;
- Mažinti išlaidas ir veiklos riziką;
- Lengviau gauti kreditus palankesniais sąlygomis bei pasinaudoti ES ir nacionaline parama;
- Investuoti į ūkių plėtrą, technologijas ir žinias;
- Gauti įvairių sričių specialistų konsultacijas;
- Sukurti papildomas darbo vietas bei gerinti kaimo ir jos vietovės gyvybingumą ir socialinę padėtį.“

Kaip matyti smulkiems ūkininkams kooperacija gali būti naudinga, tačiau kaip rodo kooperacijos proceso analizė Lenkijoje, yra nemažai ekonominių (lėšų trūkumas, prekybos tinklų nenoras bendradarbiauti), organizacinių, psichologinių (nepasitikėjimas, žemas ekonominio sąmoningumo lygis, lyderių trūkumas) bei kitų problemų, stabdančių smulkius ūkininkus bei šeimos ūkius jungtis į kooperatyvus. (Ramanauskas, et al, 2012)

Vienas kooperacijos produktų - Žemės ūkio rūmų 2008 m. sukurtas projektas „Lietuvos ūkininkų gaminamos produkcijos propagavimas mugėse“, kurio tikslas skatinti ūkininkus patiems perdirbti ir parduoti savo produkciją per mobiliuosius ūkininkų turgelius, bei teikti būtina paramą šiam tikslui pasiekti. Sukurtas „Lietuviško ūkio kokybės“ prekės ženklas, kuris yra LR žemės ūkio rūmų nuosavybė.

Partnerystė. Fiziniai asmenys, tame tarpe ir ūkininkai, gali įregistruoti su kitais ūkininkais jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį, kuri leidžia ūkininkui kartu su kitais asmenimis verstis žemė ūkio ir veikla, neįsteigus įmonės. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas „pelnas, gautas iš jungtinės veiklos, paskirstomas partneriams proporcingai kiekvieno iš jų indėlio į bendrą veiklą vertei, jeigu ko kita nesustato jungtinės veiklos sutartis. Todėl pagal Jungtinės veiklos sutartį veikiančių ūkininko ir jo ūkio partnerių pajamomis yra laikoma pajamų suma, tenkanti kiekvienam jų pagal Jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį.“

Verslo konsultaciniai centrai, verslo inkubatoriai. Miestų savivaldybės kartu su verslininkais kuria verslo konsultacinius centrus ir verslo inkubatorius, norėdami skatinti smulkaus ir vidutinio verslo kūrimąsi visuose Lietuvos miestuose. Šios įstaigos savo konsultacijomis, mokymais, biuro paslaugomis, verslo planų rengimu ir kita pagalba gali padėti ir smulkiems ūkininkams, norintiems užsiimti ne tik produktų auginimu. Išanalizavus verslo centrų ir inkubatorių pateikiamą informaciją internetiniuose tinklalapiuose, matyti, kad ūkininkai, ypač smulkūs, šių viešųjų įstaigų pagalba nesinaudoja.

Asociacijos, sąjungos. Šiuo metu egzistuoja dvi organizacijos - Smulkiųjų ūkininkų asociacija ir Lietuvos šeimos ūkininkų sąjunga. Apie pirmosios veiklą sunku spręsti, nes nėra informacijos, o antroji yra ypač aktyvi. Lietuvos šeimos ūkininkų sąjunga įkurta 2000 m. ir vienija 4000 narių visoje Lietuvoje. „LŠŪS yra savarankiška, savanoriška visuomeninė nepelno siekianti organizacija, vienijanti ir atstovaujanti Lietuvos respublikos piliečius, turinčius savo ūkius arba žemės ūkio verslą ir didžiąją dalį žemės ūkio darbų, išskyrus sezoninius darbus, atliekančius savo šeimos jėgomis.“ Ši sąjunga aktyviai veikia ne tik Lietuvoje, bet ir dalyvauja tarptautiniuose projektuose, aktyviai reiškia savo nuomonę, siūlo pataisas ir rekomendacijas ES paramos skirstyme.

Ilgą laiką buvo kuriamos priemonės, kuriomis būtų mažinamas ūkininkų skaičius ir tiesiogiai didinamas ūkio dydis. Dabar, naujos programos kuriamos taip, kad išsaugoti smulkius ūkius gyvybingais, tokiu būdu išsaugant ir užimtumą bei darbo vietas kaimo vietovėse, auginant ir gaminant šviežius maisto produktus, trumpinant maisto grandinę, išsaugant bio įvairovę, rūpinantis aplinkosauga ir kraštovaizdžio tvarkymu ir t.t. Taigi, priemonių, kuriomis gali pasinaudoti ir smulkūs ūkininkai, yra daug, tačiau kaip matyti iš statistikos, tik jų mažuma naudojami ES ir nacionaline parama, stoja į kooperatyvus ar sudaro partnerystės sutartis.

3. SMULKAUS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tikslas – ištirti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų esamas problemas ir konkurencingumo didinimo veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo veiksnius, atliekant interviu su smulkaus žemės ūkio verslo subjektais;
2. Pasiūlyti naujas priemones smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimui;
3. Atlikti atvejo analizę, ištiriant pasirinktą smulkaus žemės ūkio verslo subjektą ir jo konkurencingumo didinimo priemones.
4. Remiantis tyrimo rezultatais pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas.

Tyrimo metodai – atlikta mokslinės literatūros, statistinės informacijos analizė, ekonominiai skaičiavimai, ES ir nacionalinės paramos priemonių, spaudos ir interviu su Mažeikių rajono ūkininkais apžvalga.

Tyrimui pasirinktas interviu metodas idant geriau suprasti smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumo didinimo problematiką. Interviu dalyviai – devyni Mažeikių rajono ūkininkai, užsiimantys skirtinga ūkine veikla, t.y. vieni turi mišrius ūkius, kiti augina tik uogas, avis, karves, ir t.t. Pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, ūkininkams užduodant keletą su tyrimu susijusių klausimų:

1. Ar ES finansinė parama padėjo Jūsų ūkiui tapti labiau konkurencingu rinkoje?
2. Su kokiais trikdžiais susiduriate vykdydami savo veiklą?
3. Kokios papildomos priemonės pagerintų smulkaus žemės ūkio gyvybingumo sąlygas?
4. Ar jaučiatės mažiau ekonomiškai remiami nei kiti žemės ūkio subjektai? (pvz. stambieji ūkininkai ar žemės ūkio bendrovės)
5. Ar manote, kad smulkūs žemės ūkiai yra konkurencingi?
6. Kokie veiksniai lemia smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumą?
7. Ar manote, kad kooperacija padidintų smulkių ūkių konkurencingumą?
8. Ar naudotumėtės centralizuota, vieša elektronine duomenų baze-parduotuve, kuri leistų reklamuoti ir parduoti savo ūkio produkciją, jos iš anksto nevežant į jokių sandėlius, jei ši duomenų bazė-parduotuvė būtų lengvai prieinama, paprasta naudoti, nemokama arba už mažą mokestį?
9. Ar esanti Jūsų regione centralizuota žaliavų perdirbimo ir standartizuotos produkcijos gamybos vieta padėtų Jums sumažinti savo gamybos kaštus?

10. Ar esanti Jūsų regione centralizuotas logistikos centras padėtų Jums sumažinti savo produkcijos realizacijos kaštus ir gauti aukštesnę produkcijos pardavimo kainą?

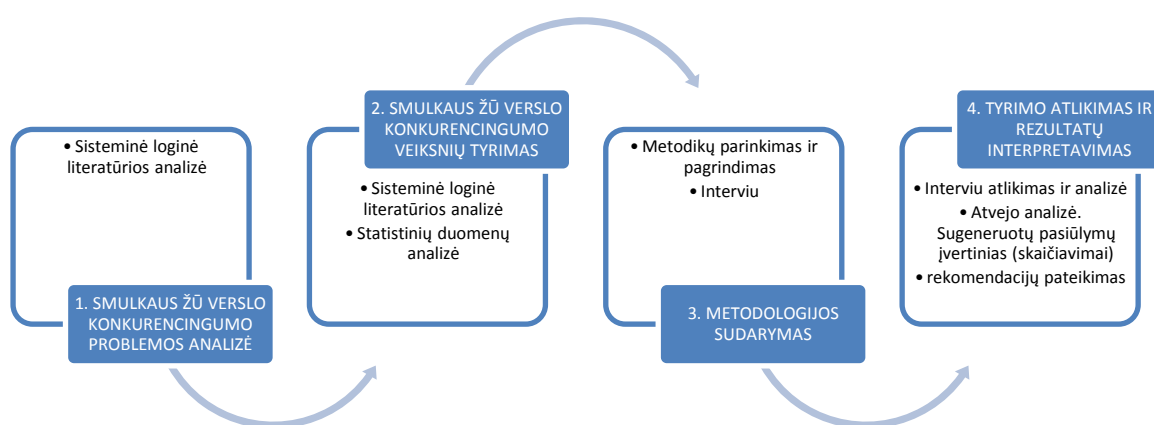
Tyrimo eiga – įvertinus smulkaus žemės ūkio verslo padėtį ir identifikavus galimybes bei problemas bei apklausus keletą Mažeikių rajono ūkininkų buvo pasiūlytos naujos priemonės, tikslinančios tiek smulkiam ūkio subjektui, tiek valstybės ir ES lygiu.

Autorius, problemos sprendimui siūlo kelis būdus:

- naujo bendro prekės ženklo ūkininkų produkcijai žymėti sukūrimą,
- centralizuotų gamybos vietų, leisiančių saugiai perdirbti ūkininkų produkciją ir pagaminti standartizuotas kokybės gaminius,
- centralizuotų logistikos centrų įkūrimą, kurie leistų ūkininkų užaugintai produkcijai ir standartizuotiems gaminiams, pagamintiems centralizuotose gamybos vietose, saugiai, pigiai ir greitai, be tarpininkų, pasiekti galutinius vartotojus (fizinis asmenis bei įmones),
- bendros elektroninės duomenų bazės-parduotuvės pirmavaizdžio pateikimas bei jos galimybių pristatymas ir būtinybė, leisiančios kaimiškose vietovėse pagamintiems produktams ir gaminiams būti lengvai surastams pirkėjų ir, tokiu būdu, smulkiems žemės ūkio subjektams padidinti savo konkurencingumą,
- nauji ūkininkų veiklos finansavimo modeliai, padėsiantys smulkiems žemės ūkio subjektams pritraukti finansavimo šaltinius.

Šie visi paminėti būdai pagrindžiami (pateikiami skaičiavimai) 4 skyriuje.

Visą tyrimo eigą atspindi žemiau procesinis modelis.

4 pav. Metodologinis modelis. Sudarytas darbo autoriaus.

4. TYRIMAI IR JŲ REZULTATAI. ŽŪV KONKURENCINGUMO DIDINIMO ALTERNATYVŲ VERTINIMAS

ES bendrajai žemės ūkio politikai suėjo 52 metai ir visą šį laikotarpį BŽŪP tradiciškai rėmė žemės ūkio intensyvinimą, palaikydama stambiuosius ūkininkus ir pramoninį agroverslą. Kaip pastebi Žemės ūkio ir kaimo konvencija (ARC2020) Europos žemės ūkiui reikia keistis, t.y. žalingą aplinkai ir pačiam žemės ūkiui, kaip verslui ir gyvenimo būdui. ARC2020 aktyvistas S. Fere (S. Féret) teigia, kad ES turi peržiūrėti BŽŪP tiek visos sąjungos, tiek nacionaliniu lygiu, nes sukurti darbo vietas kaimo vietovėse bei jas atgaivinti, tuo pačiu pasirūpinant nacionalinio paveldo išlikimu, saugoti ir puoselėti vandens telkinius, dirvožemį bei biologinę įvairovę geriausiai gali tik mišri (daugialypė) žemės ūkio veikla.

Ūkininkavimas ir jo principai ES turi keistis, nes paskutinius 100 metų Europos kraštovaizdis buvo pritaikytas intensyviai ir chemizuotam ūkininkavimui (monokultūrų ar vienos rūšies ūkinių gyvūnų auginimui), todėl per paskutinį dešimtmetį ES kaimo vietovėse apie 20% arba apie 3 mln. ūkių, daugiausia smulkių ir itin smulkių, buvo prarasta, o 2000 – 2012 metų laikotarpyje iš ES žemės ūkio veiklos apie 4,8 mln. darbo vietų (visos darbo dienos) tiesiog dingo. Vidutiniškai apie 5% visų ES dirbančiųjų dirba ūkiuose ir jei ši tendencija išliks, tai bedarbiystė ir emigracija tik didės. Paskutinių metų tyrimais įrodyta, jog didžioji pinigų dalis, išleidžiamų maistui, atitenka tarpininkams, įvairiems prekybininkams bei keliems mažmenininkams, o ūkininkams belieka tenkintis minimaliomis pajamomis. 40% maisto ES yra kontroliuojama 10-ies mažmenininkų, nacionaliniu lygiu – daugelyje ES šalių vidutiniškai 2-3 mažmenininkai kontroliuoja šalies maisto tiekimą bei kainas ne tik prekybos vietose, bet ir ūkiuose. Todėl visuotinė sistemos pertvarka yra gyvybiškai būtina, t.y. maisto grandinės trumpinimas, greitesnis ūkių produkcijos ir gaminių pardavimas bei platinimas už teisingą kainą, kurios didžioji dalis tiesiogiai turi atitekti augintojams ir gamintojams, o ne tarpininkams, be to, tokiu būdu bus išsaugomos jau esamos ir sukuriamos naujos darbo vietos, išsaugomas kaimo vietovių gyvybingumas ir padidės šviežio, natūralaus bei saugaus maisto prieinamumas miestų gyventojams.

Smulkiems ūkiams rekomenduojama tradicinės žemdirbystės veiklas papildyti naujomis, žemės ūkio arba kitokiomis veiklomis, tokiomis, kaip: pusgaminių ir/ar gaminių gamyba ir prekyba, retų gyvūnų veislių ar augalų rūšių auginimas, amatų mokyklėlės ar seminarai, nakvynė su maitinimu, sodybų priežiūra (aplinkos, sodo, daržo, gyvulių, derliaus paruošimo ir kt.) ir t.t. Tačiau ūkio veiklos diversifikacija nebūtinai gali sukurti papildomą vertę, nes smulkiame ar šeimos ūkyje dažniausiai dirba šeimos, kurios nėra gausios, nariai, ir jie negali suspėti auginti, perdirbti ir parduoti bei teikti papildomas paslaugas. Šalutinėmis veiklomis gali užsiimti tokie ūkiai, kurių veikla yra stipriai veikiama metų laikų (prieskonių, vaistažolių, uogų, vaisių, daržovių, grūdinių ar pluoštinių kultūrų ir biokuro auginimas ir kt.). Ūkiai, užsiimantys pienininkyste, gyvulininkyste ar auginantys kokius kitus

ūkinis gyvūnus, turi žymiai mažiau laiko papildomai veiklai, todėl jiems pridėtinę vertę sukurtų produkcijos gamyba bei realizavimas. Norint paruošti aukštos kokybės produktus, galinčius sėkmingai konkuruoti su didžiųjų gamintojų produkcija, ypač pasiūlos pastovumo ir kainos patrauklumo atžvilgiu, reikia, kad smulkūs gamintojai pastoviai galėtų tiekti rinkai standartizuotus ir saugius gaminius, kuriuos pirkėjai lengvai atpažintų iš bendro prekės ženklo.

Tam, kad smulkūs ir šeimų ūkiai teisingai pasirinktų sau tinkamą naują veiklą ar veiklas, reikia ūkiui teisingai įvertinti: paklausą – ar rinka reikia tokio produkto / paslaugų; turimos žemės galimybes – ar ji tinkama planuojamai naujai veiklai; ūkininko šeimos įgūdžius – ar visi ūkio veikloje dalyvaujantys asmenys turi reikiamus įgūdžius ir patirtį, būtinus naujai veiklai; ir motyvaciją – ar visi ūkio veikloje dalyvaujantys asmenys turi pakankamai motyvacijos naujai veiklai.

Struktūrizuotas kontrolinių klausimų sąrašas padėtų lengviau ir greičiau identifikuoti ar norai atitinka galimybes bei rinkos poreikius ir ar nauja veikla bus pelninga. Rekomenduojama naujas veiklas gerai išanalizuoti, prieš jas įdiegiant, t.y. sudaryti verslo planą, jį įvertinti ir detalai numatyti įgyvendinimo etapus. Jei yra būtina, numatyti apmokymus ūkio veikloje dalyvaujantiems asmenims. Reikia pastebėti, jog planuojant pajamas reikia atsižvelgti į ES subsidijas, tačiau ilgalaikiai perspektyvai patartina naują veiklą suplanuoti atsižvelgiant į rinkos realijas ir tendencijas, kad ūkis netaptų finansiškai pilnai priklausomas nuo vietinės ir ES politikos.

ES jau strateginiame lygmenyje apsisprendė, jog smulkių ir šeimų ūkių išsaugojimas yra gyvybiškai būtinas ne tik kaimo vietovėms, bet ir visai Europai, ir 2014-2020 metų laikotarpiui numatyta finansinė parama yra gera pradžia. Tačiau tik kompleksinė pagalba smulkiems žemės ūkio subjektams padės išspręsti jų problemas ir garantuos ne tik šių ūkių išlikimą, bet ir kaimo vietovių gyvybingumą, tautinio paveldo ir tradicijų išsaugojimą, bet ir garantuos šių vietovių verslumą ir finansinę nepriklausomybę. Todėl vien finansinės paramos negana. Kadangi įvairios kooperacijos bei partnerystės formos įvairiose ES šalyse plėtojamos mažiau ar daugiau sėkmingiau, tai reikia ieškoti naujų būdų, kurie padėtų smulkius žemės ūkio subjektus jungtis ir kooperuotis bent tam tikruose etapuose, išsaugant savo ūkių savarankiškumą ir minimizuojant įvairią riziką dėl pasitikėjimo stokos. Kompleksinė parama, išskaidyta į prekės ženklo, centralizuotos gamybos vietas, apskrities ar rajono logistikos centro, elektroninės duomenų bazės – parduotuvės etapus bei įvairialypiai finansavimo modeliai, rizikos visumą nuimtų nuo smulkaus ūkio subjekto pečių, išskaidytų ją visiems šios grandinės dalyviams ir kaimo vietovių gyventojams leistų pasirinkti, kiek įsitraukti į kompleksinę veiklą, kiek rizikos prisiimti, kokius sprendimus daryti pačiam, o ką perduoti profesionalams.

4.1. Interviu apžvalga

Darbo autorius apklausė devynis Mažeikių rajono ūkininkus, kurie save laiko smulkiais ir itin smulkiais ūkininkais, nepriklausomai nuo jų turimos žemės bei EDV, vieni jų vykdo mišrią veiklą (t.y. auginą ūkinius gyvūnus, grūdus, vaisius, uogas, daržoves ir kt.), kiti vykdo kažkurią vieną veiklą (augina avis, paukščius, karves, grūdus, uogas ir kt.) Reikia pastebėti, jog apklausti ūkininkai save laiko smulkiais dėl mažų pajamų, gaunamų iš savo veiklos, kuri dauguma atveju yra visiškai nepelninga, bei nedidelių ES išmokų, nes 90 proc. apklaustųjų žemės ūkio veikla yra papildoma veikla. Interviu dalyviai buvo supažinti su šio darbo problematika. Interviu tikslas buvo sužinoti kokias problemas ir trikdžius įvardija patys smulkūs žemės ūkio verslo subjektai, ar jiems užtenka skiriamo dėmesio ir paramos, kokias jie turi idėjas ir pasiūlymus savo konkurencingumui padidinti, kokios priemonės padėtų išsaugoti Lietuvos kaimiškas vietas ir padidintų jų gyvybingumą. Didžioji dauguma dalyvavusių interviu pripažino, jog pagrindinė problema yra produkcijos realizavimas už teisingą rinkos kainą, t.y. dauguma jų yra priversti savo užaugintą produkciją parduoti kaip žaliavas už labai žemą kainą. Interviu dalyviai puikiai suvokia, kad būnant tik regioniniais žaliavų tiekėjais jie yra itin nekonkurencingi net ir tame pačiame regione, nebent jei yra auginama reti gyvūnai ar kultūros. Smulkūs ūkininkai pageidautų turėti galimybę perdirbti savo produkciją, ypač auginantys avis, paukščius bei kitus mėšinius gyvūnus, tačiau reikalavimai, produkcijos perdirbimo vietos įsirengimui yra itin griežti, nes jiems įvykdyti reikia nemažų investicijų. Kalbintieji pripažino, jog kreiptis į kredito įstaigas jie bijo ir net neketina, nes įveikus vieną didžiausių kliūčių ir gavus lėšų, atsiranda kita problema - paruoštų produktų pardavimas. Patekti į didžiuosius prekybos tinklus neįmanoma, nes smulkus ūkininkas negali garantuoti didelio ir pastovaus produkcijos tiekimo, be to jų produkcijos savikaina yra nekonkurencinga, o pačiam pardavinėti miestelių turguose nėra kada, steigti įmonę ir samdyti darbuotoją nėra už ką, o tikimybė regioninėm parduotuvėm bandyti įsiūlyti savo produktus yra nedidelė, nes tokio tipo parduotuvės orientuojasi į žemiausias pajamas gaunančius gyventojus. Interviu dalyviai pripažino, jog jie nelabai pozityviai žiūri į kooperaciją su kitais ūkininkais, kai kurie net bijo šio bendradarbiavimo, nurodydami nepasitikėjimą kitu, kaip pagrindinę priežastį.

Darbo autorius supažindino apklaustuosius su siūlomomis smulkių žemės ūkio subjektų problemų sprendimo naujovėmis, kurios turėtų padidinti smulkių ūkininkų konkurencingumą ne tik Lietuvos, bet ES rinkoje. Autorius detaliai atskleidė naujo bendro prekės ženklo, leisiančio gaminti standartizuotą vienodos kokybės ir saugią produkciją, esmę, kuri daugeliui gamintojų skirtinguose Lietuvos regionuose liestų gaminti standartizuotos kokybės ir saugius produktus. Tokius produktus neturėtų būti sunku parduoti ir tiekti net ir didiesiems prekybos tinklams. Interviu dalyvius ypač sudomino centralizuotų gamybos vietų ir logistikos centrų idėja. Iš pradžių dauguma nesuprato tokių vietų naudos, tačiau detaliau paaiškinus, juos sužavėjo galimybė regionuose turėti galimybę realizuoti savo

produkciją, kaip žaliavas arba ją perdirbus, už rinkos kainą. Suprantama, lengviausiai ir greičiausiai yra prieinama viena iš naujovių – tai bendra elektroninė duomenų bazė – parduotuvė, nes net ir garbaus amžiaus ūkininkai yra įvaldę IT technologijas ir nors nedrąsiai žiūri į apsipirkimą internetu, tačiau parduoti savo produkciją internetu jų negąsdina, nes tokia elektroninė duomenų – bazė būtų prieinama ir iš namų, saugus atsiskaitymas yra nesudėtingas, o produkcijos pristatymas – derybų klausimas tarp pirkėjo ir pardavėjo.

Interviu dalyviai mielai išbandytų siūlomas naujoves, tačiau joms sukurti ir įdiegti reikia nemažai lėšų bei LR Vyriausybės paramos.

4.2. Naujos veiklos modeliai

ES naujame 2014 – 2020 metų etape daug dėmesio skiria smulkiųjų ūkių finansavimui, skirdama lėšas įvairioms veikloms, leisiančioms pradėti ūkininkauti ar papildyti ūkio veiklą nauja veikla. Atlikta daug tyrimų, studijų, kurios rekomenduoja kaip ūkininkams peržiūrėti savo veiklą taip, kad išlikti ir būti pelningiems, o tam reikia įgyti ir buhalterijos, finansų valdymo, marketingo bei kitų žinių, būtinų pilnaverčiam dalyvavimui rinkoje. Ūkininkai, net ir diversifikavę savo veiklą, vis tik turėtų koncentruotis į tai, ką jie geriausiai moka, o pagalbines veiklas atiduoti savo srities specialistams, t.y. ūkininkai turėtų auginti, veisti, gaminti pusgaminius ar gaminius, o produkcijos reklama, pardavimu, logistika, gal būt net ir žaliavų perdirbimu bei galutinės produkcijos gamyba ir t.t. rūpintis kiti (pvz. gamybos įmonės, logistikos centrai, maisto ar ūkio produkcijos birža).

Tam, kad teisingai pasirinkti papildomas veiklas, reikia aptarti:

- Ar diversifikacija yra būtina?
- Kokius naujus produktus auginti, prekes gaminti ar paslaugas teikti? Kokia yra teisinė bazė, apribojimai, reikalavimai?
- Kaip diversifikacija gali paveikti pagrindines ūkio veiklas, pajamas, įsipareigojimus, ūkio darbuotojus (įskaitant šeimos narius)?
- Kokie yra turimi įgūdžiai ir resursai? Kokia patirtis ūkių, diversifikavusių savo veiklą?
- Ar bus reikalingos papildomos investicijos? Kokios?
- Kokios finansavimo galimybės?
- Ar nauja / papildoma veikla bus pelninga? Kokios naudos tikimasi?
- Kaip bus parduodamos naujos prekės / paslaugos?

Minėti klausimai padės suprasti realias galimybes, pasirinkti diversifikacijos kryptį bei paruošti verslo planą. Reikia pastebėti, jog naujų veiklų pasirinkimas yra sąlyginai apribotas dėl dirbamos žemės kokybinių parametrų, ūkio geografinės padėties, esamos infrastruktūros bei regiono socialinės būklės ir kultūrinės aplinkos bei tradicijų. Kadangi Lietuvoje vis dar didžioji gyventojų dalis gyvena rajonų miesteliuose, gyvenvietėse ar kaime, o dėl didžiulės emigracijos dauguma jaunų darbingų

amžiaus žmonių emigravo į miestus arba į kitas ES šalis, tai smulkūs ūkininkai bus priversti jungtis į kooperatyvus arba ieškoti įvairių partnerystės būdų. Partnerystė bei kooperacija gali padėti diversifikuoti savo veiklą, sumažinti kaštus bei padidinti konkurencingumą rinkoje. Tačiau, kaip rodo praktika, kooperacija kol kas sunkiai skinasi kelią dėl pasitikėjimo ir sąžiningumo stokos. Smulkūs ūkininkai galės patenkinti rinkos poreikius tik kartu susitelkę visuose žemės ūkio produkcijos auginimo, ruošimo ir gaminių gamybos bei platinimo etapuose, nes orientavimasis vien tik į žaliavų pardavimą pelno neatneša, subsidijos yra sunkiai prognozuojamos ilgalaikiai perspektyvai, o investicijų atsiperkamumo laikotarpis yra labai ilgas, be to bankai nenoriai teikia kreditus smulkiajam verslui. Minėti faktoriai ir smulkių ūkių negalėjimas tiekti rinkai pastovius produktų ir produkcijos kiekius, kurių kokybė būtų nekintama ir pažįstama pirkėjui, dramatiškai sumažina tokių ūkių konkurencines galimybes ir negarantuoja ne tik pelno, bet ir pastovių pajamų iš žemės ūkio veiklos. Todėl partnerystė bei kooperacija padėtų smulkiem ūkininkam iš žaliavų tiekėjų, tapti ir žaliavų perdirbėjais bei galutinės produkcijos gamintojais ir tiekėjais. Bendrų gamybinių įmonių bei logistikos centrų įsteigimas šalies apskrityse, atgaivintų kaimo vietoves ne tik naujų darbo vietų sukūrimu bei kitų, papildomų verslų susikūrinu, bet tuo pačiu ir parodytų, kad žemės ūkio veiklos rezultatas - ne tik pigios žaliavos, bet ir aukštos kokybės gaminiai, galintys puikiai konkuruoti tiek su vietos didžiųjų gamintojų, tiek su ES bei kitų šalių gamintojų produkcija.

Norint gaminti aukštos kokybės gaminius, kurie rinkoje būtų atpažįstami ir prieinami, reikia sukurti naują prekės ženklą, kuris padėtų pirkėjams suprasti, kad šio ženklo gaminiai pagaminti sertifikuotose gamybos įmonėse pagal standartizuotas receptūras ir technologijas, iš žaliavų, užaugintų bei paruoštų smulkiuose ūkiuose, ir yra tiek pat saugūs, kaip ir gaminiai, pagaminti didžiųjų pramonės gamintojų. Pristatant naują prekės ženklą vartotojams, reikėtų atkreipti jų dėmesį į tai, kad pirkdami šio ženklo gaminius, jie remia smulkius ir šeimų ūkius, jų kooperatyvus bei bendras įmones, padeda išlaikyti kaimo vietovėse naujai sukurtas darbo vietas, išlaikydami šias vietas gyvybingomis, rūpinasi šalies gamta ir ekologija, nes tokius pačius gaminius vartotojai gali įsigyti savo pamėgtose prekybos vietose už itin patrauklią kainą, kadangi standartizuoti gaminiai bus tiekiami iš arčiausiai esančių ūkių, gamybos įmonių ir logistikos centrų. Tokiu būdu galutinio produkto kaina būtų konkurencinga, nes visos grandinės „nuo žemės iki šakutės“ dalyviai būtų geografiškai netoli vienas nuo kito nutolę.

Viena iš dažniausiai pasitaikančių smulkių augintojų bei gamintojų problemų yra savalaikis produkcijos realizavimas. Šiuo metu pagrindinės pardavimo vietos yra vietiniai turgūs ir turgeliai, įvairios mugės bei renginiai, ekologiško maisto parduotuvės bei internetinės parduotuvės. Tačiau turgeliai ar mugės nuolat nevyksta, internetinė prekyba dar vis daugumai nėra patraukli ir prekių siuntimas kainuoja nemažai, o ir dauguma pirkėjų mieliau renkasi didžiuosius prekybos centrus, kuriuose visada galima nusipirkti gaminių su nuolaida, nes kokybė ir pagaminimo vieta kol kas nėra

lemiamas faktorius renkantis prekes. Todėl smulkiesiems augintojams ir gamintojams reikia padėti realizuoti savo žaliavas bei gaminius per profesionaliai organizuotus apskričių logistikos centrus bei centralizuotą elektroninę duomenų bazę – parduotuvę. Logistikos centrai padėtų rinkti informaciją apie smulkius augintojus, gamintojus bei įvairių paslaugų teikėjus, kaupytų ir rūšiuotų informaciją duomenų bazėje. Tokiu būdu pirkėjai lengviau rastų pardavėjus ir paslaugų teikėjus, esančius arčiausiai namų, todėl greičiausiai ir už geriausią kainą jiems būtų prieinamos prekės ir paslaugos, be to jie galėtų atlikti duomenų rūšiavimą ir palyginimą pagal įvairius kriterijus, atsekti prekių ir paslaugų visos grandinės dalyvius (augintojus, gamintojus ir t.t.), palikti savo atsiliepimus bei juos reitinguoti. Vėliau, šiuos duomenis išanalizavus, prekių gamintojams ir paslaugų teikėjams būtų lengviau orientuotis rinkos paklausoje bei kainodaroje. Be to, šią duomenų bazę galima būtų išplėsti į visas ES šalis, tokiu būdu įtraukiant smulkius ūkius bei įvairių prekių gamintojus ir paslaugų tiekėjus iš visos Europos kaimo vietovių. Informacijos keitimasis ES lygiu leistų surinkti duomenis apie unikalius bei nykstančius gaminius, tradicinius amatus ir kitas veiklas, leistų prekių ir paslaugų vartotojams įtraukti mažiau lankomas vietas į savo kelionių maršrutus ir tokiu būdu padėtų vietos smulkiems ūkiams praplėsti savo pajamų šaltinius.

Logistikos centrų pagrindinis tikslas – padėti smulkiems ūkiams parduoti savo žaliavas, gaminius ir paslaugas greičiausiai ir už geriausią kainą bei pristatyti juos pirkėjams. Jei bus unikalių gaminių, kuriems pasiūla viršys paklausą, logistikos centrai per elektroninę duomenų bazę galės organizuoti aukcionus, kad gauti geriausią kainą. Taip pat viena iš šių centrų užduočių būtų padėti kaimo vietovėse esantiems žmonėms įvertinti savo galimybes pradėti verslą arba pertvarkyti esamą, paruošti realius verslo planus bei surasti palankiausią finansavimą. Visas paslaugas centrai galės teikti tiek tiesiogiai, tiek nuotoliniu būdu interneto pagalba. Visos paslaugos bus standartizuotos ir pildomos per elektroninę duomenų bazę, todėl žmogiškasis faktorius turės nedidelės įtakos kaimo vietovės gyventojų apsisprendime ir pasirinkime, t.y. centro darbuotojai konsultuos, o sprendimus turės priimti pats augintojas, gamintojas ar paslaugų teikėjas. Tam, kad elektroninė duomenų bazė ir logistikos centrai vykdytų savo misiją teisingai, reikės valdžios paramos, tiek vietinės, tiek ES. Kadangi visoje ES smulkūs ir šeimos ūkiai bei kaimo vietovių gyventojai turi tas pačias problemas, tai vertėtų tokią sistemą diegti visoje ES, nes lengviau būtų galima gauti finansavimą ir profesionalią pagalbą. Vėliau, diegiant logistikos centrus bei centralizuotas gamybos įmones apskrityse, galima pritraukti ir privatų kapitalą per įvairias investavimo formas.

Taigi, norint, kad smulkūs žemės ūkio subjektai galėtų patys išsilaikyti ir išlikti ateityje, reikia, kad jie galėtų auginti, perdirbti žaliavas bei gaminti įvairius gaminius ir juos pelningai parduoti. Teisingai įvertinę savo gebėjimus, kompetencijas ir galimybes, kaimo vietovių gyventojai galėtų užsiimti ir kita nauja ne žemės ūkio veikla, kuri duotų papildomą užimtumą ir pajamas, skatintų

socialinę įtrauktį, skurdo mažinimą pagyvintų patį ūkį bei kaimo vietovę ir padidintų ekonominę plėtrą kaimo vietovėse.

4.2.1. Naujas bendras prekės ženklas Lietuvoje ir ES

Smulkūs ūkiai, norėdami išlikti gyvybingais ilgalaikėje perspektyvoje bei pagerinti savo veiklos finansinius rezultatus – turėti stabilias pajamas ir nors minimalų pelną, yra priversti ieškoti įvairių būdų. Akivaizdu, kad be valstybinės ir ES paramos, tai bus neįmanoma, nes didžioji dalis finansinės ES paramos atitenka didiesiems ūkiams, kuriems ir realizuoti savo produkciją yra žymiai lengviau dėl didelių kiekių ir žemesnės kainos. Dauguma mokslinių tyrimų bei ekspertų rekomenduoja smulkiems žemės ūkio verslo subjektams imtis produktų gamybos, t.y. nebebūti vien tik žaliavų augintojais ir pardavėjais, o ūkiui pridėtinę vertę sukurti gaminant produktus iš savų žaliavų ir juos parduoti rinkoje. Nemaža dalis smulkių ūkių nuo seno ruošia įvairius gaminius iš savų žaliavų ir kaip rodo statistiniai duomenys bei ūkių finansinė būklė ši praktika jų negelbsti dėl eilės priežasčių:

- dideli gamybos kaštai,
- maža produkcijos išeiga,
- nėra tinkamų sandėliavimo sąlygų (žaliavų ir produkcijos),
- trūksta pastovumo kokybėje ir kiekybėje,
- nežinomi gamintojai,
- nepasitikėjimas žaliavų ir produktų saugumu,
- neaiški kainodara ir kt.

Norint smulkius žemės ūkio subjektus įtraukti į pastovų gamybos procesą, garantuojantį patikrintą kokybę ir saugą visuose gamybos etapuose, reikia sukurti bendrą (vieningą) prekės ženklą, kuriuo galėtų naudotis visi norintys užsiimti gamyba kaimo vietovių gyventojai. Prekės ženklo pavadinime galėtų atsispindėti pagaminimo šalis, regionas ar vietovė, pvz. „Pagaminta Lietuvos kaime“, „Pagaminta Lietuvos ūkyje“, „Pagaminta Žemaitijoje“, „Pagaminta Žemaitijos kaime“ ir t.t. Prekės ženklas garantuotų pirkėjams, jog:

- žaliavos ir produkcija yra kokybiški ir saugūs bei atitinka nustatytus standartus;
- gaminių receptūros yra aprašytos ir aiškios;
- technologinis procesas yra standartizuotas ir atitinka visus savo srities reikalavimus (pvz. maisto saugos);
- gamybos procese naudojama įranga ir darbo priemonės yra sertifikuoti;
- personalas yra apmokytas arba savo srities profesionalai.

Prekės ženklas galėtų būti naudojamas visų ekonominių veiklų, vykdomų registruotose žemės ūkio valdose, produkcijos ženklinimui, o papildoma informacija nurodytų tikslią gamybos vietą, gamintojus ir iš kieno žaliavų yra pagamintas produktas. Tokiu būdu, pirkėjas galėtų lengvai atsekti visus tiesiogiai ir netiesiogiai produkto gamyboje dalyvavusius asmenis/ūkius/įmones bei turėti galimybę patikrinti žaliavų kokybę ir kilmę. Reikia pastebėti, jog skirtingoms ekonominėms veikloms reikalavimai gali šiek tiek skirtis, pvz. vienas šeimos ūkis veisia avis ir suverpę siūlus iš nukirptos vilnos, namie virbalais mezga kojines, kurias vėliau ženklina prekės ženklu „Pagaminta Žemaitijos kaime“, o kitas šeimos ūkis laiko melžiamas ožkas ir gamina ožkų pieno brandintus sūrius, kuriuos ženklina analogiškai. Jei kojines galima megzti bet kur, tai ožkų melžimui, sūrių gamybai ir brandinimui yra keliami tam tikri reikalavimai, t.y. pieną laikyti ir perdirbti negalima bet kur ir bet kaip. Todėl ši šeima turi dvi galimybes – įsirengti mini gamybines patalpas savo ūkyje arba naudotis centralizuotos gamybos vietos paslaugomis. Tačiau abu gamintojai turi aprašyti savo žaliavas, produktus, jų gamybos technologiją arba pasinaudoti gamybos įmonės turima duomenų baze. Tai būtina, kad galutinis vartotojas žinotų, jog tam tikro pavadinimo gaminyje pažymėtas prekės ženklu „Pagaminta Žemaitijos kaime“ atitinka patvirtintą technologinį procesą, receptūrą ir yra nekintamos kokybės, t.y. brandintas ožkų pieno sūris pavadinimu „BOS“ bus vienodos kokybės, nepriklausomai nuo pagaminimo vietovės – kokio Žemaitijos ar Aukštaitijos kaimo. Taigi bendro prekės ženklo valdytojas turėtų visą informaciją apie gaminius, jų gamybos technologijas, kokybę ir t.t. Gamintojai, ūkininkai ar piliečiai norintys rinkai tiekti ženklintus šiuo prekės ženklu gaminius, turėtų registruoti savo pavadinimą, receptūras, gamybos būdus ir technologijas. Bendriniai gaminiai galėtų būti gaminami bet kurio pageidaujancio asmens ar ūkio, o unikalūs – pagal susitarimą, t.y. jei unikalų gaminį registravęs asmuo nori būti vieninteliu šio produkto gamintoju, tai jis ir neduos sutikimo kitiems gaminti tą patį produktą pagal jo receptūrą ir gamybos technologiją. Tokia procedūra kažkiek būtų panaši į patento įsigijimą, tačiau formaliai žymiai paprastesnė ir pigesnė.

Vienas iš pagrindinių pageidavimų / reikalavimų, jei gamybos technologija leistų, būtų, jog visi produkto gamybos dalyviai turėtų būti geografiškai per daug nenutolę vienas nuo kito. Tai dėl kelių priežasčių: trumpinant žaliavų „kelionę“ iki gamybos vietos darbu yra aprūpinami to rajono / apskrities kaimo vietovių gyventojai, didesnė tikimybė sumažinti produkto savikainą, užtikrinama lengvesnė ir greitesnė žaliavų kokybės kontrolė, skatinamas visų kaimo vietovių ekonominis ir socialinis gyvybingumas, didėtų gyventojų užimtumas ir mažėtų bedarbių, savivaldybių biudžetai surinktų daugiau mokesčių ir rinkliavų.

Vėliau, tokį prekės ženklą galima būtų įvesti į visą ES rinką elektroninės duomenų bazės – parduotuvės pagalba. Smulkūs žemės ūkio subjektai galėtų keistis savo patirtimi, informacija, naujovėmis, gaminių paklausos ir pasiūlos subtilybėmis, praplėsti savo gaminių asortimentą Europos gamintojų produkcijos analogais bei užsiimti prekių importu ir eksportu.

4.2.2. Centralizuotos gamybos vietos ir logistikos centrai

Kaip jau buvo minėta vien tik bendras prekės ženklas smulkių žemės ūkio subjektų problemų neišspręs ir negarantuos stabilų pajamų ir pelno ilgalaikėje perspektyvoje. Antras elementas būtų centralizuotos žaliavų perdirbimo vietos (cechai, centrai, įmonės) bei logistikos centrai, padėsiantys nupirkti / parduoti žaliavas bei realizuoti gaminius už geriausią kainą ir palankiausiomis sąlygomis.

Tam tikros žemės ūkio produkcijos perdirbimas reikalauja tam tikrų sąlygų, todėl dauguma ūkininkų parduota savo ūkio produkciją kaip žaliavas (grūdinės kultūros, ūkiniai gyvūnai skerdimui ar skerdiena, pienas, daržovės, vaisiai, vilna ir t.t.). Tyrimais įrodyta, jog žaliavos gamintojai gauna mažiausią pelno dalį, nes didžioji dalis nusėda tarpininkų arba perdirbėjų bei galutinių realizuotojų rankose. Todėl ir 2014-2020 m. laikotarpio ES finansinė parama yra orientuojama į papildomos ar naujos veiklos finansavimą, leisiantį ne tik parplėsti žemės ūkio subjektui savo veiklą, bet ir padėsianti didesnę dalį pelno pasilikti sau. Reikia pastebėti, kad numatytos paramos aprašymai yra itin sudėtingi, painūs bei lydimi aibės apribojimų, pvz. parama priemonei „Žemės ūkio ir maisto produktų kokybės schemos (17 str.)“, kurios:

- prioritetas yra „Skatinti maisto grandinės organizavimą ir rizikos valdymą žemės ūkyje“,
 - jos tikslinė sritis yra „Geresnis pirminės žemės ūkio produkcijos gamintojų į maisto grandinę integravimas“, o
 - veikla „Pirminės žemės ūkio produkcijos gamintojų integravimas į maisto grandinę per paramą kokybės schemoms, vietinių rinkų skatinimą, horizontaliąją ir vertikaliosią kooperaciją, naujas prekybos ir bendradarbiavimo galimybes, trumpo aprūpinimo grandinės plėtrą ir gamintojų grupių įsikūrimą“

Taigi, remiama sritis yra žemės ūkio produktų gamyba. Yra nurodyta kas gali būti pareiškėju, kokie yra tinkamumo kriterijai ir tinkamos finansuoti programos išlaidos. O maksimali paramos suma tik 3,000 Eur ir laikotarpis ne ilgiau kaip 5 metai. Perskaičius net ir šį trumpą paramos aprašymą yra neaišku, ką galima gaminti, nes tinkamumo kriterijus mini, jog „Pareiškėjo gaminama produkcija ir (arba) jos gamybos procesas turi būti sertifikuotas ir (arba) kontroliuojamas ŽŪM paskirtos nepriklausomos sertifikavimo arba kontrolės institucijos“.

Kaip rodo statistiniai duomenys vidutinis Lietuvos ūkininko amžius yra virš 50 metų, todėl didžioji dalis smulkių ir šeimos ūkių net nesikreipia dėl ES paramos verslo plėtimui ar vystymui, o pasitenkina išmokomis už pasėlius, ūkinius gyvūnus bei kitomis aiškėmis ir paprastomis išmokomis. Be to 3,000 Eurų paramos pradėti žemės ūkio produktų gamybą daugeliui atvejų yra per maža suma, net jei ūkininkas turės tinkamas patalpas, tai šios sumos neužteks mažo pajėgumo naudotam

pramoniniam įrengimui nusipirkti, o, kad parama galima būtų pasinaudoti reikia ir verslo plano. Dalyvauti keliose finansavimo priemonėse gali būti sudėtinga arba neįmanoma. Todėl smulkūs žemės ūkio subjektai dažniausiai ir lieka visų paramų užribyje, nes paramos gavimas negarantuoja, kad verslas pavyks ir bus sėkmingas ne tik visą paramos laikotarpį, bet ir vėliau. Todėl galimybė pasinaudoti gamybos įmonių paslaugomis smulkiems ūkininkams būtų žymiai patogesnė ir lengviau prieinama, nei kiekvienam įsirenginėti po gamybos vietą. Pvz. vienam kaime yra 20 šeimų ūkių ir visi jie laiko po 2 melžiamas karves. Pieno supirkimo kainos yra itin žemos, arba ne visi ūkininkai moka ar gali perdirbti pieną ir pagaminti pieno produktus. Todėl jiems labiau apsimokėtų savo pieną atiduoti perdirbti ir atgal pasiimti profesionaliai pagamintus pieno produktus.

Galimi du variantai: pagal ekonominių veiklų koncentraciją įrengti perdirbimo ir gamybos įmones arba pasinaudoti jau esamų paslaugomis, pagal paslaugų teikimo sutartis. Iš pradžių, išanalizavus ūkininkų ūkių registrą, galima sudaryti ekonominių veiklų žemėlapi, kuris leistų suvokti kokių perdirbimo paslaugų smulkiems ūkininkams trūksta. Po to derėtų apklausti smulkius žemės ūkio verslo subjektus bei kaimo vietovių gyventojus, turinčius žemės ūkio paskirties žemės, kokių paslaugų jiems reikėtų, norint perdirbti savo užaugintą produkciją. Nustačius perdirbimo ir gamybos paslaugų poreikį kaimo vietovėse ir identifikavus įmones, kurios galėtų suteikti šias paslaugas, galima būtų nustatyti trūkstamus gamybinius pajėgumus. Norint sudominti jau esamas gamybinės įmonės teikti perdirbimo paslaugas smulkiems ūkininkams, galima būtų pasiūlyti ES fondų paramą, atsižvelgiant į paslaugų poreikį ir perdirbimo įmonių koncentraciją savivaldybėje ir (ar) apskrityje. Tokiu būdu įsijungtų reguliacijos mechanizmas, kuris pristabdytų itin didelių įmonių plėtrą ES paramos sąskaita ir leistų mažoms įmonėms praplėsti savo gamybą ir įsisavinti ES paramą. Perdirbimo ir gamybos įmonės galėtų pasiūlyti savo receptus, perdirbimo ir gamybos technologijas arba galėtų, jei jų specifika leistų, gaminti pagal užsakovo receptą / technologiją. Perdirbimo ir gamybos įmonės turėtų pridėtinę vertę ir nemokamą reklamą, nes naujame prekės ženkle „Pagaminta Žemaitijos kaime“ būtų gamintojo rekvizitai.

Antruoju atveju, jei savivaldybėje ar apskrityje nebūtų reikiamo perdirbėjo / gamintojo, galima būtų, pasitelkus ES finansavimą ir (ar) privatų kapitalą įsteigti reikiamą perdirbimo įmonę. Tokiu atveju galima netgi įkurti darbo vietas, aprūpintas visomis būtinomis darbo priemonėmis ir įranga, kur ūkininkas, jo šeimos nariai ar kaimo vietovės gyventojas, turintis reikiamus įgūdžius ir kompetencijas, už tam tikrą mokestį gali pats perdirbti žaliavas ir pagaminti norimą produkciją. Tačiau tokių darbo vietų įrengimas priklausytų nuo poreikio ir kompetencijų.

Trečiasis šios grandinės elementas būtų logistikos centrai. Juos reikėtų steigti apskrityse, tačiau mažesnių padalinių galėtų būti ir savivaldybėse ar seniūnijose, priklausomai nuo ūkinės-gamybinės veiklos gausos ir intensyvumo. Logistikos centrų vaidmuo būtų itin svarbus, nes jie teiktų žmonėms, norintiems pradėti veiklą kaimo vietovėje, norintiems pertvarkyti jau esamą veiklą ar papildyti ją

naujomis veiklomis, konsultacijas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, ši pradinė pagalba būtų struktūrizuota ir susisteminta, kad žmogiškasis faktorius (konsultanto subjektyvi nuomonė ar asmeninis interesas) nenulemtų pasirinkimo. Didžiąją dalį pagalbos būtų galima gauti nuotoliniu būdu, t.y. interneto pagalba:

- ✓ užpildyti kontrolinių klausimų sąrašus,
- ✓ gauti pirminę konkretaus sklypo ūkio paskirties žemės dirvožemio cheminę analizę, leisiančią identifikuoti rekomenduojamas žemės ūkio veiklas;
- ✓ pateikti reikiamus dokumentus,
- ✓ užpildyti pirminį (bandomąjį) verslo planą pageidaujamai veiklai, kuris, atsižvelgus į situaciją rinkoje ir prognozes, sumodeliuotų pesimistinį ir optimistinį scenarijus,
- ✓ galima būtų gauti informaciją apie pasiūlą ir paklausą,
- ✓ galima būtų gauti informaciją apie perdirbėjus ir produktų gamintojus, asortimentą bei įkainius,
- ✓ gauti informaciją apie rekomenduojamus finansavimo šaltinius,
- ✓ įspėjimus apie galimas problemas, nuostolius bei riziką,
- ✓ rekomendacijas mokymams, papildomoms veikloms, atsižvelgus į pareiškėjo įgūdžius ir kompetencijas,
- ✓ ir kita.

Gavus pirminius rezultatus ir rekomendacijas, pareiškėjas galėtų pasikalbėti su logistikos centro konsultantu atvykęs į centrą arba nuotoliniu būdu (Skype, Viber ar kitų nemokamų programų pagalba) ir peržvelgti pirminius rezultatus. Jei pareiškėją tenkina pirminės rekomendacijos ir konsultanto paaiškinimai, jis gali prašyti konsultacijos dėl finansavimo galimybių bei verslo plano detalaus įgyvendinimo etapų. Pareiškėjui galutinai apsisprendus ir pasirinkus finansavimo šaltinį, jis gauną detalizuotą verslo įgyvendinimo etapų aprašą, kuriame nurodytos galimos problemos bei jų sprendimo būdai. Taigi viena iš logistikos centro užduočių yra padėti kaimo vietovės gyventojui tikroviškai įvertinti savo galimybes ir pasirinkti naują ar papildomą veiklą, bei įveikti visus formalumus paprastai ir greitai.

Kita šio centro užduotis – kaimo vietovėse veikiantiems smulkiems žemės ūkio subjektams bei asmenims, užsiimantiems įvairiomis veiklomis (žemės ir ne žemės ūkio veiklomis), padėti parduoti savo žaliavas, produktus ir paslaugas kuo greičiau ir už kuo geresnę kainą, organizuojant sandorių sudarymą ir dokumentų tvarkymą (brokerio paslaugos) bei prekių pristatymą (transportavimo paslaugos). Šiuo atveju, analogiškai, paslaugos gali būti teikiamos nuotoliniu būdu, tos pačios duomenų bazės pagalba. Logistikos centras, turėdamas duomenis apie augintojus, perdirbėjus, gamintojus bei įvairių paslaugų teikėjus, gali identifikuoti trumpiausią grandinę (nuo ūkio iki galutinio vartotojo namų ar šakutės), sutaupydamas visų dalyvių laiką ir minimizuodamas kaštus.

Taigi logistikos centras atliktų konsultanto, brokerio ir koordinatoriaus darbą, eliminuodamas žaliavų ir produkcijos tarpinius transportavimus bei sandėliavimus, parinkdamas arčiausiai vienas kito esančius pardavėjus ir pirkėjus. Šiuolaikinės technologijos leidžia visas procedūras ir paslaugas atlikti greitai, atliekant informacijos ir dokumentų kaupimą bei rūšiavimą nuo pat idėjos užgimimo pradžios. Tam, kad šis procesas vyktų sklandžiai nuo pat pradžių, logistikos centrams reikia pagalbinio instrumento, apjungiančio visus procesus ir jų dalyvius į bendrą elektroninę duomenų bazę, kuri vėliau galėtų apjungti ir visų ES šalių kaimo vietovių augintojus, gamintojus bei perdirbėjus.

4.2.3. Bendra elektroninė duomenų bazė – parduotuvė

Bendra elektroninė duomenų bazė (programinė įranga pvz. „Kaimas“) galėtų būti kuriama jau egzistuojančių registų ir informacinių sistemų pagrindu: ūkininkų ūkių, žemės ūkio ir kaimo verslo, traktorių, savaeigių ir žemės ūkio mašinų ir jų priekabų, ūkinių gyvūnų, paraiškų priėmimo, žemės ūkio ir maisto produktų rinkos, veislinių gyvulių, pieno gamybos kvotų ir kt., nes pagrindinė informacija ir statistiniai duomenys jau yra surinkti, įvesti ir apdoroti. Tačiau, kol kas šie duomenys yra naudojami tik informaciniais tikslais – ruošiant pranešimus ar ataskaitas, analizuojant praėjusius laikotarpius, prognozuojant būsimų laikotarpių žemės ūkio veiklų rezultatus. Informacija tampa nenaudinga, kai ji pavirsta statistiniais duomenimis už praėjusį laikotarpį. Savalaikis teisingos ir pilnos informacijos prieinamumas gali sukurti pridedamąją vertę įvairiems verslams kaimo vietovėse. T.y. smulkus ūkininkas iš Žemaitijos kaimo A ir pats žino jog turi traktorių. Jis taip pat žino, kokią žemės ūkio techniką turi jo kaimynai ir kiti to paties kaimo gyventojai. Tačiau, nei jis, nei jo kaimynai gali nežinoti arba žinoti tik iš dalies, kokią žemės ūkio techniką turi netoliese esančių kaimų B, C ir D gyventojai bei ūkininkai. Taigi, Žemaitijos kaimo A gyventojas norėdamas savo veiklą papildyti nauja veikla arba pradėti visiškai naują veiklą, po registracijos logistikos centre, rekomendacijose rastą informaciją apie galimas žemės ūkio technikos nuomos ar įvairias kitas paslaugas, teikiamas artimiausiai esančių tos vietovės gyventojų. Tokiu būdu, investicijas galima būtų minimizuoti ir garantuoti, jog brangios technikos bei įrangos pasiskirstymas kaimo vietovėse būtų tolygesnis, pvz. Žemaitijos kaime A yra 5 gyventojai, kurie gavo ES paramą ir turi nusipirkę naujus traktorius. Traktoriai nauji, o padargai - seni, arba jų visai nėra. Todėl, informacijos dalijimasis prieš įsigyjant visiems to paties kaimo ūkininkams brangią žemės ūkio techniką, leistų racionaliau bei lanksčiau panaudoti ES paramą, tolygiau paskirstytų investicijas bei palaipsniui įvestų partnerystę bei kooperaciją.

Bendra duomenų bazė (programinė įranga) būtų aktyvus visų esamų ekonominių veiklų, vykdomų kaimo vietovėse, bei naujų ir būsimų veiklų pagalbininkas visiems dalyviams – pradedant žaliavų augintojais ir ruošėjais, ir baigiant galutiniu vartotoju. Bendra duomenų bazė savo koncepcija būtų panaši į ryšių su klientais valdymą (angl. CRM - customer relationship management) - tai būtų ne

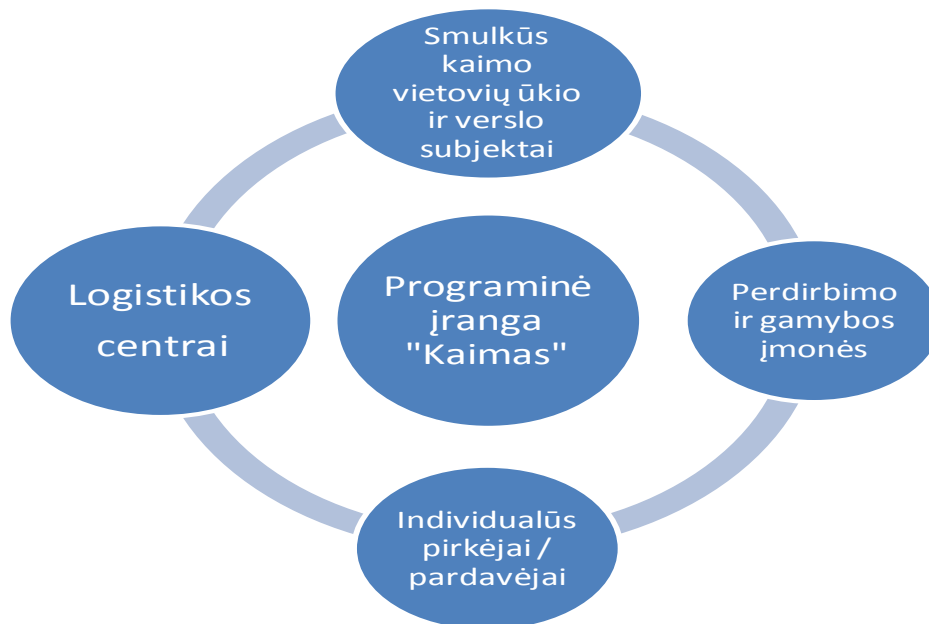
tik programinė įranga, tai viską apimanti vykdomų veiklų ir verslų valdymo strategija, kurios dėmesio centre būtų klientas – iš vienos pusės, smulkus ūkininkas ar smulkus verslininkas iš kaimo vietovės ir, iš kitos pusės, žaliavų pirkėjai ir perdirbėjai bei produkcijos pirkėjai (galutiniai vartotojai ir (arba) prekybininkai). Tam, kad abi pusės lengvai rastų viena kitą, informacijos rinkimas ir duomenų įvedimas į bazę turi būti susistemintas, t.y. teminės lentelės yra daugialypės ir sudarytos pagal aiškius kriterijus, leisiančius filtruoti bei rūšiuoti informaciją. Pvz.:

6 lentelė. Bendros duomenų bazės pirmavaizdžio algoritmas. Sudaryta darbo autoriaus.

Šalis				
pasirinkti				
LT	LV	PL	DE	ir t.t.
Apskritis				
pasirinkti				
Kauno	Vilniaus	Telšių	Klaipėdos	ir t.t.
Savivaldybė				
pasirinkti				
Kauno	Birštono	Jonavos	Kaišiadorių	ir t.t.
Seniūnija				
pasirinkti				
Centro	Žaliakalnio	Petrašiūnų	Eigulių	ir t.t.
pasirinkti				
Gyvenvietė			Kaimas	
pasirinkti				
Fizinis asmuo			Juridinis asmuo	
Vykdo registruotą veiklą				
pasirinkti				
taip			Ne	
pasirinkti				
Ekonominės veiklos rūšis				
pasirinkti				
a	b	c	d	ir t.t.

Detalus duomenų įvedimas leistų greitai sudaryti kiekvieno asmens, ūkio ar įmonės veiklos tikslų „paveikslą“, kuris leistų greitai atlikti pirminį subjekto ir jo veiklos įvertinimą. Turint bazinę informaciją apie ūkį, ūkininką, asmenį užsiimanti kuria nors ne žemės ūkio veikla, perdirbimo ir gamybos ar prekybos įmonę, galima būtų nesunkiai surasti ūkininkui žaliavų pirkėją ar perdirbėją, gamybos įmonei – ūkininkus, auginančius reikiamas žaliavas, prekybos įmonei – įvairius žaliavų, produktų, prekių gamintojus bei paslaugų teikėjus. Elektroninė duomenų bazė būtų naudinga visiems rinkos dalyviams, nes jos pagalba jie galėtų greitai vienas kitą surasti iš bet kurios Lietuvos ar ES vietos internetinės prieigos pagalba. Šiuolaikinės IT technologijos leidžia greitai ir pigiai keistis informacija, tvarkyti visą logistiką (žaliavų, produkcijos ir paslaugų planavimas), planuoti esamą ir būsimą veiklą, ieškoti klientų, sudaryti sandorius, drausti savo verslą ir t.t. Taigi bendra duomenų bazė

(programinė įranga) būtų centras, į kurį kreiptųsi visos suinteresuotos pusės abiem kryptims – norėdami atsidurti duomenų bazėje, kad kiti rinkos dalyviai juos galėtų identifikuoti ir rasti, ir norėdami gauti informaciją apie žaliavas, prekes bei paslaugas, esančias arčiausiai.

5 pav. Santykis tarp programinės įrangos ir jos vartotojų. Sudarė darbo autorius.

Sukaupus pakankamą kiekį duomenų, galima būtų duomenų bazės veiklą išplėsti – tai būtų ne tik duomenų saugykla, bet ir elektroninė parduotuvė, kurioje vieni parduotų savo produkciją, prekes ar paslaugas, o kiti jas pirktų. Dalis paslaugų būtų nemokamos, tačiau didesnę dalis paslaugų, ypač norintiems daug ir detalios informacijos, būtų mokamos. Jei programinė įranga būtų įdiegta sėkmingai ir jos veikla pasitvirtintų, ji galėtų savo veiklą išplėsti ir geografiškai.

Keletas pavyzdžių, padėsiančių iliustruoti bendros elektroninės duomenų bazės – parduotuvės veiklą:

1 pvz. Smulkus ūkininkas turi 3ha žemės, 3 melžiamas karves, 2 kiaules, 5 ėriavedes, 10 vištų, seną traktorių, plūgą, sėjamąją. Abiem yra 50 metų, pagal išsilavinimą ūkininkas yra stalius, o jo žmona – mokytoja. Abu puikiai išmano ūkio darbus ir savo specialybę. Susipažinę su naująja ES 2014-2020 m. finansavimo programa, nori savo 3ha auginti šparagines pupeles ir iš jų gaminti šaldytas pupeles arba konservus (marinuotas pupeles), nes girdėjo, kad lengva gauti finansavimą žemės produkcijos perdirbimui. Tačiau pradėjus domėtis apie finansavimo gavimą ir sužinojus, jog reikės verslo plano, kuris turės būti sėkmingai įvykdytas, nes antra dalis paramos bus išmokėta tik tuo atveju, jei veikla bus sėkminga, tapo aišku, jog vien paramos ir parašyto verslo plano neužtenka. Reikia tiksliai žinoti: ar žemė tinkama šparaginių pupelių auginimui, kokio derliaus galima tikėtis, kokių padargų ir įrangos reikės, kur šaldyti ir marinuoti surinktas pupeles, kaip dažnai tai daryti, kur sandėliuoti paruoštą produkciją, kaip ir kur, ir už kiek ją parduoti ir t.t. Iškyla aibė klausimų, į kuriuos

dar prieš pradėdant veiklą padėtų atsakyti kontrolinių klausimų algoritmai, informacija iš bendros duomenų bazės apie rinkos pasiūlą / paklausą, gamintojus, perdirbėjus ir pirkėjus, logistikos centro įvairių pakopų konsultacijos ir susisteminta informacija, padėsianti smulkiam ūkininkui apsispręsti ar jam verta imti ES paramą šparaginių pupelių auginimui ir perdirbimui. Gali būti, kad jam labiau apsimokės įrengti staliaus amato mokyklėlę ir kviesti vaikus iš darželių ir mokyklų, šeimas su vaikais, įmonių kolektyvus, turistus ir t.t. susipažinti su staliaus profesija ir pasimokyti šio amato pradmenų.

2 pvz. Jauna šeima, gyvenanti vienkiemyje ir turinti didžiulį sodą, parduoda įvairių veislių obuolius bei sodinukus. Tačiau verslas yra sezoninis, dažnai būna daug nekondicinių obuolių, norint parduoti derlių ir sodinukus tenka dažnai vykti į gretimų miestelių turgus, sandėliavimo galimybės ribotos, pelnas nedidelis, nes derlius kasmet yra kintamas. Kauna šeima, norėdama užsiimti papildoma veikla, kuri sukurtų pridėtinę vertę ir padidintų šeimos narių užimtumą, kreipiasi į logistikos centrą. Įvertinus minėtos šeimos narių kompetencijas, rinkos situaciją ir galimus finansavimo šaltinius, jiems rekomenduojama įsigyti sulčių spaudimo įrenginį, leisiantį spausti ir fasuoti sultis iš savo obuolių ir teikti šią paslaugą kitiems. Be to, sultis galima spausti iš įvairių vaisių, uogų, daržovių, ruošti jų mišinius. Taip pat, įsigijus papildomos įrangos galima ruošti iš sulčių natūralius marmeladinius saldinius. Tokiu būdu, iš elektroninės duomenų bazės gauti duomenys padeda surasti kompleksinį pasiūlymą, kaip išplėtoti savo veiklą, išvengiant didelės konkurencijos konkrečioje kaimo vietovėje ir suteikiant sau galimybę vystyti pelningą verslą.

3 pvz. Didelis prekybos tinklas nori pristatyti pirkėjams daugiau vietinės produkcijos gaminių, įskaitant šviežius vaisius, daržoves ir t.t., sumažinti pristatymo laiką, kaštus bei prekių antkainį. Jis kreipiasi į logistikos centrą ir pateikia tokį pasiūlymą, tačiau jo vienas iš pagrindinių reikalavimų yra pastovi ir nekintanti gaminių kokybė. Logistikos centras pasiūlo prekiauti bendro prekės ženklo „Pagaminta Lietuvos kaime“ gaminiais, nes jie yra pagaminti pagal standartizuotas receptūras ir technologijas, laikantis visų konkrečios pramonės reikalavimų, yra saugūs ir pagaminti iš arčiausiai pirkėjo esančių žaliavų. Be to, trumpinant logistikos grandinę, tokius pačius gaminius į kiekvieną prekybos tinklo parduotuvę galima bus pristatyti iš arčiausiai esančių gamybos vietų, taip išvengiant ilgo sandėliavimo ir transportavimo.

Bendros duomenų bazės (programinės įrangos) galimybės yra didelės ir jas nuolat galima bus papildyti ir praplėsti tiek paslaugų atžvilgiu, tiek geografiškai. Žinoma, tokios apimties programinės įrangos sukūrimui ir įdiegimui reiktų didžiulių lėšų, todėl, žvelgiant strategiškai, ją reiktų pradėti kaip ES projektą, suteiksiantį kaimo vietovių gyventojams vilčių, jog kurti pelningą verslą galima ir kaime.

4.2.4. Nauji veiklos finansavimo modeliai

Nuolatinių klientų turėjimas leistų kryptingai suplanuoti savo veiklą, pajamas bei išlaidas, įvertinti galimybę užsiimti papildoma veikla, teikti paslaugas, susijusias su jau esama veikla. Pvz. nuolatiniai klientai kiekvieną ketvirtadienį užsisako maistą iš kelių smulkių vieno kaimo ūkininkų. Veiklos pradžioje šie ūkininkai atskirai atveža maistą, vėliau, sužinoję, jog jie keletas iš tos pačios vietos veža savo produktus ten pat, susikooperuoja. Tokiu būdu jie sutaupo ir savo laiką, ir lėšas. Vėliau nuolatiniams klientams, smulkus augintojai gali pasiūlyti paruoti pusgaminius, konservus, kepinus ir t.t.

Kadangi smulkių ir šeimos ūkių yra labai daug, be to ir didelė dalis kaimo vietovių gyventojų užsiima įvairia veikla, kuri dažniausiai yra sezonine, susijusi su tam tikra specifika arba rezultate duoda daug įvairios produkcijos ir gaminių, tai stambioms finansinėms institucijoms yra neįdomu ir per daug rizikinga finansuoti tokias veiklas bei fizinius asmenis. Viena iš didžiausių kaimo vietovėse ūkininkaujančių bei įvairiais verslais užsiimančių gyventojų problema yra nuolatinis apyvartinių lėšų trūkumas. Į pagalbą galėtų ateiti smulkūs investuotojai – fiziniai asmenys, kuriems bankai siūlo itin mažus procentus už indėlius. Todėl abiem pusėms būtų įvairiapusiškai naudinga bendradarbiauti, apeinant tarpininkus – finansines institucijas.

Taigi, smulkių ūkininkų, šeimos ūkių ar kokių paslaugų teikėjų nauji finansavimo modeliai galėtų būti:

- maisto abonementai (mono produkcijos (daržovės, vaisiai, šienas, mėsa, pieno produktai, pirtis ir t.t.), įvairios produkcijos rinkinių, pusgaminių (kasdieniniai ar savaitiniai pietūs, konditerija, kulinarija), ir konservų, aplinkos tvarkymo, derliau nurinkimo ir kitų pastoviai reikalingų produktų / paslaugų);
- fizinių asmenų investicijos į ūkinius gyvūnus (pvz. fizinis asmuo nusiperka karvę, kurią augina ir visokeriopai rūpinasi kaimo vietovėje gyvenanti šeima ar smulkūs ūkininkas.. Savininkas padengia visas išlaidas, susijusias su karvės išlaikymu. Pienas ir veršis yra palūkanos nuo investuoto kapitalo), turtą, paslaugas ar veiklą, vykdomą kaimo vietovėse;
- sezoninė arba ilgalaikė daržo ar riboto dydžio sklypo nuoma fiziniams asmenims (be / su papildomoms paslaugom);
- fizinių asmenų investicijos į centralizuotus perdirbimo cechus, centrus ar gamybos įmones.

Maisto abonementai yra populiarūs ES šalyse ir po truputį plinta šviežio ir vietinio maisto entuziastų dėka. Idėja gauti šviežią maistą iš arčiausiai esančių augintojų ir gamintojų yra platinama ne tik žaliųjų, bet ir tų žmonių, kurie prašo įvertinti sunkiai dirbančiųjų triūsą kaimo vietovėse, ir jiems sumokėti teisingą kainą, o ne tą, kurią moka didieji supirkėjai. Pvz. Rumunijos Transilvanijos apylinkėse veikiantis tinklas Kalotaszego skonis kiekvieną savaitę surenka užsakymus iš mieste

gyvenančių pirkėjų. Surūšiuojant užsakymus ir suskaičiuojant kiek ir ko reikės nupirkti, po poros dienų jie vyksta į arčiausiai esantį ūkininkų turgų. Apžiūrėjus kuo ūkininkai prekiauja, sužinojus kainas, jie iš visų pardavėjų proporcingai nuperka reikiamą kiekį produktų ir gaminių. Po turkaus, pirkinius išrūšiuoja pagal užsakymus ir pristato pirkėjams į namus arba į atsiėmimo punktą. Kaip pastebi patys ūkininkai, toks reiškinys yra pagirtinas, tačiau didelės pridėtinės vertės jiems nesukuria. Pirkėjai taip pat turi nemažai pasiūlymo šios veiklos organizatoriams. Šią idėją galima tobulinti, o ypač naudinga būtų tokius pardavimus organizuoti per bendrą elektroninę duomenų bazę, nes keitimasis informacija vyktų labai greitai, užsakovai patys rinktųsi prekes ir paslaugas, o augintojai, gamintojai ir kiti pardavėjai galėtų greitai reaguoti į pirkėjų pageidavimus ir reikalavimus. Vienas iš tokių pardavimų privalumas būtų pastovius vienkartinis pirkimus paversti abonementais, kai už pirkinius dalį sumos galima sumokėti iš anksto. Tokiu būdu ūkininkas žinodamas savo pastovias pajamas, geriau galėtų planuoti savo veiklą ir pasiūlyti geresnę kainą pastoviam pirkėjui. Abonementus galima taikyti daugumai produktų, prekių ar net paslaugų, kurie yra kasdien, dažnai būtini arba, kuriems yra būdingas sezoniškumas (žolės pjovimas) ar tam tikras periodiškumas.

Fizinių asmenų investicijos į ūkinius gyvūnus. Tokią schemą pasiūlė prancūzų ūkininkas J.P. Galoo, kuriam bankas atsisakė suteikti kreditą. Tačiau jis rado lėšų kitur ir nusipirko 10 karvių. Kiekvienas investuotojas, pasirašė 4 metų sutartį ir ūkininkui sumokėjo po 1,800 Eur, o jis įsipareigojo kasmet išmokėti dividendus 108 Eur dydžio mėsa bei leisti įsigyti ūkio produkcijos už 3 proc. nuolaidą. Vidutinė investicijų grąža – 6 proc. Ūkininkas gali išpirkti karvę bet kuriuo metu už rinkos kainą, tokiu būdu, investuotojui nusprendus išeiti, jis nieko nepraranda, be to nei viena pusė nemoka jokių mokesčių. Kita kompanija pasiūlė panašią paslaugą – investuotojas ar jų grupė nusiperka karvę (dažniausiai pirko melžiamas) ir perduoda ją konkrečiam ūkininkui arba kompanija parenka ūkininką, kuris rūpinsis gyvuliu. Vidutinė investicijų grąža 3-5 proc., t.y. daugiau nei bankai siūlo už terminuotą indėlį. Šią idėją galima išplėtoti bendros elektroninės duomenų bazės ir logistikos centrų pagalba. Duomenų bazė padėtų investuotojams išsirinkti į ką jie pageidauja investuoti, o kaimo vietovių gyventojai galėtų teikti informaciją apie investicijų poreikį bei operatyvų informacijos atnaujinimą ir savalaikę investicijų kontrolę. Logistikos centrai padėtų atlikti finansines operacijas – patikrintų abiejų pusių patikimumą, supažindintų su galima rizika ir pasekmėmis bei laukiama investicine grąža, teiktų sandorio draudimo brokerio paslaugas ir t.t. Galimos investicijos ir į kitus ūkinius gyvūnus, derlių, žemės ūkio techniką, įvairų verslą. Investicijų tipus geriausiai gali apspręsti pasiūla ir paklausa.

Sezoninė arba ilgalaikė daržo ar riboto dydžio sklypo nuoma fiziniams asmenims (be / su papildomoms paslaugom) – tai puikus būdas „įdarbinti“ laisvą dirbamą žemę prie miestų gyvenantiems žmonėms, o miesto gyventojams – turėti savo daržą, sodą, šviežių vaisių ir daržovių bei kito gėrybių. Sklypo nuoma galima be arba su papildomoms paslaugom, t.y. nuomininkai gali visus darbus atlikti patys arba gali sutarti su savininkais, kurie jiems tieks ėjimo, apsodinimo, ravėjimo,

laistymo ir kitas paslaugas. Galima susitarti ir dėl derliaus nuėmimo bei paruošimo žiemai ar konservavimo paslaugų. Nuomininkams pageidaujant ir savininkams sutinkant, galimos ir ūkinių ar naminių gyvūnų priežiūros paslaugos. Tokio tipo nuoma leistų kaimo vietovėse gyvenantiems žmonėms ne tik gauti pajamų (sezoninių ar pastovių), bet ir padidinti šeimos narių užimtumą, sumažinant bedarbiystę.

Dar viena galimų investicijų forma - fizinių asmenų investicijos į centralizuotus perdirbimo cechus, centrus ar gamybos įmones. Tokio tipo investicija būtų viena iš svarbiausių ir aktualiausių ne tik smulkiems ar šeimų ūkiams, kaimo vietovėse dirbantiems žmonėms, bet ir visiems ūkininkams ar net smulkioms ir vidutinėms įmonėms. Kadangi nepasitikėjimas partnerystės ir kooperacijos idėja yra didelis ir dauguma gyventojų turi nemažai laisvų lėšų, kurias mieliau investuoti į patikimą verslą nei laikytų bankuose indėlių pavidalu už niekines palūkanas, tai idėja investuoti į perdirbimo ir gamybos įmones turėtų būti viliojanti ne tik fiziniams asmenims, bet ir kitiems verslo subjektams. Tam, kad tokio pobūdžio investavimas vyktų sklandžiai ir būtų patikimas reikėtų valdžios paramos projekto pradžioje. Tarpininkas tokio tipo sandoriuose galėtų būti logistikos centrai, kurie dėka galimybės greitai prieiti prie patikimų duomenų, galėtų pateikti investuotojams įvairius pasiūlymus. Investavimas vyktų ne per įmonių akcijų įsigijimą, o per vaučerius, kurie garantuotų sutartą investicinę grąžą ir galimybę parduoti vaučerį logistikos centrui atgal. Investavimas būtų galimas arba į konkrečią įmonę arba ekonominės veiklos rūšiai, arba tam tikros vietovės ar regiono įmonėms. Investicijų lankstumas būtų svarbus kriterijus ne tik investuotojams, bet ir norintiems investuoti. Investicinė grąžos išmokėjimas buvo pagal pageidavimą – piniginėmis lėšomis, investicijas gavusios įmonės produkcija ar kita produkcija bei paslaugomis, esančios elektroninės duomenų bazės-parduotuvės pasiūloje.

Nauji, kol kas Lietuvoje netaikomi, kaimo vietovių smulkių žemės ūkio ar verslo subjektų finansavimo modeliai yra nesudėtingi, tačiau reikalaujantys abipusio pasitikėjimo, nesiblaškyimo, gerai paruošto realaus verslo plano, noro vykdyti sąžiningą veiklą, profesionalių konsultacijų ir pagalbos, valdžios paramos bei garantijų.

4.2.5. Naujų veiklų lyginamoji analizė

Anksčiau apžvelgtos naujos smulkių žemės ūkio subjektų veiklos galimos ir pavieniui, tačiau diegiant jas kaip kompleksą veiklų (paslaugų) galima tikėtis žymiai efektyvesnio rezultato jau artimame laikotarpyje. Lentelėje nurodyti kiekvienos veiklos, vykdomos individualiai ar derinyje su tik šiuo metu naudojamomis (prieinamomis) veiklomis, trūkumai ir privalumai.

7 lentelė. Naujų veiklų trūkumai ir privalumai. Sudaryta darbo autoriaus.

Veikla	Trūkumai ir priežastys	Privalumai
Diversifikacija	Subjekto veiklos situacija gali nepagerėti. Nauja (papildoma) veikla gali užgožti pagrindinę veiklą. Priežastys: klaidingai įvertintos galimybės; neteisingai pasirinkta papildoma veikla; blogas verslo planas; neįvertinta rizika.	Veiklų išgryninimas (nuostolingų veiklų atsisakymas). Naujų gebėjimų, veiklų, produktų, paslaugų, klientų atradimas. Nuostolių sureguliuojimas. Didesnis ir pastovus pelnas.
Partnerystė ir (ar) kooperacija	Veiklos planavimo problemos. Darbų savalaikis atlikimas. Savalaikis produkcijos realizavimas. Priežastys: nepasitikėjimas partneriu (-iais); sutarimo neradimas.	Lengviau gauti finansavimą. Mažiau lėšų reikia darbo priemonėms įsigyti. Lengviau parduoti produkciją. Nuostolių sumažinimas. Geresnė žaliavų, produkcijos (paslaugų) pirkimo ir pardavimo kaina. Geresnis konkurencingumas.
Bendras prekės ženklas	Kolektyvinė atsakomybė. Reikės specialistų pagalbos ženklo sukūrimo pradžioje, receptūrų suregistravimui, įvedimui į rinką ir t.t. Ūkininkų nenoras dalyvauti dėl įvairiausių priežasčių. Priežastys: nepasitikėjimas; baimė; informacijos dėl naudos trūkumas.	Visokeriopa pagalba prekės ženklo dalyviams. Galimybė ruošti pastovios kokybės gaminius. Lengviau įeiti į rinką. Galimybė tiekti rinkai pastovius produkcijos kiekius. Galimybė gauti geresnę kainą. Galimybė daugiau laiko skirti pagrindinei veiklai. Pardavimais rūpintis profesionalai. Galimybė eksportuoti. Didesnės pajamos ir pelnas.
Elektroninė duomenų bazė - parduotuve	Neprofesionaliai sukurta programinė įranga dėl blogai nustatytų prioritetų ir numatytų tikslų. Priežastys: lėšų trūkumas; klaidingai numatyti tikslai ir užduotys; klaidingai įgyvendintas įdiegimas; nesuplanuota galimybė nuolat papildyti papildomomis funkcijomis.; nepatogus naudojimas.	Greitas ir lengvas duomenų įvedimas, priėjimas ir paieška. Patogu naudoti, nepriklausomai nuo vietos ir laiko. Patikima ir saugi programinė įranga. Galimybė identifikuotis per šiuolaikines identifikacijos priemones. Galimybė greitai ir saugiai sudaryti sandorius bei pervesti ir gauti lėšas. Reklama. Tarpininkų minimizavimas. Eksporto galimybė. Lengvai ir greitai planuojama visa logistikos grandinė.
Logistikos centrai	Reikalinga valdžios pagalba. Neteisinga išrinkta centro padėtis (lokacija). Gali atsirasti daug biurokratijos. Priežastys: klaidingai suprasti centro tikslai ir užduotys; interesų konfliktai dėl valdžios dalyvavimo.	Centralizuotas informacijos kaupimas, išdavimas, rūšiavimas, paieška. Profesionalios konsultantų, brokerių ir kitų specialistų konsultacijos bei pagalba. Garantavimas sandorių saugumui, patikimumui, teisėtumui. Patogu kreiptis, nepriklausomai nuo vietos ir laiko. Tarpininkų minimizavimas. Kaimo vietovių verslumo ir gyvybingumo garantas ir priemonė.

Centralizuotos gamybos vietos, cechai, centrai.	Klaidingai nustatyti vietovių verslumo prioritetai, būtinos paslaugos, pasirinktos įmonės. Piktnaudžiavimas išskirtinumu (vienintelė įmonė vietovėje). Veiklos nesąžiningumas. Priežastys: interesų konfliktai; konkurencijos baimė; neprofesionaliai sudaryti verslo planai; žinių ir motyvacijos trūkumas; investicijų iššvaistymas; piktavališkas elgesys.	Galimybė smulkiems kaimo vietovių subjektams plėtoti savo veiklą. Pridėtinės vertės sukūrimas dalyvaujant gamybiniuose procesuose. Investicijų ir verslo koncentracijos išlyginimas tolygiai jas paskirstant. Kaimo vietovių ekonominio gyvybingumo pakėlimas. Naujų darbo vietų sukūrimas. Papildomų verslų atsiradimas. Emigracijos sumažinimas. Socialinės atskirties sumažinimas.
---	---	---

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, visos naujos veiklos turi ir trūkumų ir privalumų. Reikia pastebėti, kad pavieniai kaimo vietovių subjektai galbūt jau ir taiko kažkurias iš minėtų priemonių, tačiau didelės naudos jos atneš tik tada, kai tai bus naudojama kryptingai ir masiškai. Didesniuose projektuose (elektroninė duomenų bazė-parduotuvė) be valdžios ir (ar) didesnių investuotojų paramos būtų sunku apsieiti, nes, norint teisingai išplėtoti idėją, ją išdirbti ir įdiegti, kad ji būtų naudinga ir ateityje, kad ją būtų galima nuolat tobulinti ir atnaujinti, reikės ne tik savo srities profesionalų, bet ir nemažų lėšų.

Lentelėje nurodyti nauji smulkių žemės ūkio subjektų veiklos finansavimo modeliai, jų trūkumai ir priežastys bei privalumai.

8 lentelė. Smulkių žemės ūkio subjektų naujų veiklos finansavimo modeliai, jų trūkumai ir priežastys bei privalumai. Sudaryta darbo autoriaus.

Finansavimo modelis	Trūkumai ir priežastys	Privalumai
Abonementai (maisto, paslaugų).	Trumpalaikė priemonė. Nuolatinė klientų kaita. Nepastovi prekių ir paslaugų kokybė. Priežastys: pasitikėjimo stoka; nesąžiningumas, priklausomybė nuo to paties pardavėjo ir pirkėjo; noras pabandyti kitur.	Galimybė turėti pastovius tiekėjus ir pirkėjus. Vieni gauna stabilias pajamas, kitiems nereikia rūpintis nuolatinėmis prekėmis ir paslaugomis. Rinkos kaina. Galimybė tikslingai planuoti savo veiklą, pirkinius. Trumpa šviežio maisto grandinė. Parama arčiausiai esantiems ūkininkams. Trumpa logistikos grandinė.

Investicijos į ūkinius gyvūnus, inventorių.	Būtina drausti biologinį turtą. Rizika. Priežastys: sunku prognozuoti veiklą, nes tai biologinis turtas; pasitikėjimo stoka; nesąžiningumas.	Nuolatinės pajamos. Gera investicinė grąža. Galimybė pasiimti palūkanas produkcija. Lengva atsiimti investicijas.
Daržo (sklypo) sezoninė nuoma (su paslaugom arba be jų).	Sunku prognozuoti derlių. Rizika. Priežastys: oro sąlygos; pasitikėjimo stoka; nesąžiningumas.	Pastovios pajamos ir veikla. Šviežios sodo ir daržo gėrybės už nedidelę kainą. Poilsis ir darbas gryname ore. Naujos žinios, patirtis, įspūdžiai.
Investicijos į gamybos įmones.	Būtina drausti veiklą. Rizika. Priežastys: Interesų konfliktai; konkurencijos baimė; neprofesionaliai sudaryti verslo planai; žinių ir motyvacijos trūkumas; investicijų iššvaistymas; piktavališkas elgesys.	Nuolatinės pajamos ir apyvarta. Gera investicinė grąža. Galimybė pasiimti palūkanas produkcija. Lengva atsiimti investicijas. Galimybė turėti pastovius tiekėjus ir pirkėjus. Rinkos kaina. Galimybė tikslingai planuoti savo gamybą, pardavimus. Parama arčiausiai esantiems ūkininkams. Trumpa logistikos grandinė.

Minėti finansavimo modeliai yra lengvai įgyvendinami, žinoma neturint informacinės programinės įrangos organizuoti tokio pobūdžio veiklą gali būti sunku. Todėl elektroninės duomenų bazės – parduotuvės pagalba labai praverstų, kaip beje ir logistikos centro. Smulkiems ūkininkams ar verslininkams yra sunku rasti vieni kitus net ir nedideliu spinduliu išsidėsčiusiuose kaimuose ar miesteliuose. Šiuolaikinių technologijų ir interneto prieigos pagalba galima lengvai apjungti visus norinčius kažką parduoti ar pirkti į vieną visumą.

4.3. Tyrimų rezultatai ir diskusija

Romo Gulioko avių ūkis savo veiklą pradėjo 2008 metais, investavus nuosavas lėšas ir gavus ES paramą. Iš 2009-2014 m. pelno (nuostolio) sutrumpintos formos ataskaitos matyti, jog ūkio veikla 2009-2016 m. laikotarpiu nebuvo pelninga dėl kelių priežasčių:

- Ūkio įkūrimas – reikėjo statyti ūkinius ir pagalbinius pastatus, pirkti biologinį turtą (avis, ėriavedes, avinus bei aviganius šunis);
- pirkti būtiną ŽŪ įrangą bei padargus;

- nedidelės pajamos iš ūkio produkcijos, ypač avių prieauglio, pardavimų, nes 90 proc. pajamų buvo gautos, pardavus grūdines kultūras;
- nepakankami prieauglio ir gatavos produkcijos (skerdienos, mėsos) pardavimai.

9 lentelė. Ūkininko Romo Gulioko sutrumpinta pelno ir nuostolių ataskaita 2009-2015 metų laikotarpi. Sudaryta darbo autoriaus pagal jo ūkio duomenis.

Eil. nr.	STRAIPSNIAI	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
I.	PARDAVIMO PAJAMOS	991,95	5.093,26	9.724,57	1.715,13			
II.	PAGAMINTOS PRODUKCIJOS, NEBAIGTOS GAMYBOS IR GYVŪNŲ BEI KITO BIOLOGINIO TURTO LIKUČIŲ VERTĖS PADIDĖJIMAS (SUMAŽĖJIMAS)	-39,68	-67,48	7.213,86	4.414,10	10.314,53		
III.	ŪKIO REIKMĖMS SUVARTOTA PRODUKCIJA	4.129,40	6.937,56	2.235,58	185,65	6.720,05		
IV.	ASMENINĖMS REIKMĖMS SUVARTOTA ŪKIO PRODUKCIJA Č GYVULIAI IR KITI GYVŪNAI	152,05	89,49		856,70	107,16		
V.	GYVULIŲ IR KITŲ GYVUNŲ, IR KITO BIOLOGINIO TURTO PIRKIMAI (-)				-550,28	-2.896,20		
VI.	BENDROJI PRODUKCIJA	6.818,52	12.052,83	19.174,00	6.621,29	14.245,54		
VII.	KINTAMOSIOS ŪKIO ŠAŪAUDOS	10.336,25	18.760,14	-18.000,75	-10.216,06	-11.703,26	-609,07	-423,13
VIII.	BENDRASIS GAMYBINIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	-3.517,72	-6.707,31	1.173,25	-3.594,76	2.542,28	-609,07	-423,13
IX.	PASTOVIOSIOS ŪKIO ŠAŪAUDOS	-9.050,63	-16.990,56	-11.447,23	-6.495,60	-5.515,52	-5.837,58	-4.348,93
IX.1	Ilgalaikio turto nusidėvėjimo šaŪaudos	9.048,31	9.403,67	-6.720,63	-5.337,41	-4.061,92	-4.108,26	-2.731,70
IX.2	Kitos pastoviosios šaŪaudos	5.796,74	7.586,89	-4.726,60	-1.158,19	-1.453,60	-1.729,32	-1.617,24
X.	PAGRINDINĖS TIPINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	-12.568,35	-23.697,87	-10.273,98	-10.090,36	-2.973,24	-6.446,65	-4.772,07
XI.	DOTACIJOS, SUSIJUSIOS SU PAJAMOMIS	3.100,00	6.532,67	11.945,09	4.988,99	4.416,42	3.776,93	2.402,11
XII.	FINANSINĖS IR INVESTICINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)	-60,53	-30,12	2,61	5,50	-136,12	144,23	96,73
XII.1	Pajamos	29,25	46,63	29,83	30,12	90,07	167,11	146,26
XII.2	ŠaŪaudos	-105,71	-76,75	-27,22	-24,62	-226,19	-22,88	-49,53
XIII.	KITAS PELNAS AR NUOSTOLIAI	413,58	1.282,44					
XIV.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIĖŠ APMOKESTINIMĄ	-9.528,88	-17.195,32	1.673,71	-5.095,86	1.307,06	-2.525,49	-2.273,23
XV.	GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESTIS							
XVI.	GRYNASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	-9.528,88	-17.195,32	1.673,71	-5.095,86	1.307,06	-2.525,49	-2.273,23

Jei ūkininkui Romui Guliokui būtų buvę prieinamos bent pora iš anksčiau siūlomų naujų veiklų (bendra elektroninė duomenų bazė-parduotuvė ir centralizuota gamybos vieta), jo galimybės padidinti savo pardavimo pajamas iš avių prieauglio bei tapti labiau konkurencingu būtų buvę žymiai didesnės.

Žemiau pateikti skaičiavimai, kiek kainuoja „atidaryti“ savo interneto svetainę ir e-parduotuvę bei įrengti mažo pajėgumo mėsos perdirbimo vietą.

Interneto svetainę ir e-parduotuvę galima:

- o susikurti pačiam, nusiperkant rinkoje tik specifines paslaugas (pvz. programavimas, duomenų talpinimas (hostingas));

10 lentelė. E-parduotuvės susikūrimo įkainiai. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

Susikurk pats e-parduotuvę	EUR	
	svetainės vardo – domeno – įsigijimas (registracija)	7
duomenų (svetainės) talpinimas tam tikrame serveryje (hostingas)	36	68
pasirinkti elektroninės prekybos sistemą (atviro kodo arba komercinę)	154	1.548
sukurti puslapio dizainą	150	2.000
programavimas *	1.000	145.000
Viso:	1.347	148.665
internetinės parduotuvės sukūrimo trukmė	4 d	2 metai
svetainės priežiūra, sistemų atnaujinimai	papildomai	papildomai
Logotipas	papildomai	papildomai

Programavimas priklauso nuo svetainės sudėtingumo: administravimo galimybių, mokėjimo sistemų diegimo, prijungimo prie buhalterinių programų ir kt.

- Nusipirkti jau paruoštą e-parduotuvę, pakoreguojant jos dizainą, patalpinant logotipą ir duomenis bei nusiperkant „hostingo“ paslaugą;

11 lentelė. E-parduotuvės įsigijimo įkainiai. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

	Bazinė	Su papildomomis funkcijomis
		EUR
Nusipirk jau paruoštą e-parduotuvę	EUR	
e-parduotuvė	579	
domenas	10	
duomenų (svetainės) talpinimas tam tikrame serveryje (hostingas)	60	
Logotipas	papildomai	papildomai
rekomenduojamos papildomos funkcijos (Tiesioginis BANK-Link į konkretų banką)		250
Viso:	649	899

- Išsinuomoti jau paruoštą e-parduotuvę, tik pakoreguojant jos dizainą bei patalpinant logotipą ir duomenis.

12 lentelė. E-parduotuvės nuomos įkainiai. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

	min	max
	EUR	
Išsinuomok paruoštą e-parduotuvę	EUR	
e-parduotuvės nuoma 24 mėn	132	688
pirmiem 12 mėn nemokamai registruojamas www adresas		
nemokamas dizainas		
papildomos paslaugos (individualus dizainas, papildoma talpa serveryje)	papildomai	papildomai
Viso:	132	688

Pastaba: paslaugų ir produktų įkainiai bei kainos yra pateikti arba vidutiniai arba minimalūs ir maksimalūs. Reikia pastebėti, jog IT produktų ir paslaugų įkainiai kinta, priklausomai nuo pasiūlos ir paklausos.

Taigi, kaip matyti iš pateiktų duomenų, žmogui, turinčiam tik pagrindines IT žinias arba jų visai neturinčiam, labiausiai apsimoka išsinuomoti e-parduotuvę. Tačiau savalaikį informacijos atnaujinimą turės daryti paslaugos naudotojas, t.y. ūkininkas. Todėl reikės papildomai įsigyti kompiuterį, būtiną programinę įrangą ir interneto prieigą:

13 lentelė. Būtinis IT įrangos vidutinės kainos. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

	Min	Max
	Eur	
Kompiuteris, monitorius, klaviatūra, pelytė	133	4,200
Spausdintuvas/skaneris	91	91
Programinė įranga (MS Windows + Office) / 1 metams	248	248
Viso:	472	4,539

14 lentelė. TEO interneto įsivedimo, įrangos ir interneto įkainiai. Sudaryta darbo autoriaus pagal TEO duomenis.

TEO įkainiai	Min	Max
	Eur	
Įranga, Interneto aktyvinimo mokestis	103,94	
šviesolaidinis internetas/mėn	30,00	90,00
Viso:	133,94	193,94
Įranga, Interneto aktyvinimo mokestis	63,40	
plačiajuostis internetas	14,45	20,24
Viso:	77,85	83,64
kiti darbai, gedimų šalinimas	pagal būtinybę	

Norint ūkininkui „atidaryti“ savo interneto svetainę ir e-parduotuvę, mažiausios vienkartinės išlaidos, įskaitant kompiuterinę įrangą, būtų apie 682 Eur. Papildomai, kasmet kainuotų internetas, programinės įrangos licencija, svetainės (domeno) metinis mokestis ir jos talpinimas (hostingas) bei kitos nenumatytos išlaidos (gedimai, korekcijos, atnaujinimai ir kt.) bei mokestis už suvartotą elektros energiją. Šios išlaidos didelės įtakos ūkio sąnaudoms nepadarytų, tačiau reklama

internete ir galimybė pritraukti daug pirkėjų e-parduotuvės pagalba pardavimo pajamas žymiai padidintų. 2016 m. gruodžio 1 d. Mažeikių rajono savivaldybėje buvo įregistruoti 2,124 ūkininkai Ūkininkų ūkių registre, o visoje Lietuvoje – 124,239. Taigi, jei visi šie ūkininkai atsidarytų savo e-parduotuvę, tai bendra vienkartinė minimali išlaidų suma siektų: Mažeikių rajono savivaldybėje - 1,448,568 Eur, visoje Lietuvoje – 84,730,998 Eur, o papildomos būtinosios ir kitos išlaidos taip pat būtų ganėtinai didelės. Todėl investavus dalį minėtos sumos į logistikos centrus (bent po vieną kiekvienoje savivaldybėje), galima būtų ne tik parduoti profesionaliai paruoštas IT paslaugas, bet ir įkurti darbo vietas bei teikti kitas paslaugas (mokymus, konsultacijas, rekomendacijas), reikalingas ūkininkams. Be to, įkūrus centralizuotą e-parduotuvę būtų lengva kaupti duomenis apie ūkininkų parduodamą produkciją bei teikiamas paslaugas, kainas ir jų pokyčius. Profesionaliai sukūrus tokią e-parduotuvę, tuo pačiu ji būtų ir duomenų bazė, kurioje kiekvienas vartotojas turėtų savo profilį. Vartotojai mokėtų vienkartinį ar abonentinį mokestį, priklausomai nuo pasirinktų paslaugų tipo ir kiekio. Todėl, ūkininkas, norintis reklamuotis internete ar parduoti savo ūkio produkciją bei paslaugas išleistų keliasdešimt kartų mažiau, nei atidarant savo interneto svetainę ir e-parduotuvę, o valstybinės institucijos greičiau ir kokybiškiau susirinktų informaciją, leisiančią pasirinkti geriausią strategiją tolimesniam šalies ūkio vystymuisi.

Ūkininkui Romui Guliokui padidinti pardavimo pajamas galėtų padėti mėsos produktų gamybos vieta, t.y. mažo pajėgumo mėsos perdirbimo cechas. Jam įsirengti reikėtų patalpų, įrangos ir gauti maisto tvarkymo subjekto patvirtinimo pažymėjimą. Išsinuomoti ar nusipirkti gamybinės patalpas Mažeikių rajone galima, tačiau pasirinkimas nėra didelis. Šiuo metu esančios vidutinės rinkos kainos:

15 lentelė. Gamybinių patalpų nuomos ir įsigijimo vidutinės kainos. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

	Min	Max
	Eur	
Gamybinių patalpų iki 100 m ² nuoma 1 mėn.(nuoma 1 metam)	150	2.725
Gamybinių patalpų pirkimas iki 100 m ²	8.700	30.700

Kaip matyti minimali nuomos kaina 12-kai mėnesių būtų 8,688 Eur. Už panašią sumą (8,700 Eur) jau galima nusipirkti gamybinės patalpas iki 100 m², kurias teks dar suremontuoti ir įsirengti. Minimali būtina įranga skerdienos perdirbimui ir mėsos gaminių paruošimui:

16 lentelė. Įrangos skerdienos perdirbimui ir mėsos gaminių paruošimui įsigijimo vidutinė kaina. Sudaryta darbo autoriaus pagal rinkos duomenis.

	kaina, Eur
Darbo stalas su 2 lentynom	674.00
Mėsmalė	1,121.41
Kuteris	1,121.41
Hamburgerių formavimo aparatas	315.40
Mėsos maišyklė 40 ltr su dubens plovimu	2,120.16
Vertikalus rankinis kimštuvas	858.58
Dešrų kimštuvas	184.76
Vakumatorius	1,927.42
Rūkykla (elektrinė)	1,811.08
Mažas vakuuminis masažuoklis	1,400.00
Vakuuminio pakavimo mašina	398.94
Vakuuminiai maišeliai, 300x400mm, 100 vnt	17.00
Šaldiklis	1,100.00
Šaldytuvas	900.00
Viso:	13,950.16

Vienos mažo pajėgumo gamybinės vietos įrengimas vidutiniškai kainuotų apie 14,000 Eur. Papildomos išlaidos būtų patalpų nuoma arba pirkimas bei jų remontas, reikalingų leidimų gavimas, sanitarinės įrangos ir patalpų valymo priemonės, produktų pakavimo priemonės, elektros, vandens ir šildymo išlaidos. Viso minimalios vidutinės išlaidos – 22,000 Eur, kurios pakeistų pelno nuostolio ataskaitą į neigiamą pusę.

2016 m. liepos 1 d. Lietuvoje buvo 186,370 tūkst. avių, (10,412 bandų), o 2016 m. I pusmetį Lietuvos įmonėse buvo paskersta 523 avys ir sudarė 24,35 t skerdienos. Taigi, jei 10,412 ūkininkų, laikančių 186,370 tūkst. avių nuspręstų įsirengti mažo galingumo skerdienos apdorojimo ir mėsos perdirbimo vietą, minimaliai jie išleistų 229,064,000 Eur, kuriose jie paskerstų vidutiniškai tik po 0,05 avies arba gautų po 2,34 kg skerdienos perdirbimui per mėnesį. Toks kiekis mažo galingumo skerdienos apdorojimo ir mėsos perdirbimo vietų, turinčių tokį mažą našumą būtų visiškai niekam nenaudingas. Todėl valstybei apsimokėtų investuoti dalį minėtos sumos, įrengiant savivaldybėse bent po vieną žemės ūkio produkcijos perdirbimo (gamybinę vietą), nes be avių augintojų yra ir galvijų, kiaulių, vištų bei kitų ūkinių gyvūnų augintojų, kurie norėtų patys perdirbti savo produkciją. Įrengta bendra žemės ūkio produkcijos perdirbimo vieta padidintų smulkių augintojų galimybes geriau įsilieti į maisto produktų rinką ir pagerinti savo produkcijos pardavimus bei jos kainą. Tokios gamybinės vietos teiktų platų spektrą paslaugų, o ūkininkams apsimokėtų naudotis jų paslaugomis, nes nereikėtų investuoti dideles pinigų sumas į gamybos vietą, kurios apkrovimą pilnu pajėgumu negalėtų garantuoti net labai stambūs ūkinių gyvūnų augintojai.

Ūkininkui Romui Guliokui būtų naudinga turėti galimybę pasinaudoti centralizuotų e-parduotuvės ir gamybos vietos paslaugomis, nes jam nereikėtų daryti didelių investicijų bei gaišti laiką veiklai, kuri nėra tiesiogiai susieta su ūkininkavimu.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Įvertinus situaciją Lietuvos žemės ūkyje ir 2014-2020 m. laikotarpio ES paramos orientavimą į smulkių ir šeimos ūkių rėmimą, jų veiklos diversifikavimo skatinimą ir konkurencingumo didinimą, įskaitant ištraukimą į gamybą, gamybinių vietų kaimo vietovėse steigimą, palaipsniui ištraukiant į kooperaciją ir partnerystę, galima teigti, kad smulkių ŽŪV subjektų verslo aplinkos gerinimui priemonių yra ir bus nemažai. Reikalavimų, apribojimų ir atsakomybės sąrašas bei ribos taip pat yra išplėsti. Tačiau smulkiems ŽŪV ar kaimo vietovių gyventojams, imti ES paramą, kai ekonomika nėra stabili ir yra itin didelė darbingo amžiaus piliečių emigracija, yra rizikinga. Net ir realistiškai įvertinus savo galimybes bei sudarius gerą verslo planą, tikimybė, jog planuojama veikla bus pelninga, o verslo planas finansavimo laikotarpio pabaigoje – sėkmingas, yra nedidelė. ŽŪ verslo aplinkos analizė leidžia geriau suprasti, kokiose sąlygose veikia smulkus žemės ūkio subjektas, kokių pokyčių galima tikėtis bei kaip jie gali paveikti visą žemės ūkį ar atskirus sektorius ir dalyvius, kaip sumažinti nepalankią pokyčių įtaką, o dažnai ir kaip juos panaudoti, atskleidžiant naujas galimybes, įgyjant arba išsaugant, konkurencinį pranašumą. Norint padidinti Lietuvos smulkių ŽŪV subjektų konkurencingumą, neužtenka vien bendros ŽŪ politikos ES lygiu, bet reikia ir vietinių reformų, kad formuojant kaimo politiką, būtų išlaikytas kompleksinis požiūris į kaimo bendruomenių ir į individų poreikius.

2. Lietuvos žemės ūkis palaipsniui keičiasi, vildamasis, jog galės lygiaverčiai konkuruoti, pasiūlydamas rinkai aukštos kokybės produktų ir gaminių, leisiančių ne tik išlikti aktyviems, bet ir būti pelningiems. Žemės ūkyje smulkus ŽŪ subjektas negali daryti jokios įtakos rinkai ar kitiems jos dalyviams, nes gamybos rizika yra susijusi su politine ir ekonomine rizika, nes vyriausybės sprendimai ir žemės ūkio politika (dotacijos, subsidijos, mokestinė politika) turi įtakos žemės ūkio šakų pasirinkimui. Smulkūs ŽŪ subjektai arba smulkūs ūkininkai, kurie dažnai būna tapatūs ir šeimos ūkiams turi panašias problemas visoje ES, ypač ES-12 šalyse, kuriose šios problemos yra tapačios. Vakarų Europos valstybės, savuosius ūkininkus jau senokai remia subsidijomis tiek iš ES fondų, tiek iš nacionalinių programų, todėl jų ūkininkai yra labiau konkurencingi ES-12 ūkininkų atžvilgiu. Ypač populiarī ir stipri yra ūkininkų kooperacija ES valstybėse senbuvėse, kuri padeda optimizuoti visą logistikos grandinę, padėdama gauti didesnes pardavimo kainas o, tuo pačiu, pajamas bei pelną.

2.1. Lietuvos kaime gyvena tik trečdalis šalies gyventojų, tačiau ekonominiai ir socialiniai iššūkiai, kylantys iš gyventojų senėjimo, emigracijos, socialinės atskirties problemų bei sparčių vartojimo ir gyvenimo būdo pokyčių, yra tie patys. Todėl makro aplinkos analizė leido geriau suprasti, kokiose sąlygose žemės ūkio veikla yra vykdoma, ar stabili verslo aplinka, kokių pokyčių galima tikėtis bei kaip jie gali paveikti visą žemės ūkį ar atskirus sektorius bei dalyvius, kaip sumažinti nepalankią pokyčių įtaką, o dažnai ir kaip juos panaudoti, atskleidžiant naujas galimybes, įgyjant arba

išsaugant, konkurencinį pranašumą. Didžioji dalis žmonių, dirbančių ŽŪ, yra smulkūs ŽŪ subjektai, kuriuos globalizacijos procesai veikia, nepriklausomai nuo šalies ir nuo ŽŪ veiklos, nes šie procesai yra palankesni stambiams ŽŪ subjektams, kurie turi įtakos pasiūlai, paklausai, kainų formavimui bei būsimoms ŽŪ kryptims. Smulkiems ŽŪ verslo subjektams belieka tik prisitaikyti prie rinkos pokyčių ir tikėtis, jog valdžios atstovai, formuodami ateities gaires, nepamirš, jog užimtumą galima skatinti ir atokiose kaimo vietovėse, tokiu būdu šalies gyvybingumą paskirstant po visą šalį, o ne koncentruojant jį tik didžiuosiuose miestuose.

2.2. Smulkių ŽŪ verslo subjektų mikroaplinka yra daugialypė ir sudėtinga dėl didelio jos dalyvių skaičiaus, sudėtingo rinkos reguliavimo mechanizmo, nevienodų subsidijų skirtingiems ŽŪ sektoriams, sudėtingos žaliavų ir produktų sandėliavimo, pardavimo ir logistikos grandinės bei aukštų maisto higienos ir saugos reikalavimų. Lietuvos smulkūs ŽŪV subjektai turi gebėjimus ir gali gaminti kokybiškus produktus, teikti paslaugas, tenkinančias net tarptautinių rinkų poreikius, užsitikrindami sau realias pajamas. Tačiau jie negali vienodomis sąlygomis konkuruoti su stambiais ūkiais ir ŽŪB. Viena iš didžiausių smulkių ūkių gyvybingumo palaikymo ir plėtros kliūčių - finansavimas iš išorinių šaltinių dėl kredito įstaigų reikalaujamo užstato bei aukštos kredito kainos. Todėl būtina per finansinės paramos formas skatinti smulkių ir šeimos ūkių gyvybingumą, kad jie plėtotų savo konkurencinius pranašumus (ypač lankstumą, dinamiškumą), siekiant gerinti ne tik jų, bet ir kaimo vietovių socialinę - ekonominę būklę. Ilgą laiką buvo kuriamos priemonės, kuriomis būtų mažinamas ūkininkų skaičius ir tiesiogiai didinamas ūkio dydis. Dabar, naujos programos kuriamos taip, kad išsaugoti smulkius ūkius gyvybingais, tokiu būdu išsaugant ir užimtumą bei darbo vietas kaimo vietovėse, auginant ir gaminant šviežius maisto produktus, trumpinant maisto grandinę, išsaugant bioįvairovę, rūpinantis aplinkosauga ir kraštovaizdžio tvarkymu ir t.t. Taigi, priemonių, kuriomis gali pasinaudoti ir smulkūs ūkininkai, yra daug, tačiau kaip matyti iš statistikos, tik jų mažuma naudojami ES ir nacionaline parama, stoja į kooperatyvus ar sudaro partnerystės sutartis.

3. Smulkaus žemės ūkio verslo subjektų konkurencingumas yra vertinimas įvairių Lietuvos bei ES tarnybų ir institucijų, visų rinkos dalyvių, ir žinoma pačių smulkaus žemės ūkio verslo subjektų. Sužinoti jų nuomonę geriausiai leidžia apklausa arba interviu.

4. Siekiant ištirti ŽŪV konkurencingumo didinimo galimybes atliktas interviu ir atvejo analize.

4.1. Interviu atskleidė, kad smulkūs žemės ūkio verslo dalyviai įvardija kiek kitokius smulkaus verslo subjekto kriterijus, nei Lietuvos bei ES tarnybos bei institucijos, supažindina su savo verslo problemomis, trikdžiais ir pasiekimais. Kalbinti ūkininkai nurodo tas pačias problemas – apyvartinių lėšų trūkumą, žemas produkcijos supirkimo kainas, produkcijos perdirbimo galimybių ribojimo ir profesionaliai įrengtų bei lengvai prieinamų produkcijos perdirbimo vietų nebuvimo, negalėjimo „įeiti“ į prekybos centrus su savo produkcija ir gaminiai, aukšti sandėliavimo ir

transportavimo kaštai ir t.t. Lietuvoje ūkininkas turi išmanyti ne tik tiesioginę savo veiklą, bet ir visas kitas papildomas, tokias kaip buhalterija, marketingas, reklama, pardavimai, finansai, investicijos ir kita.

4.2. Pasirinkto atvejo analizė parodė, kad ŽŪ veikla nėra pelninga trumpajame laikotarpyje ir net praėjus penkeriems metams nuo veiklos pradžios. Ar ji bus pelninga ateityje, priklausys ne tik nuo paties ūkininko gebėjimų, įgūdžių ir turimų žinių, bet ir nuo ES ir Lietuvos Respublikos ŽŪ politikos, požiūrio į kaimiškas vietas ir smulkų verslą bei tam kuriamas priemonės, programas ir paramą. Naujų veiklos modelių analizė parodė, kad naujas bendras prekės ženklas, centralizuotos gamybos vietos ir logistikos centrai, bendra elektroninė duomenų bazė – parduotuvė itin praverstų ne tik smulkiems ŽŪ verslo subjektams, bet daugumai smulkių verslų, esančių atokiose ir kaimiškose vietovėse, nes šiuolaikinės IT leidžia tokias priemones įdiegti itin greitai. Minėtos naujos veiklos bei nauji finansavimo modeliai yra būtini, norint išlaikyti kaimo vietas ne tik visapusiškai gyvas, bet ir aktyvias. Kaip jau buvo analizuota, šios naujos priemonės gali gerai veikti ir pavieniui: laipsniškai įdiegiant vieną po kito, ar tam tikrus pritaikius tam tikrai ekonominės veiklos rūšiai ar tam tikrai vietai ir t.t., tačiau didžiausiais efektas ilgajame laikotarpyje bus tik pritaikius visą kompleksą priemonių, nes jos yra tarpiai viena su kita susijusios. Kadangi dauguma programų sunkiai skinasi kelią dėl didžiulio nepasitikėjimo tarp žmonių, verslo partnerių bei įstaigų, o verslo kultūros evoliucija dar tik prasidėjusi, tai valdžios įsikišimas ir parama, tiek įstatyminė, tiek finansinė yra būtina.

Kaimo vietovėse vis dar gyvena nemaža dalis gyventojų, kuriuos reikia aprūpinti darbu bei vykdyti socialines garantijas. Tik žmonių verslumo ir motyvacijos bei strateginio valdžios požiūrio ir elgesio dėka galima bus šias vietas visapusiškai atgaivinti ir padėti joms tapti konkurencingomis tiek vietinėje, tiek tarptautinėje rinkoje. Nors smulkūs ūkininkai bei kiti kaimo vietovių gyventojai, turintys savo verslą, eksportui prekių ruošia labai mažai arba iš vis jų neeksportuoja, tai naujų priemonių (prekės ženklas, elektroninė duomenų bazė-parduotuvė ir logistikos centras) dėka, jiems atsivers ES rinka plačiau. Kaip rodo daugelis tyrimų didžioji dalis pelno nusėda tarpininkų (prekybos tinklų bei didžiųjų supirkėjų ir perdirbėjų) rankose. Naujos šiuolaikiškos priemonės, grįstos moderniomis technologijomis, leis visiems vartotojams tiesiogiai pirkti prekes ir paslaugas iš jų gamintojų ir tiekėjų, sumažinant tarpininkų pelno maržą bei sumokant teisingą atlygį pirminės grandies dalyviams (augintojams, gamintojams) ir mažinant savo išlaidas.

Apskričių ir kaimo vietovių ekonominio gyvybingumo palaikymas yra būtinas dėl daugelio priežasčių. Tai gyventojų ir verslo pasiskirstymo balansas šalies viduje, esamų darbo vietų išlaikymas ir naujų sukūrimas, papildomų ir vienas kitą palaikančių verslų sukūrimas, kaimo vietovių ekonominio, socialinio, kultūrinio gyvybingumo atstatymas ir palaikymas, žmonių užimtumo didinimas ir socialinės atskirties mažinimas.

LITERATŪRA

1. „Swedbank“ ekonomikos apžvalga: Lietuva. 2016, lapkritis. Peržiūrėta 2016, lapkričio 30, adresu [http://www."Swedbank".lt/lt/previews/get/3938/1377590676](http://www.) „Swedbank“ Ekonomikos apžvalga Lietuva (2013 m. rugpjūtis).pdf
2. 2016 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. In Partnership With Wall Street Journal. Peržiūrėta 2016, lapkričio 29, adresu <http://www.heritage.org/index/country/lithuania>
3. A new, more flexible alternative food network model. Agricultural & Rural Convention. Posted on 19 October, 2014. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://www.arc2020.eu/front/2014/10/a-new-more-flexible-alternative-food-network-model/>
4. Agriculture statistics - the evolution of farm holdings . Eurostat statistical book. Peržiūrėta 2016, liepos 1, adresu [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture statistics - the evolution of farm holdings](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_the_evolution_of_farm_holdings)
5. Agriculture, forestry and fishery statistics 2015 edition. ISSN 2363-2488. Eurostat. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 12, adresu <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-15-101>
6. Analysing the Effect of Biofuel Expansion on Land Use in Major Producing Countries. Biomass Research Report 1301. 2013. Biomass Research, Wageningen, 2013.
7. Andrikienė S. (LAEI), Kriščiukaitienė I., Tamošaitienė A. “Pusiaus natūrinio ūkio plėtros problemas ir galimybes”. 2009/12. Mano ūkis. Peržiūrėta 2016, liepos 1, adresu http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=2066&z=92
8. Biliukevičiūtė K. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumo didinimas: žemės ūkio daugiavfunkciškumo aspektas. LŽŪU. 2008. Peržiūrėta 2016, liepos 1, adresu http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20090114_160456-77125/DS.005.0.03.ETD
9. Blake, H. Invest in a Cow Instead of the Bank. Global Envision. 2009. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://www.globalenvision.org/2009/05/18/invest-cow-instead-bank>
10. CAP at 50: Time for change say civil society groups. Posted by ARC on 31 January. 2012. Peržiūrėta 2016, liepos 1, adresu <http://www.arc2020.eu/front/2012/01/press-release-arc-friends-of-the-earth-europe-ifoam/>
11. Carpio D.S. Broken food chains. Why European food and farming needs to change. Friends of the Earth Europe. 2014. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu https://www.foeeurope.org/sites/default/files/news/foee_broken_food_chains_march2014.pdf
12. Comparison of Farmers’ Incomes in the EU Member States. Directorate-General For Internal Policies. Policy Department B:Structural Ans Cohesion Policies. 2015. Peržiūrėta 2016, rugsėjo

- 10, adresu
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU\(2015\)540374_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU(2015)540374_EN.pdf)
13. Corruption Perceptions Index 2015. Transparency International. Peržiūrėta 2016, lapkričio 29, adresu <https://www.transparency.org/cpi2015/>
 14. Csáki, C. Forgács, C. Small Farms in Central and Eastern Europe: is There a Future For Them? 111 EAAE-IAAE Seminar 'Small Farms: decline or persistence'. University of Kent, Canterbury, UK. 26th-27th June 2009. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 10, adresu <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/52803/2/3.pdf>
 15. Csaki, C., Jambor, A. The Diversity of Effects of EU Membership on Agriculture in New Member States. FAO Regional Office for Europe and Central Asia. Policy Studies on Rural Transition No. 2009-4. Peržiūrėta 2016, lapkričio 3, adresu <http://www.fao.org/docrep/017/aq336e/aq336e.pdf>
 16. EU Farm Economics 2012 based on FADN data. European Commission. Directorate-Generale For Agriculture and Rural Development. 2013. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/EU_farm_economics_2012.pdf
 17. Europos Komisija. Bendra žemės ūkio politika. ISBN 978-92-79-23272-5. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/files/history/history_book_lr_lt.pdf
 18. Europos Komisija. Žemės ūkis ir kaimo plėtra. Kaimo plėtra 2014–2020 m. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_lt.htm
 19. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. Food and Agriculture Organization of the United Nations. June, 2016. Peržiūrėta 2016, lapkričio 29, adresu <http://www.fao.org/3/a-i5703e.pdf>
 20. Future of Small Farms. European Parliamentary Research Service Blog. 2014. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://epthinktank.eu/2014/02/15/future-of-small-farms/>
 21. Gapšys A., Mikelionytė D., Lukošiuotė I., Petrauskaitė-Senkevič L. Lietuvos žemės ūkio sektorių konkurencingumas. Mokslo studija. LAEI. 2013. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu file:///D:/Downloads/Mokslo_studija.pdf
 22. Girdžiūtė L., Slavickienė A. Žemės ūkio rizikos ir jų vertinimo modeliai. ISSN 1822-6760. LŽŪU. 2011. Peržiūrėta 2016, liepos 5, adresu <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176761988/DS.002.0.01.ARTIC>
 23. Gorton, M., Hubbard, C., Hubbard, L. The Folly of European Union Policy Transfer: Why the Common Agricultural Policy (CAP) Does Not Fit Central and Eastern Europe. 2009. Regional

- Studies Association. Peržiūrėta 2016, lapkričio 3, adresu http://media.library.ku.edu.tr/reserve/resfall09_10/intl533_BRumelili/Dec_14th.pdf
24. Guidance. Diversifying farming businesses. Department for Environment, Food & Rural Affairs. UK. First published: 7 September 2012. Last updated: 21 January 2014. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu <https://www.gov.uk/diversifying-farming-businesses#further-information>
 25. Guogis A. Globalizacijos Poveikis Socialinei Apsaugai Ir Socialinei Atskirčiai. Source: Politology (Politologija), issue: 4 (36) / 2004, pages: 078-109, on www.cceol.com.
 26. Hoover, K. D. Phillips Curve. The Concise Encyclopedia of Economics. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://www.econlib.org/library/Enc/PhillipsCurve.html#abouttheauthor>
 27. <http://www.ldb.lt>
 28. Hubbard, C. Managing Agricultural Change: Evidence from Ireland. Centre for Rural Economy, School of Agriculture, Food and Rural Development, Newcastle University, UK. Agricultural Economics and Rural Development, 2010, vol. 7, issue 1, pages 37-55. Peržiūrėta 2016, lapkričio 1, adresu ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/iag/iag_pdf/AERD1003_37-55.pdf
 29. Hubbard, C. Small Farms in the EU: How Small is Small? 111th EAAE-IAAE Seminar 'Small Farms: Decline or Persistence'. 26-27th June 2009. Centre for Rural Economy, Newcastle University, UK. 2009. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/52852/2/093.pdf>
 30. Hubbard, C., Ward, N. Deliverable D8.2 Development of socio-economic and agricultural structures in selected rural regions in Ireland after EU accession SCARLED FP6 Project, p. 16. 2007. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu http://scarled.eu/uploads/media/SCARLED_D8.2.pdf
 31. Kisielienė, V. (2009). Smulkaus ir vidutinio verslo Lietuvoje konkurencingumo tyrimas. Magistro darbas. Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, bankininkystės ir investicijų katedra. / MRU. Vilnius. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100224_140336-44883/DS.005.0.01.ETD
 32. Jurkėnaitė, N. 2015. Lietuvos ūkininkų ūkių gyvybingumo pokyčiai: Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 73 p.: iliustr., santr. angl. (online) ISBN 978-9955-481-52-2. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu <http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=891&metai=2015>
 33. Kozłowska, A. Stambiųjų ir smulkiųjų žemės ūkio gamintojų veiklos finansavimo poveikis investavimui ir veiklos rezultatams. ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2012. Nr. 3 (32). Research papers. LAEI. 2012.
 34. Leimanea, I., Krieviņa, A., Miglavsa, A. Improving of small farm market capability in Latvia. Iš Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2013. p. 182 – 189. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 1, adresu <http://ac.els-cdn.com/S1877042813055018/1-s2.0-S1877042813055018->

- [main.pdf?_tid=43560472-8ddf-11e5-bb4b-00000aab0f6b&acdnat=1447842755_48a74f809eb4ac956d69a652d7c521ae](#)
35. Lietuvos ekonomikos apžvalga (2016 m. birželio mėn.). Lietuvos bankas. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 1, adresu https://www.lb.lt/lietuvos_ekonomikos_apzvalga_1
 36. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos įgyvendinimo apžvalga. ISBN 978-609-95341-7-6. LR žemės ūkio ministerija. 2012. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 1, adresu [https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Naujiena/Leidiniai/Leidiny %E2%80%9ELietuvos kaimo pletros 2007%E2%80%932013m programos igyvendinim %20apzvalg a%E2%80%9C/ietuvoskaimopletra20120928LT.pdf](https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Naujiena/Leidiniai/Leidiny%20%80%9ELietuvos_kaimo_pletros_2007%20%80%932013m_programos_igyvendinim%20apzvalg%20%80%9C/ietuvoskaimopletra20120928LT.pdf)
 37. Lietuvos makroekonomikos apžvalga (Nr.63, 2016 m. spalio), SEB bankas. Peržiūrėta 2016, lapkričio 1, adresu https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma_6_3.pdf
 38. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2015. ISSN 2029-4980, ISSN 1822-5101. Kasmetinis leidinys. LAEI. 2016. Peržiūrėta 2016, lapkričio 1, adresu <http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=1044&metai=2016>
 39. Local Agriculture And Short Food Supply Chains. European Parliamentary Research Service Blog. 2013. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://epthinktank.eu/2013/10/14/local-agriculture-and-short-food-supply-chains/>
 40. Luobikienė, I., Butkevičienė, E. Kaimo gyventojų sociokultūrinio portreto bruožai. ISSN 1648-9098. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2010. 3 (19). 31–38. Peržiūrėta 2016, lapkričio 1, adresu http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010~ISSN_1648-9098.N_3_2_19.PG_31-38/DS.002.0.01.ARTIC
 41. Mitkutė, G., Nagreckaitė, L. Konkurencingumo tyrimo modelių analizė. 2005. KTU. Peržiūrėta 2016, spalio 1, adresu http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Plenarinis/Mitkute,%20Nagreckaite.pdf
 42. Natura 2000. Peržiūrėta 2016, liepos 12, adresu <http://www.natura2000info.lt/lt/apie-natura-2000/>
 43. Paramos priemonės kaimo plėtrai 2014 – 2020 metais. LŽŪM. Peržiūrėta 2016, spalio 1, adresu http://kaimotinklas.lt/out_data/Verslas.pdf
 44. Petrauskaitė-Senkevič, L. Globalizacijos poveikis Lietuvos paukštinkystės sektoriui 2000–2010 metais. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development / Aleksandro Stulginskio universitetas. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2011, nr. 5 (29), p.135-146,

ISSN 1822-6760. Peržiūrėta 2016, spalio 1, adresu

<http://www.laei.lt/?mt=publikacijos&straipsnis=381&metai=2011>

45. Ramanauskas, J., Radzevičius, G., Vazonis, V. Žemdirbių gamintojų grupės – gerosios patirties perėmimo galimybės. Klaipėdos universitetas, Europos regioninės politikos institutas, Aleksandro Stulginskio universitetas. 103ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2012. Nr. 1 (30). Research papers. Peržiūrėta 2016, spalio 1, adresu
https://www.researchgate.net/publication/280227208_Zemdirbiu_gamintoju_grupes_-_gerosios_patirties_peremimo_galimybes
46. Reiljan, J., Hinrikus, M., Ivanov, A. Key Issues in defining and analysing the competitiveness of a country, in Working Paper Series Nr. 1/2000. Tartu: Tartu University Press. 56 p.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=418540
47. Rural development. Report 2013. Statistical and Economic Information. European Commission. Directorate-General for Agriculture and Rural Development. Peržiūrėta 2016, spalio 1, adresu
http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf
48. Small farms and short food chains vital part of EU. ARC 2020 Agricultural & Rural Convention. Posted on 25 April, 2012. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu
<http://www.arc2020.eu/front/2012/04/small-farms-and-short-food-chains-can-become-a-vital-part-eu/>
49. Structure and dynamics of EU farms: changes, trends and policy relevance. EU Agricultural Economics Briefs. No 9. October 2013. Peržiūrėta 2016, spalio 10, adresu
http://ec.europa.eu/agriculture/rural-area-economics/briefs/pdf/09_en.pdf
50. Svitojus, P. Globalizacijos ir regionizacijos įtaka kiaulininkystė Lietuvoje. Magistrantūros studijų baigiamasis darbas. 2010. Ekonomikos ir vadybos fakultetas. Ekonomikos katedra. LŽŪU. Peržiūrėta 2016, rugsėjo 10, adresu http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100617_121558-08475/DS.005.0.01.ETD
51. Tamašauskienė, L. Valstybės ekonominės paramos priemonės Lietuvos smulkiems ūkiams. 2007. LŽŪU. Peržiūrėta 2016, lapkričio 30, adresu http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2007/ekonomika/Tamasauskiene_Loreta.pdf
52. The NE Beginning Farmer Project and is supported by the National Institute of Food and Agriculture, U.S. Department of Agriculture. Cornell University. Peržiūrėta 2016, liepos 7, adresu <http://nebeginningfarmers.org/farmers/beginning/>
53. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2015 = FADN survey results 2015. – Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2016. – 95 p.: iliustr., lent. – Santr. angl. ISSN 2029-

1221. Peržiūrėta 2016, lapkričio 3, adresu
<http://www.laei.lt/?mt=leidiniai&straipsnis=1069&metai=2016>
54. Urbšienė, L. Globalizacija ir jos įtaka Lietuvos finansų rinkai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika. Vilniaus Universitetas. 2012. Peržiūrėta 2016, lapkričio 3, adresu
http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121227_090807-51942/DS.005.0.01.ETD
55. Vinciūnienė, V., Dadurkaitė, J. Globalizacijos poveikis Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybai. ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2011. Nr. 1 (25). Research papers. LŽŪU. Peržiūrėta 2016, lapkričio 5. <http://vadyba.asu.lt/25/239.pdf>
56. Vitunskienė V., Žemės ūkio ekonomika. Mokomoji knyga. 2013. Akademija. Peržiūrėta 2016, lapkričio 5. http://dspace.lzuu.lt/bitstream/1/2577/3/Z_u_ekonomika_mokomoji_knyga_A5.pdf
57. Volkov A., Drożdż, J. Gamybos sąnaudų žemės ūkyje įtakos tiesioginių išmokų dydžiui nustatymas. ISSN 1822-6760. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2013. Vol. 35. No. 2. Scientific Journal. Lietuvos Agrarinės Ekonomikos Institutas (LAEI). Peržiūrėta 2016, lapkričio 5.
<http://www.lrv.lt/bylos/LESSED%20projektas/Dokumentai/gamybos%20sanaudos%20-%20galutine%202012%2005%2023.pdf>
58. What do we really know about the number and distribution of farms and family farms in the world? Background paper for The State of Food and Agriculture 2014. ESA Working Paper No. 14-02. Agricultural Development Economics Division. Food and Agriculture Organization of the United Nations . <http://www.fao.org/docrep/019/i3729e/i3729e.pdf>
59. www.buhalteris.lt
60. www.stat.gov.lt
61. www.vic.lt
62. www.zis.lt
63. www.zum.lt
64. www.zur.lt

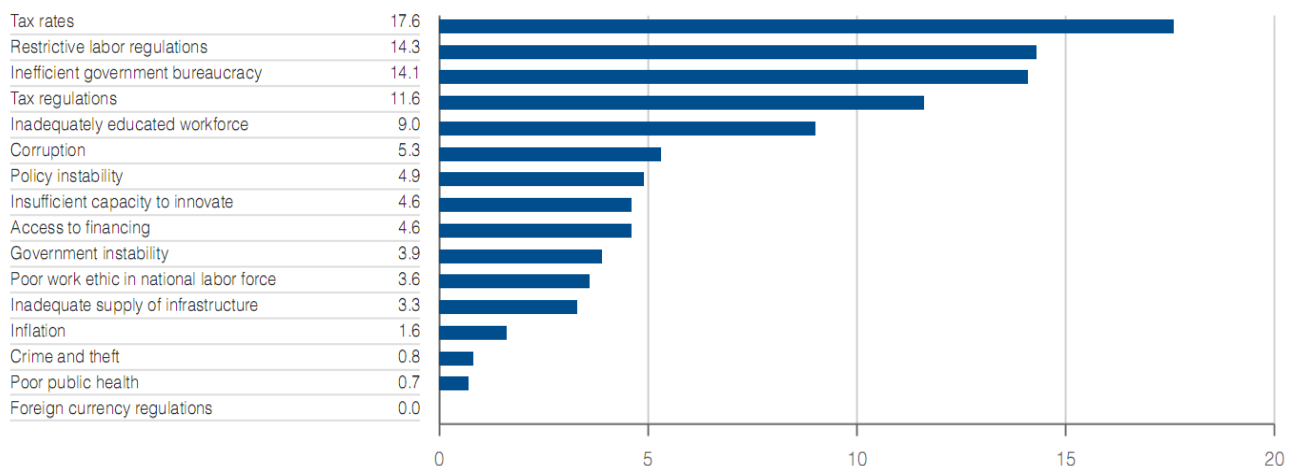
PRIEDAI

1. Globalaus konkurencingumo ataskaita 2012-2013, 2013-2014 ir 2016 m.

The most problematic factors for doing business	
2012-2013	2013-2014
Inefficient government bureaucracy14.8	Inefficient government bureaucracy.....17.2
Tax rates13.6	Tax rates.....13.1
Tax regulations13.5	Restrictive labor regulations.....13.0
Restrictive labor regulations11.1	Tax regulations.....11.1
Corruption10.6	Access to financing.....9.1
Access to financing9.3	Corruption.....8.5
Inadequately educated workforce6.3	Inadequately educated workforce.....6.6
Inflation3.9	Government instability/coups.....4.5
Policy instability3.7	Insufficient capacity to innovate.....4.0
Poor work ethic in national labor force2.9	Policy instability.....3.7
Poor public health2.8	Inadequate supply of infrastructure.....3.1
Insufficient capacity to innovate2.5	Poor work ethic in national labor force.....2.9
Inadequate supply of infrastructure2.0	Inflation.....1.3
Government instability/coups1.7	Crime and theft.....1.0
Crime and theft0.8	Poor public health.....0.6
Foreign currency regulations0.4	Foreign currency regulations.....0.3

Most problematic factors for doing business

Source: World Economic Forum, Executive Opinion Survey 2016

Note: From the list of factors, respondents to the World Economic Forum's Executive Opinion Survey were asked to select the five most problematic factors for doing business in their country and to rank them between 1 (most problematic) and 5. The score corresponds to the responses weighted according to their rankings.

Šaltinis: <http://reports.weforum.org/the-global-competitiveness-report>

2. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2016–2017 m.

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2016–2017 m.

	2016 m. birželio mėn. prognozė ^a			2016 m. kovo mėn. prognozė		
	2015	2016 ^b	2017 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (%), pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI	-0,7	0,9	1,9	-0,7	0,5	1,8
BVP defliatorius ^c	0,3	0,9	2,0	0,1	0,8	2,0
Darbo užmokestis	5,1	5,7	5,5	5,1	5,3	5,3
Importo defliatorius ^c	-6,9	-4,0	1,5	-6,4	-3,1	1,4
Eksperto defliatorius ^c	-3,9	-3,2	1,4	-3,8	-2,7	1,4
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	1,6	2,6	3,3	1,7	2,6	3,4
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	4,8	4,3	3,9	4,9	4,2	4,0
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	1,9	1,2	1,2	2,1	0,9	1,2
Bendrojo pagrindinio kapitalo sudarymas ^c	10,9	1,3	7,2	9,6	2,4	7,4
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	-0,1	2,9	4,2	1,0	2,9	4,8
Prekių ir paslaugų importas ^c	6,0	2,9	5,2	6,9	3,2	5,7
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	9,1	8,3	7,9	9,1	8,6	8,3
Užimtųjų skaičius ^d (%), pokytis per metus)	1,3	0,7	0,0	1,2	0,2	0,1
Išorės sektorius (%), palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	-0,2	0,4	-0,3	-0,5	-0,5	-1,2
Einamosios sąskaitos balansas	-1,7	-0,1	-0,6	-2,1	-1,9	-2,7
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	1,3	1,9	1,8	0,9	0,2	-0,1

^a Makroekonominiai rodikliai prognozės parengtos pagal informaciją, paskelbtą iki 2016 m. gegužės 17 d.

^b Prognozė

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

^d Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją

Šaltinis http://www.lb.lt/makroekonominės_prognozes

3. Swedbank

Makroekonominiai rodikliai, 2011 - 2015

	2011	2012	2013p	2014p	2015p
Realaus BVP augimas %					
Lietuva	5,9	3,7	4,0	4,0	4,5
Latvija	5,5	5,6	4,3	4,7	4,3
Estija	8,3	3,2	1,9	3,9	4,2
Švedija	3,7	1,1	1,6	3,2	2,8
Nedarbo lygis, %					
Lietuva	15,3	13,2	11,5	9,5	8,5
Latvija	16,2	15,0	11,6	10,5	9,5
Estija	12,5	10,2	8,9	8,4	8,3
Švedija	7,8	8,0	8,1	8,0	7,5
Infliacija, %					
Lietuva	4,1	3,1	1,5	2,5	3,0
Latvija	4,4	2,3	0,4	3,0	2,7
Estija	5,0	3,9	3,3	2,8	2,9
Švedija	3,0	0,9	0,2	1,8	2,8
Einamosios sąskaitos balansas, % BVP					
Lietuva	-3,7	-0,5	-0,8	-2,0	-3,0
Latvija	-2,2	-1,7	-0,9	-2,6	-3,2
Estija	1,8	-1,8	-1,8	-2,1	-1,4
Švedija	7,3	7,0	6,6	6,4	5,6

Šaltiniai: Šalių statistikos departamentai, Swedbank.

Šaltinis

[http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/3938/1377590676_Swedbank_Ekonomikos_apzvalga_Lietuva_\(2013_m._rugpjutis\).pdf](http://www.swedbank.lt/lt/previews/get/3938/1377590676_Swedbank_Ekonomikos_apzvalga_Lietuva_(2013_m._rugpjutis).pdf)

4. Nedarbo lygis Lietuvoje 2016-2013 m.

			Nedarbo lygis proc.							
			Iš viso pagal amžiaus grupes	15–24	15–64	15–74	20–64	25–54	55–64	65+
Miestas	2013K4	Vyrai ir moterys	9,2	18,5	9,3	9,2	9,3	8,3	9,6	
		Vyrai	9,5	23,6	9,7	9,6	9,7	7,9	10,9	
		Moterys	8,8	12,2	8,9	8,9	8,9	8,7	8,5	
	2014K4	Vyrai ir moterys	7,7	12,6	7,9	7,8	7,9	7,3	8,4	
		Vyrai	8,5	11,5	8,7	8,5	8,8	8	10,7	
		Moterys	7	13,8	7,1	7,1	7,1	6,6	6,5	
	2015K4	Vyrai ir moterys	6,6	12	6,7	6,6	6,6	6,1	6,9	
		Vyrai	7,3	10,9	7,5	7,3	7,3	7,1	7,8	
		Moterys	5,9	13	6	5,9	6	5,2	6,2	
	2016K3	Vyrai ir moterys	5,9	10,1	6	5,9	5,9	5,8	5,1	3,8
		Vyrai	6,9	11,9	7	6,9	6,9	6,7	5,8	
		Moterys	5,1	8	5,1	5,1	5	5	4,5	
Kaimas	2013K4	Vyrai ir moterys	16,6	24	16,8	16,6	16,6	15,6	17,2	
		Vyrai	18	23,7	18,3	18	18	16,3	22,7	
		Moterys	14,8	24,4	14,9	14,8	14,8	14,7	10,7	
	2014K4	Vyrai ir moterys	15,4	28,4	15,7	15,5	15,2	13,2	18,4	
		Vyrai	16,4	27,6	16,7	16,5	16,2	13,5	22,2	
		Moterys	14,1	30,3	14,4	14,1	14,1	12,8	14,2	
	2015K4	Vyrai ir moterys	14,1	15,3	14,4	14,1	14,3	14,2	14,5	
		Vyrai	13,8	13	14	13,8	14,1	13,9	15,1	
		Moterys	14,5	19,3	14,8	14,5	14,6	14,5	13,9	
	2016K3	Vyrai ir moterys	11,1	17,3	11,4	11,2	11,5	9,8	13,6	
		Vyrai	11,7	17,8	12,1	11,8	12	10,6	13,6	
		Moterys	10,3	16,7	10,7	10,4	10,8	9	13,6	

Šaltinis: <http://osp.stat.gov.lt>

5. Žemės prieinamumo pokyčiai (netto) (mln ha)

Table 5 Net changes in land availability (mln ha)

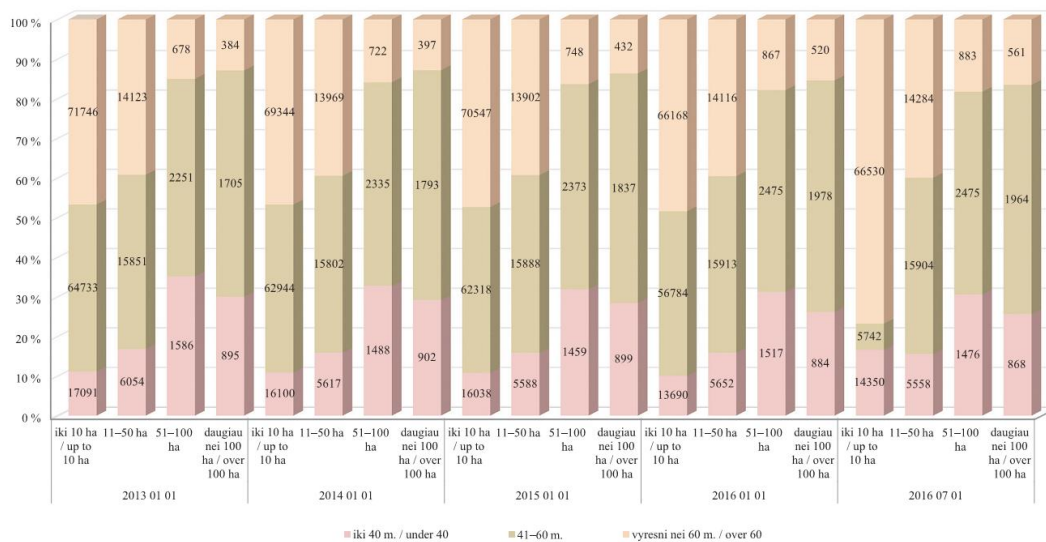
Region	Increased land requirement	Associated with co-products	Net biofuel area increase	Changes in agricultural area	Extra harvested area due to increased MCI	Change in NHA
Brazil	4.9	1.8	3.1	12.0	4.9	13.8
USA	11.0	5.9	5.1	-3.5	10.9	2.3
EU	6.6	3.2	3.4	-11.5	3.6	-11.2
Indonesia and Malaysia	0.02	0.01	0.01	8.9	2.0	10.9
China	2.2	0.4	1.8	-13.4	20.3	5.1
Mozambique	0.13	0.03	0.1	1.3	0.9	2.0
South Africa	0.12	0.04	0.1	-2.7	-1.2	-4.0
Study area	24.9	11.4	13.5	-9.0	41.5	19.0
Global total				-47.8	91.5	

Note: Neg. = negligible; n.i. = not included in the analysis.

Šaltinis: <http://www.biomassresearch.eu>

6. Valdų valdytojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes ir valdomus plotus 2013–2016 m.

*Valdų valdytojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes ir valdomus plotus
Distribution of holding owners by age group and land owned
2013–2016*

Šaltinis www.vic.lt

7. Ūkininkų ūkių pelnas, Lt. 2015 m.

13 lentelė. Pelnas, Eur

Table 13. Farm Net Income, Euro

Ūkininkų ūkiai
Family farms

Grupės Groups	Bendroji produkcija Total output			Išlaidos Total inputs	Bendrasis pelnas Gross profit	Subsidijos ir PVM atskaita Subsidies + VAT balance	Bendrasis pelnas ir subsidijos Farm Net Income			Subsidijos (%) bendra- jame pelne su subsidijomis Share of subs. in FNI (%)**
	iš viso total	1 Eur išlaidų per 1 Euro costs	1 SD per 1 AWU				iš viso total	1 Eur išlaidų per 1 Euro costs	1 SD per 1 AWU	
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Grupavimas pagal bendrą žemės plotą, ha Grouping according to farm size, ha										
< 10	8971	1,25	6745	7181	1790	2394	4184	0,58	3146	57
10-< 20	9340	0,90	6354	10394	-1054	5681	4627	0,45	3148	
20-< 30	12345	0,94	8455	13122	-777	9107	8330	0,63	5705	
30-< 40	15359	0,80	10105	19233	-3874	10557	6683	0,35	4397	
40-< 50	18709	0,88	12641	21352	-2643	16254	13611	0,64	9197	
50-< 100	36475	1,02	23232	35719	756	18895	19651	0,55	12517	96
100-< 150	85830	1,06	41868	80771	5059	26050	31109	0,39	15175	84
>= 150	264759	1,16	75430	227432	37327	62750	90077	0,40	25663	59
Grupavimas pagal ŽŪN našumą, balai Grouping according to land quality, points										
< 32	14250	0,84	10179	16888	-2638	15073	12435	0,74	8882	
32-< 35	17369	0,94	11503	18505	-1136	11872	10736	0,58	7110	
35-< 45	26182	1,02	16783	25579	603	10658	11261	0,44	7219	95
>= 45	50953	1,19	29624	42947	8006	9130	17136	0,40	9963	53
Nepalankios ūk. vietovės / LFA	21306	0,93	14110	22808	-1502	14782	13280	0,58	8795	
Palankios ūk. vietovės / Normal areas	36640	1,15	22617	31979	4661	7602	12263	0,38	7570	62
Grupavimas pagal ūkininko amžių Grouping according to farmer's age										
< 40	22601	1,04	16029	21711	890	15399	16289	0,75	11552	95
40-49	36286	1,08	22821	33545	2741	11503	14244	0,42	8958	81
>= 50	29835	1,06	18082	28173	1662	8110	9772	0,35	5922	83
Ekologinės gamybos ūkiai Organic farms										
Ekol. gamybos ūkiai / Organic farms	22033	0,92	14495	24078	-2045	21138	19093	0,79	12561	

48

13 lentelės tęsinys / Table 13 continued

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Grupavimas pagal ūkininkavimo tipą Grouping according to types of farming *										
Javų, rapsų	63354	1,16	38396	54392	8962	16006	24968	0,46	15132	64
Augalininkystės	27525	1,03	18853	26664	861	9425	10286	0,39	7045	92
Daržininkystės, sodininkystės	28502	1,21	12781	23464	5038	10805	15843	0,68	7104	68
Pienininkystės	19758	0,94	12505	21113	-1355	9583	8228	0,39	5208	
Žolėdžių gyvulių	15245	0,86	10030	17797	-2552	11945	9393	0,53	6180	
Įkaulių, paukščių	27010	1,24	15174	21789	5221	6110	11331	0,52	6366	54
Mėsrus augalininkystės-žolėdžių gyvulių	21743	0,92	13849	23618	-1875	14147	12272	0,52	7817	
Kiti mišrūs ūkiai	12326	1,28	8997	9618	2708	4783	7491	0,78	5468	64
Grupavimas pagal ekonominį dydį, tūkst. Eur Grouping according to economic size, thou Euro										
4-< 8	7494	0,98	5677	7624	-130	5637	5507	0,72	4172	
8-< 15	12125	0,87	8083	13896	-1771	8835	7064	0,51	4709	
15-< 25	19867	0,89	12417	22226	-2359	11620	9261	0,42	5788	
25-< 50	38268	1,02	23477	37335	933	16780	17713	0,47	10867	95
50-< 100	85468	1,11	42311	77337	8131	24431	32562	0,42	16120	75
100-< 250	210210	1,14	65283	184552	25658	44744	70402	0,38	21864	64
>= 250	674040	1,22	93099	551551	122489	89001	211490	0,38	29211	42
Grupavimas pagal apskritis Grouping according to counties										
Alytaus	45812	0,98	26481	46607	-795	20448	19653	0,42	11360	
Kauno	29514	1,17	19676	25198	4316	7388	11704	0,46	7803	63
Klaipėdos	32760	1,06	21412	31022	1738	11987	13725	0,44	8971	87
Marijampolės	58761	1,18	38406	49628	9133	12726	21859	0,44	14287	58
Panevėžio	43430	1,09	25250	39936	3494	12526	16020	0,40	9314	78
Šiaulių	41528	1,11	22207	37507	4021	8713	12734	0,34	6810	68
Tauragės	18317	0,94	11894	19548	-1231	8317	7086	0,36	4601	
Telšių	18812	0,96	11831	19497	-685	12127	11442	0,59	7196	
Utenos	19721	0,95	13601	20751	-1030	14672	13642	0,66	9408	
Vilniaus	18269	0,97	12599	18772	-503	12713	12210	0,65	8421	
Svertinis vidurkis	2015	1,06	18638	27566	1696	11057	12753	0,46	8123	87
Weighted average	2014	27926	0,96	16142	28984	-1058	9295	8237	0,28	4761

* Translation of groups into English is on page 21.

** Jei bendrasis pelnas neigiamas, subsidijų dalis bendrajame pelne neskačiuojama / In case of a negative gross profit, a share of subsidies in FNI is not computable.

49

8. Žemės ūkio bendrovių pelnas, Lt. 2014 m.

12 lentelė. Pelnas, Lt
Table 12. Farm Net Income, Litas

Žemės ūkio bendrovės
Agricultural companies

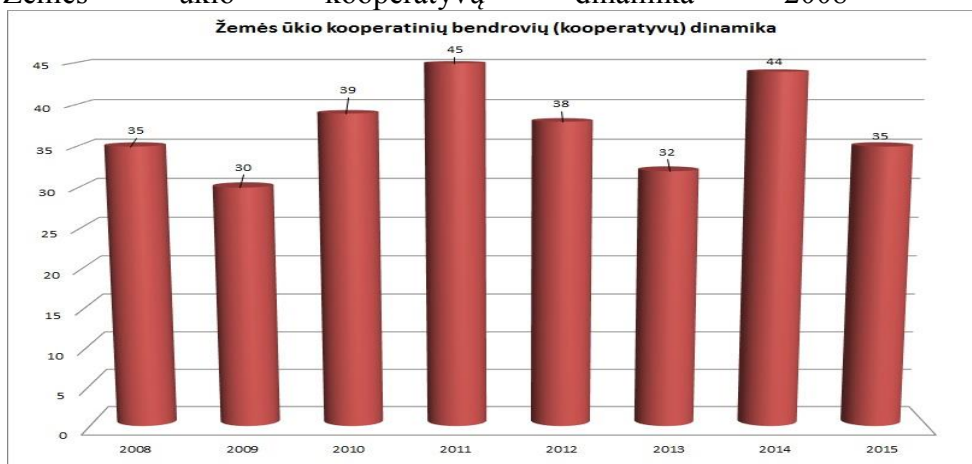
Grupės Groups	Bendroji produkcija Total output		Išlaidos Total inputs	Bendrasis pelnas Gross profit total	Subsidijos Subsidies	Bendrasis pelnas ir subsidijos Farm Net Income	
	iš viso total	1 Lt išlaidų per 1 Litas costs				iš viso total	1 Lt išlaidų per 1 Litas costs
A	1	2	3	4	5	6	7
Grupavimas pagal bendrą žemės plotą, ha Grouping according to farm size, ha							
< 501	9599943	0,99	9665779	-65836	127198	61362	0,01
501-1000	3008405	0,91	3293239	-284834	428110	143276	0,04
> 1000	8456249	0,96	8779752	-323503	1213721	890218	0,10
Grupavimas pagal ŽŪN našumą, balai Grouping according to land quality, points							
<= 35	5226429	0,93	5596500	-370071	488656	118585	0,02
> 35-45	8351916	0,92	9038849	-686933	850870	163937	0,02
> 45	7135204	1,01	7072541	62663	908477	971140	0,14
Grupavimas pagal ūkininkavimo tipą Grouping according to types of farming *							
Augalininkystės	3949170	0,94	4215978	-266808	639331	372523	0,09
Plienininkystės	5476587	1,01	5413208	63379	722307	785686	0,15
Kiaulių, paukščių	14694326	1,00	14630963	63363	20436	83799	0,01
Mišr. augalininkystės-žolėdžių gyvulių	10354676	0,95	10855311	-500635	1509588	1008953	0,09
Grupavimas pagal ekonominį dydį, tūkst. eurų Grouping according to economic size, thou Euro							
< 500	2374291	0,95	2486494	-112203	404001	291798	0,12
500-< 1000	5793500	0,93	6258874	-465374	902510	437136	0,07
>= 1000	15648510	0,99	15877624	-229114	1279579	1050465	0,07
Svertinis vidurkis Weighted average	2014	0,96	7259758	-268439	821908	553469	0,07
	2013	0,95	4881386	-266847	610551	343704	0,07

* Translation of groups into English is on page 22.

97

Šaltinis <http://www.laei.lt/>

9. Žemės ūkio kooperatyvų dinamika 2008 – 2015 m.

Šaltinis <https://www.vic.lt>